

Voruta

Nr. 7 (837) 2017 m. liepos 29 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR

Šiame numeryje

5–6 **Dr. Arūnas BUBNYS, Vilnius**

Lietuvos vietinės rinktinės (LVR) Vilniaus miesto komendantūra ir 306-asis batalionas

7 **Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis**

Apie desovietizaciją, J. Gabri-Paršaitį ir kitus dalykus



8–9



Tėviškės aušra

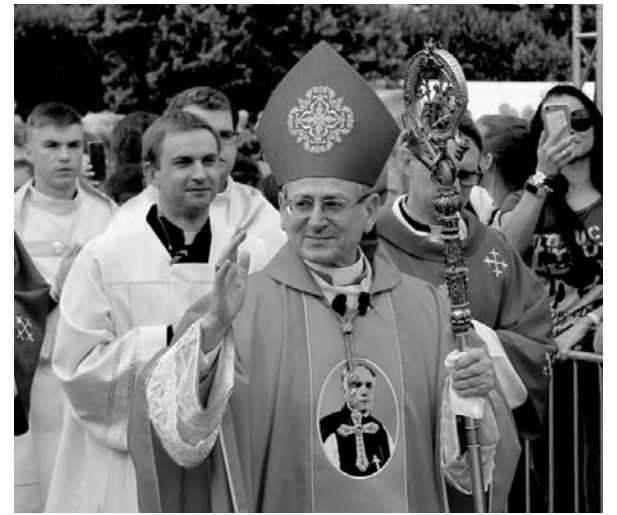
14 **Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius**

„Kelio“ ir „Vilniaus rytojaus“ konfiskavimai. Julius Navikas

Arkivysk. Teofilius Matulionis paskelbtas palaimintuoju



Kanoninis Palaimintojo Teofiliaus Matulionio paveikslas. Jono Česnavičiaus nuotr.



Šventųjų skelbimo kongregacijos prefektas kardinolas Angelo Amato. Aušros Virvičienės nuotr.



Beatifikacijos iškilnėse dalyvavo kardinolas Audrys Juozas Bačkis (pirmas iš kairės) ir kardinolas, Kelno arkivyskupas emeritas Joachimas Meisneris (trečias iš kairės). Aušros Virvičienės nuotr.

2017 m. birželio 25 d. Lietuvos sostinėje Vilniuje, Katedros aikštėje, arkivyskupas Teofilius Matulionis paskelbtas palaimintuoju. Iškilnėms vadovavo Šventųjų skelbimo kongregacijos prefektas kardinolas Angelo Amato, koncelebravo apie 50 kardinolų, arkivyskupų ir vyskupų, apie pusė tūkstančio kunigų. Po šv. Mišių kalbą pasakė Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė.

Teofilius Matulionis – pirmasis lietuvis sovietinio režimo kankinys, paskelbtas palaimintuoju. Teofilius Matulionis buvo XX a. Nukelta į 13 p.

Lietuvos švietimas

Pasaulis keičiasi. Kaip keičiasi mokykla?

Akad. prof. dr. Eugenijus JOVAIŠA, Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo ir mokslo komiteto pirmininkas

Seime prasidėjo Švietimo ir mokslo komiteto iniciuoto dokumento – Bendrojo ugdymo mokyklos kaitos gairių – svarstymas. Kodėl prireikė dar vieno dokumento?

Turime ilgalaike Valstybinę švietimo strategiją, kurią Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino 2013 m. dešimties metų laikotarpiui iki 2022 m. Strategija numato ilgalaike švietimo politikos kryptis: didinti mokytojų ir dėstytojų profesionalumą; puoselėti duomenų analizę ir įsivertinimą grįstą švietimo kokybės kultūrą; plėtoti švietimo prieinamumą ir lygias galimybes; skatinti mokymąsi visą gyvenimą. Nuo Strategijos parengimo keitėsi Vyriausybės, pasirodė ilgas sąrašas Švietimo ir mokslo ministerijos parengtų teisės aktų, įgyvendinta šimtai daugiau ar mažiau sėkmingų projektų.

Strategijoje numatyta 2017 m. atlikti pusiaukelės peržiūrą. Svarstomos Gairės – nueito kelio analizė ir bendrojo ugdymo perspektyva dar penkeriems metams. Sykiu



Akad. prof. dr. Eugenijus Jovaiša

Geros mokyklos koncepcija, patvirtinta 2015 m., įvardija svarbiausius lūkesčius, siejamus su mokyklos priederme užtikrinti mokinio asmenybės brandą, padėti atrasti savąjį kelią, pasirengti profesinei karjerai ir tapti aktyviais visuomenės pokyčių dalyviais. Tačiau vien gerų norų nepakanka: Gairėse numatytas dar vienas žingsnis – strateginiai uždaviniai ir rezultatai, kuriuos turėtų užtikrinti Vyriausybė, kurdama prielaidas Geros

ai teities visuomenės modelis.

Nukelta į 4 p.

Publicistika

Pirmasis birželis

Prof. Vytautas LANDSBERGIS, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo Pirmininkas



Prof. Vytautas Landsbergis

1940 m. birželį žlugo, nes buvo sunaikinta, nepriklausoma Lietuvos valstybė. Pirmoji Lietuvos Respublika – mat Abiejų Tautų Respublika nebuvo tik Lietuvos, – kurią vėl turėjome atkurti po 50-ies nelaisvės metų.

Tragiškoji gairė istorijoje yra 1940 m. birželio 15-oji. Tą dieną Sovietų Sąjunga, pažeisdama visas tarptautines sutartis ir

savo įsipareigojimus, karine jėga okupavo Lietuvą. Tačiau būta ir sisteminių politinių veiksmų pakirsti galimą šalies bei tautos pasipriešinimą; ir tuometė Lietuvos valdžia – prezidentas Antanas Smetona ir besikeičiančios, prievartaujamos Vyriausybės – šį tą darė, ką verta geriau suvokti bei svarstyti vėl ir vėl. Jei būta elgesio klaidų, tai iš jų paprastai rekomenduojama mokytis.

Neįveikiama jėga – *force majeure* – tada verčia Lietuvą kapituliuoti ir tuo daro kapituliaciją bei jos pasekmes tarptautiškai neteisėtomis. Kaip tai vyksta dar tobesant, nors jau pasmerktai Stalino–Hitlerio susitarimu, Lietuvos valstybei, truputį komentuosiu.

Birželio 14-osios vidurnaktį Prezidentas sušaukė Vyriausybės posėdį dėl iš Maskvos gautų naujų, labai blogų žinių. Sovietų Sąjunga reikalavo: teismo buvusiems Lietuvos vidaus reikalų ministrui Kaziuui Skučui ir valstybės saugumo vadovui Augustinui Povilaičiui; nušalinti esamą suverenios šalies Vyriausybę ir sudaryti tokią, kuri vykdys SSRS ir Lietuvos 1939 m. sutartį viršininke Maskvą patenkinančiais būdais; įleisti neribotą kiekį sovietinės kariuomenės, kuri išsidėstys jai žinomuose, nesvarstytinuose, svarbiausiuose Lietuvos centruose. Laiko

Nukelta į 15 p.

„Nusidavimams“ – 185-eri metai

Šiomet sukanka 185 metai, kai buvo išleistas pirmasis (t. y. išlikęs) lietuvių periodikos leidinys „Nusidavimai apie Evangelijos prasiplatinimą tarp žydų ir pagonų“. Jis buvo išspausdintas 1832 m. Tilžėje. Taigi, mūsų nacionalinei periodikai dar nėra nei dviejų šimtmečių, o pirmieji periodikos leidiniai Europoje pasirodė XVII a. pradžioje. Vokietijoje pirmasis periodinis leidinys „Avisa – Relation oder Zeitung“ („Pranešimas – informacija arba laikraštis“) išėjo 1609 m., Nyderlanduose 1616 m. išleistos „Nieuwe Tijdinghe“ („Savaitės naujienos“), Prancūzijoje 1631 m. pasirodė „Gazette“ („Laikraštis“), o pirmasis laikraštis Lenkijoje „Merkuriasz Polski“ („Lenkų Merkurijus“) išleistas 1661 metais.

Lietuvos miestų gyventojus XVIII a. pradžioje pasiekdavo Vakarų Europos šalyse leisti laikraščiai. Lietuvoje buvo populiarius lenkų laikraštis „Poszta Kroliewska“, kuris (1718–1720) buvo leidžiamas Karaliaučiuje. Jame buvo žinių iš Kauno, Trakų, Vilniaus, Gardino ir kitų Lietuvos vietovių.

O „1760 m. vasario 22 d. Lenkijos karalius Augustas III suteikė privilegiją leisti laikraščius Vilniaus akademijai“. Tad „pirmasis laikraštis Lietuvoje buvo „Kurier Litewski“ (1760–63) leidžiamas su trimis priedais. Šių priedų pagrindu vėliau ėjo „Gaziety Wilenskie“ (1764–1793). Laikraščių leidimas nutrūko po antrojo Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimo.¹ Tačiau lenkiškų laikraščių, kaip ir kitomis kalbomis tuomet leistų spaudinių leidimas Vilniuje, neturėjo įtakos originalios nacionalinės periodikos atsiradimui.

Lietuvių periodinės spaudos ištakos

Lietuvių periodinės spaudos ištakų, kaip ir lietuvių raštijos pradžios, reikia ieškoti už Didžiosios Lietuvos ribų, t. y. Mažoje Lietuvoje, kuri tuomet priklausė Prūsijos karalystei. Prūsų Lietuvoje išleista pirmoji lietuviška knyga (1547), pirmoji Biblija (1590), pirmoji gramatika (1653). Prūsų Lietuvoje išspausdintas ir pirmasis lietuvių literatūros kūrinys K. Donelaičio poema „Metai“.

Reformacijos religinis sąjūdis prasidėjo Vokietijoje 1517 m., kai Martynas Liuteris Vitenberge ant bažnyčios durų paskelbė savo garsiąsias „95 tezes“. Reformacijos šalininkai siekė reformuoti Romos katalikų bažnyčia, atnaujinti religiją, padaryti ją artimesnę ir suprantamesnę gyventojams. Reformacijos metu išsikristalizavo ir kitose Europos šalyse pasklido protestantizmas. Tai krikščioniško tikėjimo srovė, vienijanti keletą tikėjimo atšakų: evangelikus, liuteronus, anglikonus, kalvinistus, baptistus. Protestantams ir katalikams varžantis dėl įtakos visuomenėje, susidarė palankios sąlygos švietimo, mokslo, meno plėtotei. Protestantizmo religinės srovės doktrinos reikalauja, kad Šv. Raštas būtų skaitomas gimtąja kalba. Tokios religinės nuostatos neturėjo katalikų bažnyčia. Šios aplinkybės tapo impulsu plėsti knygų leidimą, steigti mokyklas, ruošti pastorius nacionalinių bendrijų parapijoms. Šios aplinkybės sudarė palankesnes sąlygas ir lietuvių nacionalinės raštijos plėtrai.

I Prūsų Lietuvos kraštą po maro (1711), kuris nusinešė daug vietinių gyventojų, buvo perkelta iš kitų šalių per 20 tūkst. vokiečių. Jie kalbėjo gimtąja kalba, laikėsi savų papročių, propagavo protestantizmą, kurį globojo vokiečių valdžia. Krašte likę gyventojai, patyrę

epidemijas, gamtos negandas, ieškojo Aukščiausiojo užtarimo ir globos. Ši aplinka padėjo atvežtoms pietizmo idėjoms pasklisti ir lietuvininkų šeimose.

Pietizmas – tai religinis judėjimas, kuriam būdingas krikščioniškas pamaldumas bei atsisakymas pasaulietinių linksmybių ir pakantos žmogui ugdymas. Šis judėjimas lietuvininkų šeimose sulaukė nemažai pasekėjų. Pietistai 1694 m. Halėje įkūrė universitetą. Jame buvo parengti dvidešimt septyni lietuviškai mokantys kunigai lietuviškoms parapijoms Mažajoje Lietuvoje. Buvo leidžiamos religinio turinio knygos lietuvių kalba, nes protestantizmo tikėjimas reikalavo gyventojus mokyti religijos gimtąja kalba.

Prūsijos karalystėje 1786 m. buvo įvestas privalomas pradinis mokymas, todėl parapijose, kur gyveno lietuvininkai, buvo steigia-

mos lietuviškos mokyklos. Plečiant mokyklų tinklą, daugėjo mokačių skaityti. Nuo 1718 m. Karaliaučiaus universitete veikė lietuvių kalbos seminaras, kuriame lietuvių kalbos buvo mokomi būsimieji Prūsijos lietuviškų parapijų kunigai ir mokytojai. Dauguma lietuvininkų šeimų namuose turėjo religinių knygų, kurias skaitė visi šeimos nariai. Beje, 1811 m. buvo įsteigta Karalienės mokytojų seminarija, kurioje buvo rengiami mokytojai Mažosios Lietuvos mokykloms. Ją baigė ir žymūs spaudos darbuotojai P. Bajoraitis, M. Šapalas, J. Urbonas ir lietuvių periodinės spaudos pradininkas Johanas Ferdinandas Kelkis.

Tačiau XIX a. pabaigoje Prūsų Lietuvoje sustiprėjo germanizacija. Lietuvių kalbą pradėta drausti mokyklose, valdžios įstaigose ir ji beliko tik buitėje ir bažnyčiose. Stiprėjant germanizacijai, suaktyvėjo pietistinis lietuvininkų judėjimas ir ypač pietistinio judėjimo išraiška – surinkimai. Jie vykdavo lietuvininkų privačiuose namuose, vadovavo sakytojai, be specialaus teologinio pasiruošimo, bet gerbiami bendruomenės vyrai. Surinkimuose lietuvininkai giedojo, klausėsi pamokslų, bendravo gimtąja kalba. Šios namų pamaldos padėjo lietuvininkams per daugelį germanizacijos metų išlaikyti lietuviybę. Lietuvininkai surinkimuose rinko parašus, rašė peticijas valdžiai, reikalaudami, kad jų vaikai galėtų mokyklose mokyti gimtąja kalba bei rinko aukas misijoms.

Misijas organizavo protestantų draugijos, siekamos įgyti naujų tikinčiųjų. Misijų veikla susijusi su religinių bendrijų bei valstybių politine, ekonomine ir kultūrine ekspansija. Misijų veikla itin suaktyvėjo XIX a. pradžioje. Buvo steigiami draugijų skyriai, kurių tikslas – populiarinti misijų veiklą, ruošti misionierius ir telkti finansines lėšas, todėl buvo leidžiami specialūs leidiniai, knygelės apie misijų veiklą. Siekdamos daugiau gyventojų įtraukti į misijų rėmėjų gretas, draugijos pradėjo steigti periodinius leidinius. Misijų organizacinės ir propagandinės veiklos gėmėsė glūdi ir mūsų lietuviškos periodikos ištakos.

Nacionalinės spaudos tyrinėtojas Domas Kaunas pažymi, kad Mažajoje Lietuvoje „misijų sąjūdis sukūrė prielaidas svarbiai komunikacijos priemonei – lietuviškai periodinei spaudai

atsirasti. Jos pradininkai buvo „Nusidavimai Dievo karalystėje“ ir „Nusidavimai apie evangelijos prasiplatinimą tarp žydų ir pagonių“². Autorius nurodo, kad Mažajoje Lietuvoje „skaitytojų pasitikėjimas misionierių autoritetu ir jų skelbiamu žodžiu buvo nepaprastai didelis. Todėl spauda plėtojusi misijų tematiką galėjo tikėtis visiškų nemažos dalies visuomenės palaikymo“³. Mokslininko teigimu, pirmasis lietuvių periodinis leidinys „Nusidavimai Dievo karalystėje“ buvo leidžiamas 1823–1825 m. Jį leido Karaliaučiaus misijų draugija, o spausdino gotiškomis raidėmis J. H. Posto spaustuve Tilžėje. Teigiama, jog šis leidinys buvo vertimų iš vokiečių k. Karaliaučiaus misijų draugijos žurnalo „Konigsberger Missionsblatt“ rinkinys. Straipsnius į lietuvių kalbą vertė ir redagavo Kalninkų evangelikų liuteronų kunigas Natanielis Friedrichas Ostermeyris. Tikėtina, kad šio leidinio atsiradimui

turėjo įtakos Liudvikas Rėza, nes jis nuo 1822 m. priklausė Karaliaučiaus misijų d-jos valdybai ir, kaip rodo jo asmeninės bibliotekos katalogas, buvo įsigijęs šio leidinio komplektą. Leidinys buvo skirtas evangelikų misijų veiklai nušviesti. Deja, „Nusidavimai Dievo karalystėje“ iki šiol nesurastas ir apie jį žinome tik iš šaltinių⁴. Manoma, kad leidinys nustojo ejęs, nes stigo skaitytojų ir buvo nuostolingas.

Periodinės spaudos tyrinėtojas Jonas Bulota, išanalizavęs įvairius šaltinius apie „Nusidavimus Dievo karalystėje“, konstatavo, kad šaltiniai nurodo skirtingus leidimo metus bei kitokią leidimo vietą. Apibendrinęs savo tyrimų rezultatus, mokslininkas reziumavo, kad „Nusidavimai Dievo karalystėje“ – iki šiol nesurastas, pagal šaltinius aprašytas leidinys, kurio dvi knygelės gotišku šriftu išėjo 1823–1824 metais. Formatas, apimtis, tiražas – nežinomi.⁵ Leidinys buvo skirtas misionieriams materialiai ir moraliai remti, tačiau jis turėjo ir periodinio leidinio požymių (kokių – patikslinsime, kai surasime), tad jį, – pasak J. Bulotos, – galima laikyti lietuvių periodikos pirmtaku.



Pažymėtina, kad Mažosios Lietuvos lietuvių spaudos ir kultūros istorikas Ansas Bruožis (1876–1928), aptardamas Prūsijos lietuvių laikraščių raidą straipsnyje „Prūsų lietuvių laikraščiai“ (1914), teigė, kad „pirmasis Prūsų lietuvių laikraštis mėnesinis ir pradėjo eiti sausio mėn. Tilžėje [...] Vadinosi „Nusidawimai apie Ewangelijos Prasiplatinimą tarp Žydų ir Pagonių“. Redaktoriaus – leidėjas buvo Kretingos bažnyčios mokytojas Fr. Kelchas. Laikraštėlis pranešinėjo visokius tikybinius nusidavimus ir prietikius iš pagonų žemės ir Europos“⁶. Taigi A. Bruožis apie „Nusidavimus Dievo karalystėje“ net neužsimena. Gal šis leidinys buvo tik tęstinis straipsnių apie misijų veiklą rinkinys?

„Šimtas metų lietuvių periodinės spaudos“

Šiame straipsnyje, kuris buvo skirtas lietuvių periodikos 100 metų sukakčiai, 1932 m. Antanas Valaitis (1890–1946) tvirtino, jog „Nusidavimai apie Evangelijos prasiplatinimą tarp žydų ir pagonių“ yra „lietuviškos laikraštijos pirmakūnas“, – pabrėžęs, kad šis leidinys, – „suvaicino svarbų vaidmenį lietuvių kultūros augimui ir kuriais atžvilgiais net dabar gali būti pavyzdžiu panašios rūšies periodikai, o svarbiausia, kad jis buvo pirmuoju impulsu leisti laikraščius ir Didžiosios Lietuvos lietuviams“⁷ – nurodė autorius.

Minint periodinės spaudos sukaktį buvo paskelbta ir daugiau mūsų periodikos ištakoms skirtų tyrinėjimų. Vincas Ruzgas (1890–1972) straipsnyje „Mūsų periodinės spaudos 100 m. sukaktis“, aptardamas lietuvių periodikos plėtrą, teigė, jog „1832 m. mokytojo Kelkio pradėtas leisti pirmasis lietuviškas laikraštis „Nusidavimai apie Evangelijos Prasiplatinimą tarp Žydų ir Pagonių“. Taigi šiais metais sueina 100 metų nuo pirmo lietuviško laikraščio pasirodymo“⁸ – pabrėžė autorius.

Tačiau Vaclovas Biržiška (1884–1956) lietuviškos spaudos sukakčiai skirtame straipsnyje „Lietuvių periodinės spaudos 100 metų sukaktuvės“ gan kritiškai įvertino „Nusidavimų apie evangelijos prasiplatinimą tarp žydų ir pagonių“ leidinį, kadangi „laikraštis būdamas grynai religinio turinio, net ir tikybos dalykus lietė ne visu pilnumu, nes jam beveik išimtinai rūpėjo siauras protestantiškų misijų Afrikoj ir Azijoje palaikymas“. Todėl, autoriaus manymu, – „Nusidavimų“ vaidmenį Mažosios Lietuvos gyvenime tenka greičiau neigiamai, nei teigiamai vertinti, nors paties Kelkio norai neabejotinai buvo grynai“, – teigė V. Biržiška, nurodęs, kad „tik dėl formalių priežasčių laikydami „Nusidavimus“ pirmuoju lietuvišku laikraščiu, faktiškai lietuviškos periodikos pradžią tenka nukelti į 1849 metus, kada Vokietijos revoliucinio judėjimo sukury staiga pasirodė net trys politinius tikslus turi laikraščiai“⁹. Tačiau kitame straipsnyje „Iš lietuvių periodinės spaudos praeities“ V. Biržiška keičia savo požiūrį, nurodęs, kad „pirmuoju privatiu leidiniu tenka laikyti jau mums žinomus Kelkio „Nusidavimus“, tai sietina „su religinio ir ekonominio gyve-

nimo reiškinais Mažajoje Lietuvoje ir Vokietijoje, nes vokiečių vyriausybė tuo laiku pradeda ypatingai rūpintis protestantiškųjų misijų tinklo plėtimu Afrikoje ir Azijoje“¹⁰, – pažymi autorius.

J. Bulota, apžvelgęs pirmuosius lietuvių periodikos leidinius, suabejoja įsivyravusia nuomone, esą „beveik visi pirmieji lietuviški laikraščiai tarnavo germanizavimo ir tik germanizavimo tikslams“. Ši nuostata, pasak autoriaus, „susilpnino istorikų, dargi ir kalbininkų dėmesį šiai spaudai“. O juk „periodinis leidinys, kokias srovei ar kryptčiai nepriklausytų jo redaktoriaus, praėjus keletui dešimtmečių, duoda nepaprastai daug svarbios, neretai unikalios medžiagos praėjusio laikotarpio ekonominio, kultūrinio ir politinio gyvenimo tyrinėtoji.“¹¹ J. Bulota, išnagrinėjęs šaltinius, reziumavo, kad misionierių veiklai propaguoti skirtas „1823 m. pasirodęs leidinys „Nusidavimai Dievo karalystėje“, turėjo periodinio leidinio bruožų“, todėl pateikti mokslininko argumentai straipsnyje „Lietuvių periodinės spaudos ištakos“ įtikino, kad lietuvių nacionalinės periodinės spaudos biografija ilgesnė. Ji prasideda 1823 m.

Beje, 2003 m., minint lietuvių periodikos 180-ąją sukaktį, A. Vaišnys, aptardamas lietuvių periodinės spaudos raidos etapus, pažymėjo, kad „spauda lietuvių visuomenėje tapo pastoviu savignyos ginklu, siekiant saviraiškos teises, ir nuolatine priemone, užtikrinančia ryšį su lotyniškąja Europos kultūra“ ir ji „atsirado politinio ir socialinio draudimo kontekste“¹². Autorius apgailestauja, kad „dabar mes negalime „pačiuipinėti“ originalaus „Nusidavimų“ leidinio nei jų skiautės“, ir teigia, jog „periodikos plėtojimosi istorija sudaro prielaidų manyti, kad viešojoji politinė mintis brenė lėtai, keletą išskirtinių istorinių etapų neišvengiamai sieja draudimai ir „vienija“ tiesioginiais teisiniais aktais neįvardijamoji cenzūra“¹³, – teigė autorius, analizuodamas lietuvių periodinius leidinius istoriniu aspektu.

Apžvelgiant lietuvių periodinės spaudos ištakas, galima konstatuoti, jog lietuvių periodikos atsiradimą lėmė ganėtinai palankios Prūsų Lietuvos politinių, ekonominių, socialinių ir ypač po Reformacijos atsiradusio protestantizmo religinės nuostatos, susiklosčiusios religinių santykių sąsajos, kurios sudarė prielaidas bei paskatino lietuvių nacionalinės periodinės spaudos leidinių atsiradimą ir tolesnę jų plėtotę.

Johanas Ferdinandas Kelkis – lietuvių periodinės spaudos pradininkas, leidėjas, vertėjas, redaktorius, pedagogas, poetas, raštijos darbuotojas

J. F. Kelkis (1801–1877), baigęs Karalienės mokytojų seminariją (1820), net 31-erius metus dirbo Pakalnės apskr. Išės parapiinės mokyklos mokytoju, nuo 1851 m. persikėlęs į Kretingalę, toliau mokė lietuvininkų vaikus, o norintiems stoti į Karalienės mokytojų seminariją įsteigė kursus, kuriuose ruošė lietuvininkų vaikus į seminariją. Manoma, kad dėl silpnos sveikatos 1868 m. išėjo į pensiją ir persikėlė gyventi į Kisinius pas dukterį. Ten gyvendamas lankė pietistų surinkimus ir buvo aktyvus sakytojas, rengė religines knygas, aktyviai rašė peticijas, gindamas lietuvininkų gimtosios kalbos teises.

¹ Bulota J., „Periodinės spaudos raida Lietuvoje“, in: *Žurnalisto žinyas*, K., 1992, p. 26.

² Kaunas D., „Orientalistinis pėdsakas misionieriaus Kristupo Lokio gyvenime ir publikacijose“, in: *Knygotyra*, V., 2003, Nr. 41, p. 102.

³ *Ibid.*, p. 103.

⁴ Kaunas D., „Nusidavimai Dievo karalystėje“, in: *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*, V., 1997, p. 275.

⁵ Bulota J., „Lietuvių periodinės spaudos ištakos“, in: *Žurnalistika*, 73, V., 1997, p. 128.

⁶ Klaipėdiškis A. B., „Prūsų lietuvių laikraščiai“, in: *Draugija*, K., 1914, Nr. 89–90, p. 69.

⁷ Valaitis A., „Šimtas metų lietuvių periodinės spaudos“, in: *Lietuvių tauta*, kn. IV, s. 3, V., 1932, p. 407.

⁸ Ruzgas V., „Mūsų periodinės spaudos 100 metų sukaktis“, in: *Mokykla ir gyvenimas*, 1932, Nr. 12, p. 497.

⁹ Biržiška V., „Lietuvių periodinės spaudos 100 metų sukaktis“, in: *Trimitas*, K., 1932, Nr. 7, p. 125.

¹⁰ Biržiška V., „Iš lietuvių periodinės spaudos praeities“, in: *Kultūra*, K., 1932, Nr. 12, p. 628.

¹¹ Bulota J., „Lietuvių periodinės spaudos ištakos“, in: *Žurnalistika*, 73, V., 1997, p. 126.

¹² Vaišnys A., „Nusidavimai mūsų periodikos raidoje: draudimų diegimas, draudimų vengimas, draudimų tradicijų kūrimas“, in: *Žurnalistikos tyrimai*, V., 2008, Nr. 1, p. 64.

¹³ *Ibid.*, p. 66.

Mažoji Lietuva

Kalbos premiją LR Seimo Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija skyrė A. Bartnikui

Gegužės 8 d. Seimo Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena paminėti Si-gnatarų namuose surengė Spaudos pusryčius, kurių metu Kaliningrado srities lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas buvo paskelbtas keturioliktuoju Kalbos premijos laureatu. Premiją Komisija visų balsais nutarė jam skirti už ilgametį lituanistikos, etnokultūros ir lietuvių kalbos mokymo plėtojimą Karaliaučiaus krašte.

Seimo Pirmininko pavaduotoja, Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijos pirmininkė Irena Degutienė sveikindama renginio dalyvius su Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena priminė, kad šios dienos minėjimas jau turi klukią istoriją, kuri prasidėjo, kai buvo minimos šimtosios Spaudos atgavimo lietuviškais rašmenimis ir teisių lietuvių kalbai atgavimo metinės. I. Degutienė pabrėžė, kad galime didžiulius šia labai lietuviška švente, nes tai buvo mūsų tautos viena iš didžiųjų taikių pergalių. Prof. Viktorijos Daujotytės žodžiais: „Gindami lituanistiką – giname Lietuvos valstybę“, I. Degutienė baigė savo kreipimąsi ir pažymėjo, kad Kalbos dieną minime viltingai nusiteikę, bet sergėdami ir būdraudami.

Spaudos pusryčių pranešimą apie lietuvių kalbos reikšmę Lietuvai ir lietuvių tautai skaitė Vilniaus universiteto Filosofijos istorijos ir logikos katedros doc. dr. Naglis Kardelis, kuris lietuvių kalbą prilygino dvasinei žemei: „Tai mūsų būties namai, kuriuos turime ne mažiau sergėti nei Lietuvos teritoriją.“

Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija, atkreipusi dėmesį į nuolat girdimą informaciją apie įvairiuose Lietuvos kampeliuose klestinčią lituanistinę veiklą, nutarė pasidomėti, koks lituanistinis gyvenimas vyksta Lietuvos savivaldybėse. Gerą patirtimi apie lituanistines veiklas su renginio dalyviais pasidalijo Šilutės r. savivaldybės administracijos Kultūros skyriaus vyriausioji specialistė Jurgita Skobienė ir Panevėžio r. savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vyriausioji specialistė-kalbos tvarkytoja.

Komisijos pirmininkė I. Degutienė džiaugėsi Lietuvos savivaldybių suteikta informacija, kuri atskleidė, kad regionuose lituanistinis gyvenimas yra labai įvairus ir turtingas: „Apie tai šiandien išgirdome iš dviejų savivaldybių atstovų. Labai tikimės, kad didėjantis rūpestis arba bent jau susidomėjimas lituanistika didins ir kritinę masę, kuri įtvirtins lituanistikos dalykų pozicijas universitetuose ir telks prie lituanistikos naujų ir jaunų žmonių. O tai galėtų atverti ir naujų lituanistikos perspektyvų“, – teigė I. Degutienė.

Žodžio laisvės gynėjos, labdaros organizatorės Felicijos Bortkevičienės (1873–1945) atminimą įamžinanti premija skiriama už reikšmingą lituanistinę veiklą Lietuvos ir užsienio šalių piliečiams, organizacijoms, institucijoms.

Aleksas Bartnikas (g. 1944 m. Kuišių km., Prienų r.) vadovauja Kaliningrado srities lietuvių kalbos mokytojų asociacijai daugiau nei dešimt metų ir labai prisideda prie lietuvių kalbos bei etnokultūros mokymo, padeda Karaliaučiaus krašto lietuviams pažinti Lietuvos kultūrą ir istoriją, populiarina jos kultūrinį paveldą ir nacionalines tradicijas.

Puoselėdamas lietuvių kalbą ir tradicijas A. Bartnikas ypatingą dėmesį skiria darbui su vaikais ir jaunimu. Dėl aktyvios ir kryptingos A. Bartniko veiklos Karaliaučiaus krašte ne tik vietos lietuviams, bet ir skirtingų tautybių gyventojams jau gerai žinomi Kristijono Donelaičio, Martyno Mažvydo, Liudviko Rėzos, Vydūno vardai.

A. Bartnikas apdovanotas Kaliningrado srities gubernatoriaus garbės medaliu (2007), Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės garbės aukso ženklu „Už nuopelnus“ (2009), Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino medaliu (2011).

Parengė Lina SKEBERDYTĖ, Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo ir mokslo komiteto biuro patarėja Džojos Gundos Barysaitės nuotr.

Šaltinis – <http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=119&p_k=1&p_t=172685>.



Laureatas A. Bartnikas (pirmoje eilėje trečias iš kairės), akad. prof. dr. Eugenijus Jovaiša (antroje eilėje) 2017 m. Kalbos premijos įteikimo renginyje

Vakarų Lietuvos krašto dainų šventė – Mažosios Lietuvos dainų šventės 90-mečiui paminėti

Birželio 10–11 d. Klaipėdoje vyko Vakarų Lietuvos krašto dainų šventė, skirta Mažosios Lietuvos dainų šventės 90-mečiui paminėti. Pagėgių savivaldybės kultūros centro vyresniojo amžiaus žmonių liaudiškų šokių grupė „Marguva“ (vad. Gražina Paliokienė) jau ne pirmą kartą dalyvauja šioje šventėje. Birželio 10 d. visi kolektyvai dalyvavo generalinėje repetitijoje, o 11 d. vyko pati šventė. Ji prasidėjo iškilminga eiseną, kurioje visi dalyviai su savo krašto atributika žygiavo miesto gatvėmis.

Mažoji Lietuva – tai unikalus kraštas, davęs Lietuvai ne tik raštijos pradinius, spaudą, bet ir ne mažai prisidėjęs prie dainų švenčių tradicijos užgimimo Lietuvoje. Mažosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto lietuvių dainų švenčių istorija – įdomus ir savitas reiškiny, kurio pradžia siekia kur kas ankstesnį laikotarpį – XIX a. pabaigą. Jau nuo tada Mažajoje Lietuvoje – Tilžėje, Rambyne, Ragainėje ir kitur – vyko gana gausios lietuviškos chorų šventės. Jas rengė susikūrusios pirmosios lietuvių giedotojų draugijos, kurių šauklys buvo Vydūnas. 1927 m. ši tradicija išaugo į pirmąją Mažosios Lietuvos lietuvių dainų šventę Klaipėdoje.

Šiandienos globaliame pasaulyje kaip niekad aktualu ne tik išsaugoti, bet ir puoselėti tautos tradicijas ir didžiulius savo kultūrinį palikimą. Dainų šventė visais laikais buvo tautinio bendrumo ir pilietiškumo stiprintojas.

Dainų šventėje dalyvavo kolektyvai iš Klaipėdos, Gargždų, Alytaus, Jurbarko, Pagėgių, Kaišiadorių, Kelmės, Kuršėnų, Lazdijų, Marijampolės, Mažeikių, Naujosios Akmenės, Pasvalio, Plungės, Rietavo, Šiaulių, Tauragės, Vilniaus, Zarasų, Anykščių, Druskininkų, Kupiškio, Palangos, Rokiškio, Trakų, Ukmergės, Utenos, Nidos, Šakių, Šilalės, Kauno, Kretingos, Panevėžio, Prienų, Punsko, Skuodo, Šilutės, Širvintų, Kalvarijos, Priekulės, Telšių savivaldybių. Šventės rengėjai ir organizatoriai: Klaipėdos miesto chorinė bendrija „Aukuras“, Lietuvos nacionalinis kultūros centras, Klaipėdos miesto savivaldybė. Dainų šventės menų vadovas ir direktorius – Klaipėdos miesto chorinės bendrijos „Aukuras“ tarybos pirmininkas, Klaipėdos universiteto docentas, mišraus choro „Pajūrio aidas“ vadovas Algirdas Šumskis. Dainų šventės režisierius – aktorius, režisierius Sigutis Jačėnas.

Pagėgių savivaldybės Kultūros centro informacija

Pagėgiškiai dalyvavo Vilniuje, vieno eksponato parodoje

Liudvika BURZDŽIUVIENĖ, Ingrida JOKŠIENĖ, Pagėgiai



Renginio Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje dalyviai



Amžinoji Rambyno kalno knyga

Birželio 20 d. Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis lankėsi Lietuvos Martyno Mažvydo bibliotekoje, kur visuomenei buvo pristatytas Amžinosios Rambyno kalno knygos originalas.

Primername, kad ši knyga sveria 18,5 kg, o su mediniu dėklu, kuriame laikoma, – 28,5 kg. Odiniu viršeliu ir metalo puošyba išsiskirianti knyga buvo pagaminta 1928 m. Klaipėdos „Ryto“ spaustuvių ir saugoma sunkioje, specialiai jai pritaikytoje medinėje dėžėje su užraktu. Ši rankraštinė knyga buvo skirta svečiams, kurie per Joninių šventes susirinkdavo ant Rambyno kalno ar užsukdavo pas Mažosios Lietuvos patriarchu vadintą Martyną Jankų. Pirmasis knygoje įrašą paliko filosofas Vydūnas. Per vienuolika metų daugybė žmonių iš įvairių kraštų įrašė savo linkėjimus ir sveikinimus knygoje pačiomis įvairiausiomis kalbomis. Šis autentiškas Mažosios Lietuvos žmonių likimus atspindintis dokumentas pasakoja krašto ir drauge visos valstybės istoriją.

„Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Dokumentinio paveldo tyrimų departamentas pradeda renginių ciklą „Vienos knygos paroda“. Juo sieksime supažindinti visuomenę su retais, išskirtiniais, vertingais bibliotekoje saugomais leidiniais. Trumpiausios vasaros nakties – Joninių –proga atverame kultūros paveldo skrynią ir siūlome susipažinti su vienu iš čia saugomų unikalių objektų – Amžinąja Rambyno kalno knyga“, – kalbėjo šios bibliotekos vadovas dr. Renaldas Gutasas, dėkojęs merui už puoselėjamą požiūrį į istorinius ir visai Lietuvai bei lietuvybei svarbius

objektus ir dokumentus, kurių vienas ir yra minėtoji knyga.

Pagėgiškiai, Martyno Jankaus muziejaus darbuotojai vežėsi Amžinosios Rambyno kalno knygos kopiją, kuri muziejuje pildoma jau penkiolika metų. Susirinkusiems buvo įdomu suliginti abi knygas, pavartyti kopijos lapus ir ten palikti savo įrašą ateities kartoms.

Į renginį kartu su meru vyko mero patarėjai Rita Vidraitė ir Bronislovas Būdvytis, Pagėgių savivaldybės Martyno Jankaus muziejaus direktorė Liudvika Burzdžiuvienė ir muziejaus darbuotojos, viešosios bibliotekos direktorė Milda Jašinskaitė-Jasevičienė, Kultūros centro direktorė Svetlana Jašinskienė, Pagėgių krašto turizmo informacijos centro direktorė Ilona Meirė, savivaldybės administracijos vyriausioji specialistė kultūrai Ingrida Jokšienė.

Meras Virginijus Komskis dėkojo Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos bibliotekininkų bendruomenei už puoselėjimą ir populiarinimą Pagėgių kraštui ir visai Lietuvai svarbią istorinę atmintį ir, pakvietęs į Joninių šventę, įteikė gerbiamaam direktoriui, pasak mero, „švenčiausią Pagėgių krašto dovaną“ – Amžinosios Rambyno knygos mažąją kopiją, švelniai vadinamą Rambyniuke ir teikiama ypatingiems asmenims už ypatingus nuopelnus Pagėgių kraštui.

Renginyje kalbėjęs Pagėgių krašto garbės pilietis prof. Domas Kaunas pabrėžė, kad būtina publikuoti šio leidinio originalo įrašų kopijas virtualioje erdvėje, nes, pasak profesoriaus, „šie įrašai yra neišsamiama medžiaga istorijos tyrinėtojams, studentams ir akademinėi bendruomenei“.

Išpūdingiausių Amžinosios Rambyno knygos įrašų ištraukas skaitė Mažosios Lietuvos istorijos mylėtojas ir puoselėtojas, pernai už Pagėgių krašto vardo garsinimą Rambyniukę iš mero rankų gavęs šilutiškis Saulius Sodonis. Prasmingą Eugenijaus Skipičio eilėraštį, įrašytą pirmuosiuose kopijos puslapiuose, perskaitė Liudvika Burzdžiuvienė. Dera paminėti, kad E. Skipitis yra Amžinosios Rambyno knygos kopijos idėjos autorius.

Sustota bendrai nuotraukai, o knygoje paliktas gerbiamo Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos direktoriaus dr. Renaldo Gutasas įrašas byloja susižavėjimą mūsų kultūrininkų ir savivaldybės vadovų nuolatiniu darbu puoselėjant Mažosios Lietuvos kultūrą ir istorinį paveldą bei padėką bendradarbiaujant Mažosios Lietuvos didžiųjų kultūros ženklų puoselėjime.

Ritos Vidraitės nuotr.



Pagėgiškiai Vakarų Lietuvos krašto dainų šventėje. Gražinos Paliokienės nuotr.

Valstybinė lietuvių kalba

Pažymint lietuvių kalbos metus, A. Kubilius TS-LKD vardu siekia sumenkinti valstybinės lietuvių kalbos statusą

Elvyra VALIUKAITĖ, „Vilnijos“ draugijos Kauno skyriaus narė

Jau 27-erius metus turime savo valstybę, Konstituciją, Valstybinės lietuvių kalbos įstatymą, bet negalime būti ramūs nei dėl kalbos, nei dėl valstybės vientisumo. Amžinos ginties, nerimo ir nuogastavimo būseną. Bjauriausia, kad kalbą puola savi. Banga po bangos: 2010, 2012, 2014 ir 2017 m. LR Seime buvo įregistruoti antikoncepciniai įstatymų projektai, kuriuose siūloma Lietuvos piliečių vardus ir pavardes oficialiuose asmens dokumentuose rašyti ne tik valstybine, bet ir kitomis kalbomis.

Šie metai paskelbti lietuvių kalbos metais. Šiai progai pažymėti balandžio mėnesį septyniadesimt Seimo narių (devyniolika TS-LKD, liberalai, postkomunistai ir dalis Valstiečių) pasirašė A. Kubiliaus teiktą įstatymo projektą Nr. XIII-P-535, prieštaraujantį Lietuvos konstitucingumui bei lietuvių tautos prigimtinėms teisėms. Teikiamo įstatymo 4 straipsnio pirmame punkte nurodoma, kad *Lietuvos piliečio prašymu jo vardas ir pavardė rašomi lotyniškos abėcėlės rašmenimis, jeigu jo tėvai ir protėviai turėjo užsienio šalies pilietybę arba su užsieniečiu sudarė santuoką ir jo pavardę priėmė*.

Gudriai sukurptas šis punktas, norint apkvailinti naivius „žmones iš gatvės“, skirtas Lietuvos lenkų rinkimų akcijos (LLRA) reikalavimams patenkinti, nes buvusio okupuoto Vilniaus krašto gyventojai, nepriklausomai nuo jų tautybės, visi turėjo Lenkijos pilietybę ir sulenkinta forma parašytą vardą bei pavardę. Todėl, leidę pakeisti savo asmenvardžių rašybą lenkiškais rašmenimis, remiantis okupantų sudarytais dokumentais, **patys pripažintume okupacijos ir veikusių įstatymų teisėtumą**. Suslavintų sluoksnių (dalies lietuvių ir gudų, sudarančių vadinamąją lenkų populiaciją) atkūrimas Rytų Lietuvoje užprogramuoja konflikto tikimybę ateičiai: nevienalytė Lietuva visada galės pasinaudoti tiek Rusija, tiek pati Lenkija.

Vilnijos kraštas ir lenkiškas pavardžių rašymo vėjus – Lietuvos valstybingumo lakmuso popierėlis. Tie, kurie naiviai galvoja, kad leidę pavardžių lenkišką rašybą pagerins santykius su Lenkija, klysta. Čia tas atvejis, kai atkišus pirštą, nukandama ranka (2014 m. Tautinių mažumų įstatymo projekte buvo siūloma vietovės, kur lenkai sudaro

40 proc. gyventojų, įvesti antrąją valstybinę lenkų kalbą, taip pat lenkiškai rašyti vietovardžius ir gatvių pavadinimus). Susiformavus oficialioms lenkiškos struktūroms (savivaldai, teisėsaugai-teismams, prokuratūrai ir policijai, muitininkams, finansų tarnyboms) ir susiklosčius aplinkybėms, gali pavykti greitai ir efektyviai perimti teritorijos kontrolę. Jeigu Lietuvos politikai mano, kad nieko panašaus į Ukrainą Lietuvoje negali būti, tai išlikus tokiems pat procesams ir dar labiau nuolaidžiaujant Lenkų rinkimų akcijos ir Lenkijos reikalavimams, Lietuvos valstybei ko gero reiks rinktis: ar tylus sutikimas su teritorijos netektimi, ar kova už teritorijos vientisumą, kuri baigsis dalies teritorijos netekimu.

Iki šiol mes neturime įvertintos Vilniaus krašto okupacijos. Niekas iš istorikų neįvertino, kokias aukas patyrė Lietuva per Lenkijos agresiją ir okupaciją: kiek karių žuvo kovoje su lenkais, kiek gyventojų buvo išžudyta Armijos Krajovos, kiek lietuvių, jų neklausiant, dokumentuose buvo užrašyti lenkais, kiek lietuviškų mokyklų buvo uždaryta Vilniaus krašte. Dėl tos priežasties mūsų kaimyninius santykius su Lenkija temdo Lenkijos kišimasis į Lietuvos vidaus reikalus. Lenkijos lenkai, neišskiriant aukščiausią pareigūnų (buvęs užsienio reikalų ministras Radosławas Sikorskis) ne vieną kartą buvo pareiškę nemaną, kad Lenkija buvo okupavusi Vilniaus kraštą, o buvęs prezidentas Lechas Kačinskis „lenko kortos“ dalijimą grindė „neteisingų istorinių sprendimų, perstūmus sieną“ kompensavimu.

Istoriko prof. Valdo Rakučio teigimu, Vilniaus kraštas niekuomet Lenkijai negalėjo priklausyti, nes paskutinį kartą Lenkijos ir Lietuvos sienos buvo nustatytos Liublino sutarties pagrindu. Sutartyje buvo aiškiai pasakyta, kur Lenkija, kur Lietuva, ir kitos sienos nuo to laikotarpio nebuvo (dabartinės Ukrainos sienos atitinka Liublino sutarties metų sienas). Reikia su Lenkija apie tai kalbėti ir neužleisti savo pozicijos, bet nepaataikauti darant įvairias nuolaidas.

Lietuvos gyventojams, laikantiems save lenkais, ir tautiniu pagrindu sukurtos partijos lyderiams centrinės Lietuvos valdžios institucijos turi parodyti tvirtą stuburą ir

valią užkertant kelią įstatymų interpretacijai bei priminti, kad jie privalo besąlygiškai gerbti ir laikytis įstatymų tos valstybės, kurioje jie gyvena ir kurios piliečiais yra. Iš Lenkijos turime pasimokyti to, ką kiekviena valstybė turėtų sugebėti: ginti savo esminius interesus. Lietuvos esminis interesas – būti integraliai, lietuviškai, nepažeidžiamai. Istorinė patirtis rodo, kad sąmoningos valstybės būna apdairesnės, analizuoja procesus ir nepasiduoda spaudimui.

Lenkija sukurpta pagal imperijos modelį, kurį šiandien atgaivina per agresyvią „Kresų“ politiką Lietuvos atžvilgiu. Tenka priminti, kad Lenkija – imperinės asimiliacinės politikos rekordininkė. Šiuo metu iš 38,5 mln. Lenkijos gyventojų 96,7 proc. laiko save lenkais. Tai Gineso rekordas! Varšuva sėkmingai asimiliavo tautines mažumas, net slavus, tiek savo senosiose, tiek okupuotose teritorijose. Tai visuomet buvo daroma per bažnyčią ir uždarančią mokyklą (po Miuncheno pakto 1938 m. kartu su Hitleriu pasidalijusi dalį Čekoslovakijos, savojoje dalyje, Vilniaus krašto pavyzdžiu, bemat uždare čekų ir slovakų mokyklą). Ir dabar Lenkija dovanuoja lėšas Lietuvos lenkiškos mokykloms, o Lenkijoje „dėl lėšų stokos“ uždare septyniolika lietuviškų mokyklų. Pasiliko tik trys. Vis „dėl lėšų stokos“ lietuviškų mokyklų moksleiviai turi mokytis iš lenkų kalba išleistų matematikos, geometrijos ir kt. vadovėlių, kai tuo metu Lietuva, dešimt kartų mažesnė už Lenkiją valstybė, išlaiko savo lėšomis daugiau nei šimtą lenkiškų švietimo įstaigų, aprūpindama jas visais lenkų kalba išleistais vadovėliais.

Įstatymo projekto Nr. XIII-P-535 4-o straipsnio antrame punkte nurodoma, kad užsieniečiams ir jų sutuoktinėms vardai ir pavardės *nurašomos paraidžiui iš jų pateiktų pirminių dokumentų*. Tam, kad mokėtume perskaityti, kas parašyta, reikėtų bent mokėti tų kalbų abėcėlės tarimo taisykles. To maža. Reikia žinoti, kokia kalba ta pavardė užrašyta. Vien raidę *c* galima skaityti trejopai: kaip *k* (Cartier-Karter), kaip *s* (Cervantes-Servantes), kaip *c* (Cimerman-Cimerman). O kas supras, kad *don Quijote* yra mums visiems žinoma don Kichoto pavardė, *Baudelaire* yra Bodleras arba *Jacques* yra Žakas?

Iš asmens dokumentų tos nevalstybinė kalba užrašytos pavardės būtinai persikels į visus kitus raštus: sutartis, sąskaitas, laiškus, spaudą ar kreipiantis į juos žodžiu. Visais atvejais reikės mokėti ištarti tas pavardes arba užrašyti jas iš klausos.

LR Seimui priėmus A. Kubiliaus teikiamą įstatymo projektą oficialiuose dokumentuose rašyti asmenvardžius ne tik valstybine, bet ir kitomis kalbomis, Lietuva taptų šalimi, kurios piliečiai juridiskai nepriklausytų vien Lietuvos valstybinės kalbos erdvei, bet būtų įtvirtinta ir pradėtų veikti neturinti analogų pasaulinėje praktikoje kitų šalių valstybinių kalbų jurisdikcija. Tai reikėtų, kad būtų sumenkintas, o faktiškai net paneigtas valstybinės lietuvių kalbos statusas.

Užuot sprendusi, kaip minėtas asmenų grupes integruoti į lietuvių kultūrą, apie tai nuolat kalbama iš aukštų Lietuvos, ES ir tarptautinių organizacijų tribūnų, ši įstatymą mūsų valdžia skiria imigrantų ir už užsieniečių ištekančių moterų bei Lietuvos lenkų tautinės bendruomenės aptarnavimui. A. Kubiliaus teikiamas projektas – aiškus Lietuvos Respublikos Konstitucijos pažeidimas, tikra lietuvių kalbos išdavystė, kuris prieštarauja mūsų šalies Konstitucijai, Valstybinės lietuvių kalbos įstatymui, daugumos Lietuvos piliečių valiai (LR Seimui pateiktas alternatyvus įstatymo projektas pagrįstas bemaž 70 tūkst. piliečių parašais).

Nei Europos Žmogaus Teisių Teismo išaiškinimai, nei Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija, nei 1994 m. Lietuvos–Lenkijos dvišalė sutartis neįpareigoja suteikti tokių teisių nei tautinėms bendruomenėms, nei užsieniečiams bei jų sutuoktiniais ir liudija, kad niekur tokios praktikos nėra.

Ar išdrįs kada nors mūsų išrinktieji LR Seimo nariai ir valstybės vadovai pasakyti, kad Lietuva – savarankiška valstybė, gyvenanti pagal savo įstatymus. Visi tokie sandėriai menkina valstybingumą ir nacionalinį tapatumą, o sykiu rodo, kad Lietuvos politinis elitas stokoja nacionalinių interesų nuovokos ir istorinės kultūrinės atminties.

Šaltinis – <www.alkas.lt>, 2017 06 20.

Pasaulis keičiasi. Kaip keičiasi mokykla?

Atkelta iš 1 p.

mokyklos koncepcijai įgyvendinti. Bendrojo ugdymo pokyčiai planuojami penkiose tarpusavyje susijusiose srityse.

Ugdymo turinys

Ko ir kaip mokosi mūsų mokiniai? Pažvelgę į Bendrojo ugdymo programas matome gana eklektišką rinkinį, kuris vargiai gali pasitarnauti nuosekliam ir įvairiapusiam asmenybės ugdymui. Greta įprastų dalykų programų matome nuolat pasipildančių „palydovų“ sąrašą: Sveikatos ugdymas, Žmogaus sauga, Etninė kultūra, Meilė ir šeima... ir dar pluoštas bendrųjų gebėjimų ugdymo programų. Viską vainikuoja standartizuoti testai ir atskira (!) valstybinių brandos egzaminų programa. Kaip mokytoji tarp jų nepasiklysti? Siūlomų pokyčių kryptys: sukurti vientisą pasaulėvaizdį ugdančių programų rinkinį, bendrųjų kompetencijų ugdymą grindžiant dalykinių turiniu (tokiu principu vadovavosi Suomijos naujųjų programų kūrėjai); ugdymo turinyje panaudoti naujausių mokslinių tyrimų rezultatus ir remtis savarankišku tikrovės pažinimu, skatinti mokinius įgyvendinti kūrybiškus tarpdalykinius projektus; mokinių pasiekimus vertinti individualizuotai, su mokytoju aptariant tolesnio mokymosi uždavinius. Pamiškite egzaminų stresą!

Pedagogo karjera ir prestižas

Daugialypiai ugdymo uždaviniai kelia vis naujų iššūkių pedagogų rengimui ir kvalifikacijos atnaujinimui. Deja, pavieniai projektai nepadėjo sukurti mokytojų bei

švietimo administracijos kvalifikacijos tobulinimo sistemos, kuri užtikrintų jungtis tarp švietimo dokumentų ir kasdienės veiklos. Siūlomų pokyčių kryptys: bendradarbiaujant su užsienio partneriais, modernizuoti pedagoginių studijų ir kvalifikacijos tobulinimo programas, pirmumą teikiant mokyklų komandų mokymams ir konsultavimui darbo vietoje, o pradedantiems mokytojams – organizuoti podiplomines stažuotes, plėtoti virtualią metodinės paramos platformą; pedagogo karjerą ir atlyginimą aiškiai susieti su pasiekta kvalifikacija ir indėliu į mokyklos tikslų įgyvendinimą. Svarbiausi veiksniai, formuojantys mokytojo profesijos statusą visuomenėje, yra kokybiškas pedagogų rengimas, patrauklios darbo sąlygos, profesinio tobulėjimo galimybės bei adekvatus atlyginimas.

Ugdymo naujovės

Kad švietimas taptų pažangių pokyčių galia, jis turi žvelgti į ateitį. Ugdymo veikla neįmanoma be jos analizės ir nuolatinio tobulinimo. Veiklos kritinė analizė ir moksliniais tyrimais inovacijos dar netapo įprastu politikos formavimo ir įgyvendinimo instrumentu. Siūlomų pokyčių kryptys: skatinti mokslininkus svariau prisidėti prie naujovių kūrimo, drauge su praktikais įgyvendinti žvalgomojo projektus ir analizuoti jų poveikį, kad bendrojo ugdymo sistemai būtų rekomenduojamos išbandytos ir pasiteisinusios naujovės; motyvuotiems pedagogams sudaryti sąlygas rengti metodines publikacijas, dalyvauti mokslinėse stažuotėse, mokyklų komandoms – įsijungti

į nacionalinius ir tarptautinius projektus bei teminių tinklų veiklą.

Savita mokykla

Ugdymo pokyčiai yra tikslingi ir ilgalaikiai, kai jie įtraukia visą mokyklą, apima mokomąją ir praktinę veiklą, įtraukia visus bendruomenės narius – pedagogus, mokinius, jų tėvus ir partnerius į mokyklos strategijos kūrimą ir įgyvendinimą. Geros mokyklos koncepcija teikia prielaidas plėtoti savitą kultūrą, stiprinti bendruomenės pripažintąs vertybes, atrasti savus ugdymo uždavinių įgyvendinimo kelius. Siūlomų pokyčių kryptys: kurti ir įgyvendinti mokyklos veiklos modelius, kurie užtikrintų geriausius ugdymo rezultatus ir palaikančią aplinką įvairių gebėjimų ir interesų vaikams; stiprinti partnerystes vietos bendruomenėje – su vietos savivaldos ir nevyriausybėmis organizacijomis, verslo įmonėmis, akademiškomis ir kultūros institucijomis, užtikrinant ugdymo turinio aktualumą ir mokinių visuomeninės veiklos įvairovę; išorinį mokyklų vertinimą nuosekliai keisti konsultavimu ir vadybine pagalba, atsižvelgiant į mokyklos pažangą bei dermę su nacionalinės švietimo politikos uždaviniais. Finansavimas vardan kokybės Mokinių ugdymo sąlygos miesto ir kaimo mokyklose dažnai ženkliai skiriasi: mažesnėse mokyklose nepakanka krūvio specialistams, skurdesnė neformaliojo švietimo pasiūla, o „geltonasis autobusas“ nepalaukia, kol pasibaigs treniruotė. Tačiau valstybė yra išipareigojusi kiekvienam vaikui, nepriklausomai nuo jo gyvenamosios vietovės ir tėvų socialinio statuso suteikti

lygiavertę galimybes gauti kokybišką išsilavinimą. Siūlomų pokyčių kryptys: siekiant sušvelninti ugdymo kokybės teritorinius ir socialinius skirtumus, parengti ir įdiegti lėšų skyrimo mokykloms schemą, grindžiamą klasių komplektais; daugiafunkcius bendruomenių centrus pritaikyti neformaliajam švietimui ir kūrybinei veiklai, steigti „visos dienos mokyklas“; etatinį mokytojo atlyginimo modelį susieti ne tik su pasiekta kvalifikacija, bet ir su atliekamų veiklų įvairove; numatyti papildomas socialines ir ekonomines priemones periferijoje dirbantiems specialistams. Visa tai – garės, kryptys, kelrodės. Nuo ko pradėsime rytoj?

VšĮ „Pagėgių krašto turizmo informacijos centras“

Šereikos g. 5-3, Vilkyškiai, LT-99254
Pagėgių r. sav.
Mob. tel. +370 656 18551
El. paštas ticpagegiai@gmail.com



Lietuvos vietinės rinktinės (LVR) Vilniaus miesto komendantūra ir 306-asis batalionas

Dr. Arūnas BUBNYS, Vilnius

LVR Vilniaus miesto ir apskrities komendantūra buvo įsteigta ir pradėjo veiklą 1944 m. balandžio 12 d. LVR vado gen. P. Plechavičiaus 1944 m. vasario 16 d. įsakymu Vietinės rinktinės Vilniaus miesto ir apskrities komendantu ir Vilniaus igulos viršininku buvo paskirtas plk. Tadas Šakmanas (pareigas pradėjo eiti balandžio 3 d.), komendantūros ūkio viršininku nuo balandžio 7 d. paskirtas kpt. Juozas Marčėnas, komendantūros adjutantu ltn. Gediminas Beržanskis Klausutis Laimingas (pareigas pradėjo eiti nuo balandžio 12 d.), komendantūros vertėju ir karininku ypatingiems reikalams j. ltn. Erikas Pempė (pareigas pradėjo eiti nuo balandžio 12 d.)¹. Vietinės rinktinės štabo 1944 m. balandžio 7 d. viršininko raštu Vilniaus miesto ir apskrities komendanto padėjėju buvo paskirtas plk. ltn. Juozas Vitkus (jis pareigas turėjo pradėti eiti nuo 1944 m. balandžio 12 d.)². Pokario metais J. Vitkus tapo žymiu partizanų vadu Dzūkijoje (pirmuoju Dainavos apygardos vadu). 1944 m. gegužės 1 d. žiniomis Vilniaus miesto ir apskrities komendantūroje tarnavo 4 karininkai, 2 puskarininkiai ir 1 kareivis³. Savo parodymuose sovietų saugumui 1945 m. vasario 19 d. T. Šakmanas papasakojo, kad 1944 m. vasario mėnesį į Šiaulius buvo atvykęs gen. P. Plechavičius ir pasitarime su visuomenės atstovais papasakojo apie planus steigti Vietinę rinktinę. Po šio viešo pasitarimo įvyko vakarienė, kurios metu Plechavičius siauresniam karininkų ratui papasakojo apie savo ryšius su pogrindyje veikiančiu Vyriausiuoju Lietuvos išlaisvinimo komitetu (VLIK-u) ir apie planus Vietinės rinktinės pagrindu formuoti Lietuvos kariuomenę, kuri karo pabaigoje galėtų kovoti už nepriklausomą Lietuvos valstybę. Vakarienes metu gen. P. Plechavičius T. Šakmanui, kaip buvusiam prezidento A. Smetonos adjutantui ir asmeniui, turinčiam diplomatinę patirtį, pasiūlė užimti LVR Vilniaus miesto komendanto pareigas. Svarbiausia komendanto veiklos užduotis turėjo būti sureguliuoti tuo metu labai įtemptus lietuvių ir lenkų santykius Vilniaus krašte. Tačiau tą vakarą T. Šakmanas atsisakė priimti gen. Plechavičiaus pasiūlymą. Praėjus kelioms po šio susitikimo Šiauliuose, Šakmanas buvo iškviestas į Kauną pas gen. Plechavičių ir čia jam vėl buvo pasiūlyta užimti Vilniaus komendanto pareigas. Nors Šakmanas nenorėjo imtis šių pareigų, vis dėlto po atkaklių įkalbinėjimų jis sutiko tapti LVR Vilniaus miesto ir apskrities komendantu⁴.

Lietuviškųjų dalinių Vilniaus igulos vado įsakyme nr. 1 ta proga buvo rašoma: „Vilniaus igulai tenka nepaprasta garbė saugoti Gedimino sostinę ir Gedimino kalnė plėvesuojančią trispalvę vėliavą. Bet toji nepaprastoji garbė kiekvienam igulos kariui uždeda ir nepaprastų pareigų ir reikalavimų, nes šiame mieste mūsų karys privalo būti ypatingai drausmingas, mandagus, žvalus, tvarkingas ir giliai atsidavęs savo pareigoms.

Neužmirškite kariai, kad vieno mūsų kario nedrausmingas pasirodymas ir blogas elgesys ne jį vieną paliečia – visus. Neužmirškime, kad šiame



MAJORAS T. ŠAKMANAS
Respublikos Prezidento asmens adjutantas
Aide de camp du Président de la République

Būsimasis LVR Vilniaus miesto ir apskrities komendantas maj. Tadas Šakmanas. Prieškarinė nuotr. iš LCVA fondų

mieste nedraugingos akys seka kiekvieną mūsų judesį ir džiaugiasi, jei kuris nors iš mūsų pradeda blogai elgtis. Todėl nesudarykite jiems tokių progų. O tiems, kurie čia mus myli ir muonis didžiuojasi savo gražiu elgesiu ir drausmingumu bukime pasididžiavimu.

Batalionių ir kuopų vadus ir visus žemesniuosius viršininkus raginu ne vienam akimirksniui neišleisti iš akių tų, kurių nepakankamas garbės supratimas galėtų pakenkti mūsų karių visumai. Apsileidėlius reikia sutoarkyti, nedrausmingus sudrausminti, tam reikalui naudojant įairias priemones. Šį mano įsakymą įsakau paskelbti visiems igulos kariams.“⁵

VR Vilniaus komendantas rūpinosi gyvenamosiomis patalpomis Vilniuje dislokuotiems LVR kariams, jų buitinėmis sąlygomis, komplektavo karininkus ir skirstė juos įvairioms tarnyboms. 1944 m. gegužės 4 d. Vilniaus komendantas plk. T. Šakmanas informavo LVR štabo IV-ą skyrių apie situaciją su patalpomis Vilniuje dislokuotiems VR kariams: „Vilniuje buvo gautos 4 patalpos dviejų batalionių patalpiniui: 306-tam b-nui Jėzuitų ir Ožėskienės gatvėse ir 303-čiam b-nui Trakų ir Kruopų gatvėse. Bet, 303-čiam b-nui visai neatvykus į Vilnių, jų patalpas Trakų gatvėje (jos buvo remontuojamos būtų buvusios geriausios) SS Vilniaus štabas perėmė savo žinion ir numato paversti sandėliu. Panašus dalykas atsitiko ir su 306-jo b-no patalpomis. To bataliono kareivines Ožėskienės gatvėje, b-no kuopoms išvykus į provinciją, tas pats SS Vilniaus štabas perėmė savo žinion.

Kadangi Trakų g-vėje buvo jau gerokai įpusėtas remontas, o Ožėskienės g-vėje kareivinės jau buvo gyvenamos (su lovomis), tai toksai savininkų kaitaliojimas visais atžvilgiais nepageidautinas. Reikėtų daryti žygių, kad mūsų daliniams perleistos patalpos galutinai pasilikėtų mūsų žinioje, nors laikas nuo laiko jos net nebūtų apgyvendintos. Kitaip nėra prasmės jų remontuoti ir tvarkyti, kuomet negalima naudotis. Be to, turint galvoje tam tikrą mūsų dalinių judėjimą ir naujų dalinių formavimą, reikalinga būtinai turėti patalpų atsargą“⁶. Vos ne kasdien VR Vilniaus komendantūra išduodavo įvairius pažymėjimus ir tarnybas paskirtiems kariams. Pvz., sanitarijos plk. Juozas Usas buvo paskirtas Vilniaus karo ligoninės viršininku⁷.

Oficialiai LVR batalionai buvo pradėti formuoti 1944 m. kovo 1 d., tačiau batalionių vadai buvo paskirti truputį anksčiau. 306-ojo bataliono vadu gen. št. plk. ltn. Pranas Grebliauskas buvo paskirtas 1944 m. vasario 23 d.⁸ P. Grebliauską tapti bataliono vadu prikalbino LVR štabo viršininkas plk. O. Urbonas. Gavęs reikalingus nurodymus, P. Grebliauskas išvyko į Marijampolę formuoti būsimąjo LVR 306-ojo bataliono⁹. Pagal LVR bataliono pavyzdinį etatų sąrašą batalioną turėjo sudaryti trys štabas (27 asmenys), pionierių būrys (42), keturios kuopos po 171 karį. Iš viso batalione turėjo tarnauti 753 kariai: 25 karininkai, 1 gydytojas, 125 puskarininkiai ir 602 eiliniai ir grandiniai. Kiekvieną kuopą turėjo sudaryti trys būriai, kiekvieną būrį – trys skyriai. Kiekviename būryje turėjo tarnauti 44 kariai¹⁰. 1944 m. kovo 30 d. 306-as batalionas dar dislokavosi Marijampolėje. Šiame mieste batalionas ir buvo suformuotas. Buvęs bataliono karininkas Antanas Žižiūnas tardymo metu paliudijo, jog 1944 m. kovo mėnesį jis gavo kvietimą atvykti į Ukmergės komendantūrą. Jam prisistačius komendantūroje, ltn. A. Žižiūnas gavo nukreipimą į Marijampolę formuojamą LVR 306-ą batalioną ir buvo paskirtas kuopos vadu¹¹. Dalis savanorių (apie 200 vyrų) į Marijampolę buvo atsiųsta iš Kretingos. Čia jie buvo įjungti į 306-jo bataliono sudėtį. Marijampolėje bataliono kariai buvo aprenkti vokiškomis uniformomis ir apginkluoti šautuvais¹². 1944 m. kovo 30 d. raštu 306-ojo bataliono ūkio skyriaus viršininkas ltn. Kazys Pašys prašė išduoti batalionui trijų dienų žygiui sausą daavinį 15 bataliono karininkų ir 701 kareiviui (iš viso 716 karių)¹³. Sprendžiant iš kitų išlikusių dokumentų, 1944 m. balandžio 4 d. 306-as batalionas jau buvo Vilniuje¹⁴. Į Vilnių batalionas iš Marijampolės atvyko traukiniu. Kelionė iš Marijampolės į Vilnių traukiniu vaizdingai aprašė V. Minvydas „Ateities“ dienraštyje: „[...] Visą kelių gandai apie padėtį ir nuotaikas Vilniuje ragino karius greičiau pasiekti senąją sostinę. Kaišiadoriečiai kalbėjo apie banditus, esančius už kokių trijų kilometrų geležinkelio rajone, vieviečiai rengėsi galimam užpuolimui kaip tik tą pirmųjų

dalinių pravažiavimo naktį. Ir vyrai maldavo pasilikti, kad galėtų susirėmimuose su banditais išmėginti savuosius ginklus.

Reikėjo aiškinti jiems, kad pakelyje sustosim tik tada, kai būsimė patys užpulti ar užklupsim banditus, puolančius bet kurią pakelės stotį. Ir vyrai spaudė ginklus, širdyse laukdami tų galių pirmųjų susidūrimų. Tačiau naktis, žvaigždėta ir šviesi, nė vienam akimirksniui neperplėšė savo nebylaus tylėjimo ir telegraf-stulpių šešėliai mirgėjo pakelyje. Traukinys pralėkė Kaišiadoris, pralėkė Vievj, Lazdėnų [...] Traukinys nesustodamas visų savo ilgumu užtrokenkia paskutinį kelio į Vilnių etapą, ir Panerių kalnai išauga prieš akis, prasi-deda tik Vilniaus apylinkėms būdingi vaizdai [...]. Išniręs iš Panerių kalnų, traukinys pagaliau prašvilpė prekių stotį.“¹⁵

Padėtis Vilniuje tuo metu buvo nerami. Mieste veikiantys lenkų pogrindžio nariai nužudė nemažiau keturis lietuvių pareigūnus. Vilniaus apylinkėse veikė gausūs Armijos krajobos būriai ir brigados, kurios užpludinėjo lietuvių policijos postus, terorizavo lietuvišką valsčių administraciją. Į Vilnių atvykę bataliono kariai pradėjo patruliuoti miesto gatvėse¹⁶. Lietuviškos administracijos apsaugai Vilniaus krašte nuo siautėjančių lenkų ir sovietinių partizanų buvo reikalingos didesnės karinės ir policinės pajėgos, nes vokiečių valdžia nuo 1944 m. pradžios beveik visiškai nesirūpino jiems pavaldžios lietuviškos administracijos saugumui. 306-ojo bataliono atvykimą į Vilnių aprašė minėtasis V. Minvydas „Kario“ savaitraštyje: „[...] Sutikimo, kurį šiem pirmiem Vietinės rinktinės kariams parengė vilniečiai, karys niekadoms nesitikėjo. Vilniečiai apglėbė jį savo meilėgumu nuo to momento, kai jis stojo į rikiuotę žygiui Vilniaus stotyje, ir nepaleido jo iki to momento, kol nepasislėpė savo kareivinėse. Jie atėjo pasiimti jo iš stoties ir atlydėjo iki pat įsikūrimo vietos, nuolatos kišdami į jo atlapą gryną lietuviškų laukų gėlę. Jam nuolatos buvo saukiama valio. Atrodė, jog vilniečiai buvo pasiryžę paimti ir savo rankomis pakiloti pirmąjį Vietinės rinktinės karį, kad jis galėtų suprasti, kaip ilgai ir kaip nekantriai jie jo atvykimo laukė.

Vietinės rinktinės karių atvykimo diena buvo nepaprastos šventės diena visiems Vilniaus lietuviams. Tačiau tas atvykimas padarė atitinkamą įspūdį ir lietuviams priešingai nusiteikusių miesto gyventojų tarpe. [...]

Vilniaus miesto burmistras gen. št. plk. Karolis Dabulevičius, pagerbdamas atvykusiuosius karius, jų pasveikinti atvyko į Vilniaus stotį ir čia išrikiuotoms gretoms tarė savo žodį. Jis pasveikino juos, atvykusius į senąją Lietuvos sostinę, ir pareiškė įsitikinimą, jog kariai atkurs Rytų Lietuvos gyvenimo rimtį ir saugumą. [...]

Sveikindamas atvykusius dalinius, ligšiolinis Vilniaus igulos viršininkas kpt. Truškauskas įteikė atvykusiu dalinių vadui gen. št. plk. ltn. Grebliauskui labai reikšmingą dovaną – kardą ir pranešė, kad nuo šio momento jis perduoda igulos viršininko pareigas kpt. atvykusio dalinio vadui. [...] Vilniaus miesto burmistras pranešė, kad ryšium su Vietinės rinktinės dalinių atvykimu į Vilnių Gedimino kalnė iškeliama tautinė vėliava“¹⁷. 1944 m. balandžio 6 d. Lietuvos trispalvė iškilmingai buvo pakelta Gedimino pilies bokšte. Į renginį gausiai susirinko Vilniaus lietuviai. Trispalvės pakėlimas buvo aprašytas „Kario“ laikraštyje: „Vokiečių civilinei valdžiai sutikus Gedimino kalno pilies bokšte, šalia Didžiojo reicho vėliavos, buvo iškilmingai pakelta ir lietuviškoji trispalvė. [...] Išsirikiavus Vietinės rinktinės garbės būriui ir susirinkus tūkstančiams vilniečių, Vilniaus miesto priešgaisrinės apsaugos pučiamųjų orkestrui grojant maršą, atvyko Vilniaus miesto komisaras H. Hingstas, Vilniaus miesto burmistras gen. št. plk. K. Dabulevičius ir Vietinės rinktinės dalinio vadas gen. št. plk. ltn. P. Grebliauskas. [...]

Į Vilnius miesto burmistro žodžius atsakė gen. št. plk. ltn. P. Grebliauskas, pasidžiaugdamas įvykiu faktų ir pažadėdamas, kad Vilniuje, Gedimino kalnė, mūsų trispalvė bus saugojama su didžiausiu lietuvių ir kario stropumu.

Po kalbų Vilniaus miesto priešgaisrinės apsau-



LVR 306-ojo bataliono eilinis
Vincas Mačiukas, nacistų
sušaudytas Paneriuose 1944 m.
gegužės 17 d.

gos pučiamųjų orkestras sugrojo vokiečių ir lietuvių tautos himnus. Grojant himnus, Gedimino kalno viršūnėje pasirodė vokiečių ir lietuvių tautinės vėliavos. [...]“¹⁸.

Bataliono pašto dėžutės numeris Vilniuje buvo 145¹⁹. 1944 m. balandžio 24 d. žiniomis 306-me batalione tarnavo 755 kariai. Kariai buvo ginkluoti šautuvais, prancūziškais lengvaisiais kulkosvaidžiais ir rankinėmis granatomis. Sunkiųjų kulkosvaidžių batalionas neturėjo. Bataliono štabas tuomet buvo įsikūręs Vilniuje, Jėzuitų g. 36, bataliono vadu buvo gen. št. plk. ltn. Pranas Grebliauskas²⁰. Bataliono vado adjutantu buvo kpt. Adolfas Klemka, 1-os kuopos vadu – kpt. Jonas Cijūnėlis, 2-os kuopos vadu – ltn. Vincas Statkevičius, 4-os kuopos vadu kpt. Juozas

Butėnas²¹. Vilniaus miesto komendanto plk. Šakmano nurodymu 1944 m. balandžio 27 d. į 306-ąją batalioną buvo paskirti tarnauti šie karininkai: leitenantai Vladas Vitkauskas, Antanas Jablonskis, Stasys Geštautas ir jaunesnieji leitenantai Jonas Paulionis, Feodoras Lazauskas, Juozas Kamičaitis ir Bronius Eiva. LVR štabas karininkams A. Jablonskiui ir B. Eivai paskyriną į 306-ąją batalioną atidėjo iki atsikro įsakymo ir, greičiausiai, jie taip ir neatvyko į numatytąją tarnybos vietą²².

306-ąją batalioną sudarė štabas (16 kariškių), keturios kuopos ir pionierių būrys (vadas ltn. Stasys Bakšys). Prie 306-o bataliono buvo priskirtas nedidelis ir nuolatos kintantis skaičius LVR 303-ojo bataliono karių (nuo kelių iki kelių dešimčių žmonių)²³. Batalionui aktualus buvo ginklų klausimas. 1944 m. gegužės 5 d. 306-ojo bataliono vadas ir ūkio viršininkas parašė raštą LVR štabo IV-o skyriaus viršininkui, jog bataliono karininkams ir puskarininkiams iš viso reikalingi 44 pistoletai. 30 pistoletų jau buvo gauta, dar trūko 14 pistoletų²⁴. Vilniuje batalionas buvo kariškai mokomas, patruliavo mieste, saugojo karinius sandėlius ir ėjo kitas tarnybas²⁵. Atrodo, kad 306-am batalionui neteko dalyvauti kautynėse su Vilniaus krašte veikiančiais lenkų ir sovietų partizanais. Buvęs bataliono vadas P. Grebliauskas savo parodymuose sovietų saugumui minėjo, kad bataliono antra ir ketvirta kuopos buvo išsiųstos saugoti Rūdninkų miestelio nuo partizanų užpuolimo. Bataliono dokumentuose randame informaciją, jog 118 ketvirtosios kuopos karių 1944 m. balandžio 25 d. išvyko atlikti užduotį ir gavo maistą trims dienoms. Tačiau kokią užduotį ir kur išvyko dokumentuose nenurodyta²⁶. 1944 m. balandžio 15 d. 138 bataliono pirmosios kuopos kariai buvo Trakuose. Balandžio 19 d. 53 šios kuopos kariai grįžo į Vilnių²⁷.

LVR vado 1944 m. balandžio 28 d. įsakymu Nr. 9 Vietinės rinktinės 303, 305, 306 ir 309 batalionai buvo sujungti į vieną pulką, pavadintą Vilniaus pėstininkų pulku. Šis veiksmas buvo padarytas su tikslu efektyviau kovoti su Vilniaus krašte išplitusiu lenkų ir sovietų partizanų veikimu. Vilniaus pulko vadu buvo paskirtas buvęs 303-ojo bataliono vadas gen. št. plk. ltn. Jonas Šlepetys²⁸. Nuo 1944 m. gegužės 12 d. P. Grebliauskas perėmė Vietinės rinktinės dalinių Vilniaus igulos viršininko pareigas iš plk. Tado Šakmano²⁹. Pasak T. Šakmano, vokiečių policijos Vilniaus apygardos vadovybė kurstė lietuvių ir lenkų priešpriešą ir neleido jam normaliai vykdyti savo pareigas. Dėl to Šakmanas 1944 m. gegužės 4 d. parašė atsistatydinimo prašymą gen. Plechavičiui. LVR vado sutikimą dėl atsistatydinimo iš komendanto pareigų T. Šakmanas gavo gegužės 10 d.³⁰ Vilniaus miesto ir apskrities komendanto pareigos laikinai buvo pavestos komendantūros ūkio viršininkui kpt. Juozui Marčėnui³¹. Gegužės pirmoje pusėje 306-as batalionas buvo išsiųstas į Rudaminos miestelį ir ten dislokavosi iki pat bataliono išformavimo. Kaip ir kituose Vietinės rinktinės batalionuose, 306-ajame taip pasitaikydavo karių nedraus-

Lietuvos vietinės rinktinės (LVR) Vilniaus miesto komendantūra ir 306-asis batalionas

Atkelta iš 5 p.

mingo elgesio ir dezertyravimo atvejų. 1944 m. balandžio 30 d. žiniomis, bataliono 4-os kuopos sąrašuose buvo 170 karių, tarp jų 6 buvo pasišalinę ir 4 areštuoti. Bataliono pionierių būrio sąrašuose tuo metu buvo 43 kariai. Būrio eiliniai Antanas Šimkus, Vladas Tuskenis, Stasys Rakutis ir Vincas Žvinglys buvo areštuoti ir patalpinti į Lukiškių kalėjimą³². 1944 m. gegužės 11 d. bataliono ketvirtos kuopos vado įsakymu į Lukiškių kalėjimą buvo uždaryti trys bataliono kariai (Kazys Bečys, Leonas Simonavičius, trečiojo pavardė neįskaitoma). Kitas bataliono karys – Petras Padvalskis buvo nubaustas 12 parų arešto³³. Apie bataliono patirtus nuostolius iki LVR likvidavimo žinių turime mažai. Tėra žinoma, jog 1944 m. balandžio 17 d. mirė 4-os kuopos eilinis Stasys Levinas. Mirties priežastis nenurodyta³⁴.

Vokiečiams likvidavus Vietinę rinktinę 306-as batalionas taip pat buvo išformuotas, kaip ir VR Vilniaus komendantūra (ji buvo išformuota 1944 m. gegužės 23 d.). Komendantūros turtas buvo perduotas Vilniaus miesto savivaldybei, o piniginės lėšos (217,27 reichsmarkių) Vilniaus taupomajai kasai³⁵. Bataliono kareiviai esenininkų buvo nuginkluoti ir atvežti į Vilnių. Ginklus turėję komendantūros nariai juos grąžino Vilniaus miesto policijai³⁶. Bataliono vadas P. Grebliauskas dar 1944 m. gegužės pradžioje gavo penkias paras atostogų, po to gydytojas jam išdavė atleidimą nuo tarnybos savaitei laiko. Pasinaudodamas laikinu atleidimu nuo tarnybos P. Grebliauskas išvyko į Marijampolės apskritį, ir taip išvengė arešto Vietinę rinktinės likvidavimo metu³⁷.

Naciams likviduojant LVR, 1944 m. gegužės 17 d. vokiečiai Paneriuose, masinių žudynių vietoje sušaudė 17 nekaltų LVR 306-ojo bataliono karių: 4 jaunesniusius puskarininkius, 5 grandinius ir 8 eilinius. Dar dešimt šio bataliono karių buvo nuvežti į Panerius ir buvo priversti stebėti savo kovos draugų egzekuciją³⁸. Vokiečiai taip pat suėmė šiuos 306-jo bataliono karininkus – lttn. Vladą Vitkauską, j. lttn. Juozapą Kamičaitį ir j. lttn. Kazį Siurplį³⁹. Daliai bataliono karių pavyko išvengti suėmimo, jie sėkmingai sugrįžo į savo gimtąsias vietas arba slapstėsi kitose vietose⁴⁰. Nėra žinoma, kiek iš viso bataliono karių vokiečiai suėmė ir išvežė į Vokietiją, ir kiek karių pavyko suėmimo išvengti. Iš 306-ojo bataliono likučių buvo suformuota vokiečių policijai pavaldi rezervinė kuopa (81 karys), kurios vadu buvo paskirtas lttn. A. Žiziūnas. 1944 m. birželio mėn. vokiečių įsakymu kuopa evakuavosi iš Vilniaus ir žygiavo Ukmergės kryptimi. Žygio metu kuopos vadas A. Žiziūnas, neno-



Būsimasis LVR 306-ojo bataliono vadas Pranas Grebliauskas. Prieškarinė nuotr. iš LCVA fondų

rėdamas tarnauti vokiečiams ir palikti Lietuvą, liepė savo pavaldiniams išsiskirstyti, o pats išvyko į žmonos gimtinę Daunoriškių kaime Ukmergės apskrityje⁴¹.

¹ LVR Vilniaus miesto ir apskrities komendantūrai įsakymas Nr. 1 (1944 04 12), *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LYA), f. R-1234, ap. 1, b. 1, l. 13.
² A. Martinionis, *Vietinė rinktinė*, V., 1998, p. 96.
³ *Ibid.*, p. 99.
⁴ T. Šakmano 1945 02 19 d. tardymo protokolas, *Lietuvos ypatingasis archyvas* (toliau – LYA), f. R-1234, ap. 8, b. 193, l. 306-308.
⁵ Lietuviškųjų dalinių Vilniaus igulos vado 1944 04 12 d. įsakymas Nr. 1, LCVA, f. R-1234, ap. 1, b. 3, l. 9.
⁶ VR Vilniaus komendantūros 1944 05 04 d. raštas VR štabo IV skyriui, LCVA, f. R-1234, ap. 1, b. 7, l. 12.
⁷ LCVA, f. R-1234, ap. 1, b. 5, l. 15.
⁸ LVR vado įsakymas Nr. 2 (1944 03 30), LCVA, f. R-1234, ap. 1, b. 2, l. 20.
⁹ P. Grebliausko 1944 12 12 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 35831/3,

l. 12.
¹⁰ LVR bataliono pavyzdinis etatų sąrašas, *ibid.*, ap. 1, b. 4, l. 28, 31.
¹¹ A. Žiziūno 1945 03 30 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 22226/3, l. 13 a. p.
¹² L. Knystauto 1945 03 03 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 59, b. 50050, l. 6 a. p.
¹³ 306-jo bataliono ūkio viršininko 1944 03 30 d. raštas 301-jo bataliono ūkio viršininkui, LCVA, f. R-671, ap. 1, b. 1, l. 71.
¹⁴ 306-jo bataliono ūkio viršininko 1944 04 04 d. raštas kuopų vadams, LCVA, f. R-671, ap. 1, b. 1, l. 74.
¹⁵ Cit. iš A. Martinionis, *Vietinė rinktinė*, V., 1998, p. 262-263.
¹⁶ P. Grebliausko 1944 12 14 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 35831/3, l. 16.
¹⁷ Cit. iš A. Martinionis, *Vietinė rinktinė*, V., 1998, p. 264-265.
¹⁸ *Ibid.*, p. 267-269.
¹⁹ LVR štabo komendantūrų ir batalionų pašto dėžučių sąrašas, LCVA, f. R-1234, ap. 1, b. 4, l. 27.
²⁰ 306-jo bataliono ūkio karininko 1944 04 24 d. raštas vokiečių ryšio karininkui, LCVA, f. R-671, ap. 1, b. 1, l. 24.
²¹ P. Grebliausko 1945 06 21 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 8, l. 73-74.
²² A. Martinionis, *Vietinė rinktinė*, V., 1998, p. 104, 105.
²³ 306-o bataliono maitinimo žinios, 1944 04 30 d., LCVA, f. R-614, ap. 1, b. 510, l. 214.
²⁴ 306-ojo bataliono vado 1944 05 05 d. raštas LVR štabo IV-o skyriaus viršininkui, LCVA, f. R-671, ap. 1, b. 1, l. 18.
²⁵ L. Knystauto 1945 03 03 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 59, b. 50050, l. 6 a. p.
²⁶ P. Grebliausko 1945 06 21 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 8, l. 74; 306-ojo bataliono ketvirtos kuopos 1944 04 25 d. mitybos paros žinios, LCVA, f. R-614, ap. 1, b. 510, l. 171 a. p.
²⁷ LCVA, f. R-614, ap. 1, b. 510, l. 105, 133.
²⁸ LVR vado įsakymas Nr. 9 (1944 04 28), *ibid.*, ap. 1, b. 2, l. 7.
²⁹ VR dalinių Vilniaus igulai įsakymas Nr. 4 (1944 05 12), LCVA, f. R-1234, ap. 1, b. 3, l. 3, 9.
³⁰ T. Šakmano 1945 02 19 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 193, l. 308.
³¹ Vilniaus miesto ir apskrities komendanto 1944 05 12 d. įsakymas Nr. 4, LCVA, f. R-1234, ap. 1, b. 1, l. 7.
³² 306-jo bataliono 4-os kuopos ir pionierių būrio 1944 04 30 d. mitybos paros žinios, LCVA, f. R-614, ap. 1, b. 510, l. 209, 202-202 a. p.
³³ Lukiškių kalėjimo gaunamų raštų registracijos knyga, LCVA, f. R-730, ap. 2, b. 214, l. 172, 175, 193.
³⁴ LCVA, f. R-614, ap. 1, b. 510, l. 116 a. p.
³⁵ A. Martinionis, *Vietinė rinktinė*, V., 1998, p. 121.
³⁶ LVR Vilniaus komendantūros 1944 05 30 d. raštas Vilniaus miesto komisariui, *ibid.*, ap. 1, b. 2, l. 32; A. Žiziūno 1945 03 30 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 22226/3, l. 13 a. p.
³⁷ P. Grebliausko 1944 12 12 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 35831/3, l. 12.
³⁸ LYA, f. 3377, ap. 58, b. 265, l. 133.
³⁹ Suimtųjų LVR karininkų sąrašas, 1944 m. gegužė, LYA, f. 3377, ap. 58, b. 265, l. 133.
⁴⁰ L. Knystauto 1945 03 03 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 59, b. 50050, l. 6 a. p.
⁴¹ A. Žiziūno 1945 03 30 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 22226/3, l. 13 a. p.

Prisimename Igną Šapkūną – Šatrijos rinktinės vadą

Apie Šatrijos rinktinę

Albertas RUGINIS, Mažeikiai

1945 m. rugpjūčio 1 d. Žemaičių apygardos sudėtyje įkurta Šatrijos rinktinė, veikusi Telšių, Plungės rajonuose. Pirmasis jos vadas Stasys Beniulis žuvo 1947 m. gegužės 17 d. (jam pagerbti Skardamiškės kaime ūkininkas Vytautas Kundrotas pastatė paminklinį akmenį).

Po Beniulio žūties rinktinei vadovavo Šarūnas Jazdauskas iki jo suėmimo 1947 m. lapkričio 24 d. Tuomet Žemaičių apygardos vadas Vladas Montvydas 1948 m. pradžioje rinktinės vadu paskiria Igną Šapkūną – Meisterį, Buržujų. Pastarajam žuvus Birbiliškės miške, rinktinei iki pat 1950 m. gegužės 22 d. vadovavo Kazys Andriuška-Linksmasis. Jis žuvo Jomantų miške, Telšių r.

Paskutinis Šatrijos rinktinės vadas, vadovavęs nuo 1950 m. gruodžio, buvo Ignas Čėsna – Benamis, Žentas, Vitoldas. Jis žuvo 1951 m. rugpjūčio 23 d. kautynėse Laukstėnų kaime, Telšių r. Kartu tuomet žuvo štabo viršininkas Alfonsas Venckus, Petras Lileikis, partizanavęs nuo 1945 m., Pranas Zimkus, partizanavęs vos pusę metų. Su jais žuvo ir vokiečių karininkas, partizananas nuo 1945 m., Alfredas Cherlė.

Telšių rezistencijos istorijos tyrinėtojai broliai Alfredas ir Romualdas Jonušai po dešimt metų trukusių paieškų Dievo Kreslo miške Krėpštų kaime surado prieš daugelį metų žemėje užkastą Šatrijos rinktinės partizanų archyvą. Jo medžiaga dabar restauruojama ir tyrinėjama.

Igno Šapkūno kovos kelias

Ignas Šapkūnas – Meisteris, Buržujus – gimė 1918 m. Palangoje, amatininko šeimoje. Joje augo keturi vaikai. Ignas mokėsi Palangos progimnazijoje. Vėliau Kretingos Pranciškonų gimnazijoje. Grojo dūda, priklausė skautų organizacijai. 1940 m. baigė Lietuvos karo mokyklą kaip aspirantą. Turėjo jaunesniojo leitenanto laipsnį. Paleistas į atsargą, mokytojavo Juozapavo, vėliau Nevarėnų pradinėse mokyklose. 1942 m. vasarą vedė mokytoją Eleną Keinytę iš gretimo Dadotų kaimo. Su lietuvinio savo Šapkausko pavardę į Šapkūno. Abu jauni, aukšti, gražūs, veiklūs, mylintys Tėvynę...

Kai sovietai vėl įžengė į Lietuvą, Ignas organizavo Lietuvos laisvės armijos būrį. 1945 m. pradžioje jo būryje jau buvo dvidešimt vyrų. Būrys laikėsi Nerimdaičių, Nevarėnų, Miškaičių apylinkėse, pereinavo ir Mažeikių rajono Sedos, Ketūnų, Balėnų, Pievienu, Plinkšių miškus. 1947 m. balandžio 18 d. Plinkšių miške vyko partizanų būrių susitikimas. Ir užpuolė rusai. Kautynėse dalyvavo ir Ignas Šapkūno vyrai.

Jo žmonai Elenai pavyko išsiimti sovietinį pasą Pocienės pavarde, todėl 1945 m. spalio 13 d. jiems gimusi dukrelė Loretą užregistravo sve-



Elena Šapkūnienė, grįžusi iš lagerio, 1956 m.



Ignas Šapkūnas, Pranciškonų gimnazijos absolventas, 1937 m.

tima – Pociutės – pavarde. Tik Elena mažai tuo pasu tepasinaudojo, nes nuo 1946 m., būdama partizanų ryšininkė, slapstėsi.

1949 m. balandžio 28 d. MGB gavo agento Žirmio (partizano A. Urbonavičiaus) pranešimą. Tryškių šešiolikos stribų ir kareivių būrys apsupo partizanų bunkerį Akmenės r. Viekšnių vlsč. Birbiliškės miško 16-tame kvartale. Kautynių metu žuvo Šatrijos rinktinės vadas Ignas Šapkūnas ir partizanas Gureckas. Taip pat žuvo ir „liaudies gynėjų“ būrio narys stribas Makevičius (kiti šaltiniai nurodo, kad žuvo trys stribai). Žuvęs Ignas Šapkūnas nugabentas į Tryškius ir keletą dienų gulėjo numestas ant miestelio grindinio. Manoma, jog užkastas Tryškių apylinkėse.

Atgimimo metais Ignui Šapkūnui po mirties suteiktas kario savanorio statusas ir dimisijos majoro laipsnis.

Iš prisiminimų, užrašytų telšiškio Zenono Jaškos

Danutė Keinytė-Jakutienė: „1947 m. vasarą aplankiau Igną Šapkūną Pievienu miške. Partizanų buvo daugiau kaip dešimt. Ten sutikau ir buvusį klasės draugą Juozą Sobutą. Daugiau Igno Šapkūno nebemačiau. 1949 m. gegužės ar birželio mėnesį buvau iškviesta į Vilniaus saugumą. Parodė nuotrauką. Ant akmeninio grindinio gulėjo Ignas Šapkūnas, nepasikeitęs, atmerktomis akimis, vėjo išplaiškytais plaukais, su šypsena ir nutekėjusia kraujo srovele lūpų kampuose. Antroje nuotraukos pusėje pasirašiau atpažinimo tekstą“.

Sakoma, kad Navarėnų milicijos viršininkas Pranas Jonkus (vėliau Navarėnų kolūkio pirmininkas) buvo pakviestas atpažinti Igno Šapkūno. 1991 m. D. Jakutienė klaususi P. Jonkaus, kur pakastas Šapkūnas. Jonkus sakėsi nežinąs. Galbūt...

Buvęs kuopos ryšininkas Stasys Nika (g. 1926): „Turėjome su broliu daug ginklų. Juos 1947 m. atidavėme I. Šapkūno vyrams.“ Ypač gautu rankiniu kulkosvaidžiu džiaugėsi būryje

Nukelta į 13 p.

Muziejus laikraštyje Nr. 8 (478)

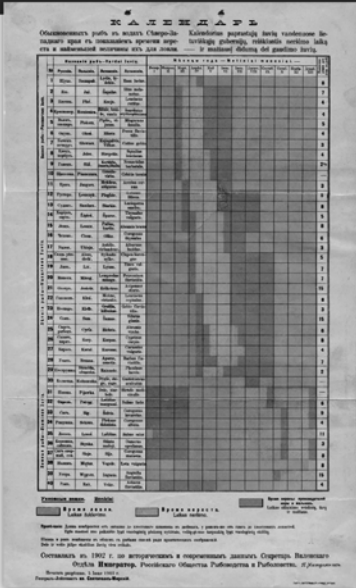
Žuvų kalendorius

2017 metais sukanka 115 metų, kai buvo sudarytas pirmasis Žuvų kalendorius lietuvių kalba, kurio autorius buvo Povilas Matulionis (1860–1932), Lietuvos miškininkas, profesorius, politinis ir visuomenės veikėjas.

1885 m. P. Matulionis įstojo į Sank Peterburgo Miškų institutą. 1889 m. baigęs mokslus, dirbo miškininku Pskovo, Vilniaus gubernijos ir Suomijos miškuose. 1895 m. jo pastangomis buvo įkurta pirmoji slapta lietuvių draugija „Dvylika Vilniaus apaštalų“. 1907 m. P. Matulionio ir draugijos rūpesčiu katalikams buvo atkovota Šv. Mikalojaus bažnyčia Vilniuje. Vėliau jo pastangomis buvo atgauta dalis Pranciškonų vienuolyno, kur buvo įkurta pirmoji, dviklasė lietuviška mokykla. Po 1917 m. revoliucijos Rusijoje P. Matulionis atsisakė dirbti bolševikams ir su šeima grįžo į Lietuvą. Nepriklausomoje Lietuvoje

pradėjo sunkų miškų administracijos tvarkymą. 1918–1921 m. dirbo Lietuvos žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos Miškų departamento direktoriumi, 1919–1924 m. buvo Lietuvos žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos viceministras. Jo dėka, po Lietuvos ir Tarybų Rusijos pasirašytos taikos 1920 m., į Lietuvą buvo vežama pati brandžiausia mediena iš Rusijos miškų. 1924 metais Dotnuvoje kuriantis Žemės ūkio akademijai P. Matulionis rugsėjo 23 d. Prezidento ir Žemės ūkio ministro aktu buvo paskirtas LŽŪA ordinariniu profesoriumi, o kitą dieną Akademijos profesorių taryba išrenka jį pirmuoju rektoriumi ir miškotvarkos katedros vedėju.

Už nuopelnus miškininkystės srityje ir lietuvių tautos švietimo bei pilietiškumo skatinimą P. Matulionis gavo daugybę apdovanojimų. Caro valdžia įteikė šiuos ordinus: Šv. Anos II ir III



Kalendorius. Sudarytas nurodant žuvų neršimo laiką ir dydį gaudant. Autorius P. Matulionis. Vilnius, 1903 m. Spaudai parengė O. Šešeliov

laipsnio ordinus bei Šv. Stanislovo II ir III laipsnio ordinus. 1925 m. suomių Miškų mokslo draugija išrinko jį savo Garbės nariu; 1927 m. Latvijos Respublikos Prezidentas Gustavas Zemgalis (*Gustavas Zemgals, 1871–1939*) apdovanojo „Trijų Žvaigždučių Ordinu“ III laipsnio ordinu; 1928 m. Lietuvos Respublikos Prezidentas apdovanojo Ldk Gedimino II laipsnio ordinu ir Nepriklausomybės 10 metų jubiliejiniu medaliu. 1929 m. suteiktas Lietuvos universiteto Garbės daktaro vardas.

2016 metais Trakų istorijos muziejus įsigijo P. Matulionio 1902 m. paruoštą Žuvų kalendorių. Tai yra lietuviškas sieninis spalvotas kalendorius su tituliniais įrašais: „Kalendorius paprastųjų žuvų vandensose lietuviškųjų gubernijų, reišiantis neršimo laiką ir mažiausį didumą del gaudimo žuvių“. Šį kalendorių buvo leista kabinti įstaigose ir valsčių raš-

tinėse. Tai buvo pirmasis lietuviškas leidinys spaudos draudimo laikotarpiu. 1903 m. gavus Vilniaus generalgubernatoriaus kunigaikščio Piotro Sviatopolko–Mirskio (1857–1914) leidimą, kalendorius atspausdintas Vilniuje, Natotelio Maco spaustuvelyje. Vilniaus ir Daugpilio žemės ūkio parodose šis kalendorius buvo apdovanotas bronzos medaliu ir diplomais. Sekančiais metais Krokuvos žuvininkystės draugija žurnale „Okolnik rybacki“ atspausdino šį kalendorių, kuris išplito po visą Vakarų Europą. Kalendorius yra 50,5 x 30 cm dydžio, tekstai surašyti rusų ir lietuvių kalbomis. Žuvų pavadinimai rusų, lenkų, lietuvių ir lotynų kalbomis. Tiražas 4000 vnt.

Trakų istorijos muziejaus direktorius Virgilijus Poviliūnas

Vasario 16-osios akto signataras Donatas Malinauskas

Apie desovietizaciją, J. Gabri-Paršaitį ir kitus dalykus

Sovietinių simbolių desovietizacijos tėra tik pradžia

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

Niekas nevyksta atsitiktinai ir be pinigų. Tragizmas glūdi tame, kad destruktija yra finansuojama Lietuvos ir Europos Sąjungos lėšomis. Lietuvos nesėkmių priežasčių reikia ieškoti ne tik dabartyje, bet ir praeityje. Be reikalo piktinasi Ignalinos „pionieriai“, kad juos vadina *vatnikais*, pyko ir markizas de Garliava už tiesą. Kas sąlygojo, kad Lietuvos vystymąsi, 1990 m. paskelbus nepriklausomybę, nulėmė sovietinė nomenklatūra ir jos ainiai. Nuo Atgimimo pradžios ir vėliau Lietuvos piliečiams buvo formuojamas iškreiptas valstybės testinumo suvokimas. Pareigos savo kraštui atlikimas tapo diskusijų objektu. Valstybės testinumas buvo įgyvendintas tik iš dalies, deklaracijose. Turto, tiek kilnojamojo, tiek nekilnojamojo piktybiškas negražinimas tikriesiems savininkams pakirto Lietuvos valstybingumo šaknis, o tai, savo ruožtu, lėmė neregėto masto emigraciją, nes piliečiai akivaizdžiai patyrė, kad valstybinės institucijos saugo ne nuosavybės testinumą, o sovietinių okupantų, įvairiomis formomis užvaldžiusių svetimą turta, suformuoto klando interesus. Sovietinio klando interesai reikalavo pasėti sumaištį Lietuvos piliečių galvose. Tai buvo daroma ir tebedaroma, pratešiant okupacines sovietinės valdžios tradicijas. Toliau buvo niekinamas pirmasis Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona, šaipomasi iš signataro Vlado Mirono, nužudyto 1953 m. Vladimiro Narutavičiaus biografijoje akcentuojami jo asmenybę žeminantys epizodai, apie signatarą Donatą Malinauską formuojama nuomonė pagal KGB filtrą praėjusius šaltinius. Nuo pat atgimimo pradžios į istorikų akiratį patenka Juozas Gabrys-Paršaitis, vadinantis save grafu de Garliava. Apie jį rašė prof. habil. dr. Alfonsas Eidintas, dar sovietmečiu sugebėjęs išvykti į JAV. Jis 1984–1985 m. stažavosi JAV Viskonsino-Madisono universitete pas prof. Alfredą Erichą Seną. Apie grafą de Garliava rašė ir Raimundas Lopata. Kodėl net tarpukariu nevienareikšmiškai vertintas politikas brukamas Lietuvos skaitytojui, nurodant, kad jis dirbo vokiečių, prancūzų žvalgyboms. Gal jis turėjo tapti sektinu pavyzdžiu atgimusios Lietuvos jaunajai kartai – tarnauk visiems ir gyvensi gerai.

Gero tono ženklas

Matyt, neatsitiktinai istorinės atminties gaivinimas pradedamas ne nuo 1918 m. Nepriklausomybės Akto signatarų darbų ir gyvenimo pavišėjimo, kaip sektino pavyzdžio, o nuo J. Gabrio-Paršaičio darbų pagarsinimo. Garbinti išdavikus tapo tarytum gero tono ženklas. Vydo Dolinsko monografija, skirta išdavikui ir Rusijos imperijos tarnui Simonui Kosakovskiui, 1974 m. pakartam T. Kosciuškos sukilėlių Varšuvoje, 2003 m. išleidžiama valstybės lėšomis.

Prof. habil. dr. Alfonsas Eidintas istoriniame detektyve „Slaptasis lietuvių diplomatas“, išleistame 1992 m., aprašė epizodą, įvykusį 1925 m. birželio 27 d.¹, kai J. Gabrys-Paršaitis skulptoriaus Aleksandravičiaus parodoje lazda numušė Antano Smetonos biustui nosį. Perskaičius detektyvą, išlieka neaišku, kam tarnavo J. Gabrys-Paršaitis. Tačiau akivaizdu, kad autorius nevargo ir pinigų trūkumu nesi-skundė. Prof. dr. Raimundas Lopata monografijoje apie signatarą Donatą Malinauską rašė: „Juozas Gabrys-Paršaitis (1880–1951), antraip dar markizas de Garliava, buvo priešaringa asmenybė. Vienas žymiausių lietuvių politikų Vakarų Europoje, garsėjęs savo darbais dėl Lietuvos nepriklausomybės ir drauge tarnavęs prancūzams, džiaugėsi JAV saugumo pareigūno Aleno V. Daleso globa, tikrai ėmęs pinigų iš vokiečių ir siūlęs paslaugas V. Kapsukui. Štai toks veikėjas 1919 m. kovo mėn. ruošėsi kartu su prancūzų misija atvykti į Kauną.“² Keistai rašė prof. dr. R. Lopata, nenorėjęs įvardyti J. Gabrio-Paršaičio tikruoju dvigubo ar net trigubo agento vardu. 2006 m. Algirdas Patackas, nevyniodamas J. Gabrio-Paršaičio tariamą nuopelną į vata, rašė: „Avantiūristų likimas dažnai būna liūdnas. Pirmosios nepriklausomybės priešaušryje buvo toksai Gabrys-Paršaitis, kuris, gyvendamas emigracijoje Šveicarijoje, dalyvavo tautinio-valstybinio atgimimo judėjime, priklausė įvairioms lietuviškomis organizacijoms. Tačiau turėjo ir slaptą gyvenimą – buvo dviejų tarp savęs kariavusių

valstybių – Vokietijos ir Prancūzijos – šnipas. Tas jam netrukė dalyvauti lietuviškoje veikloje, kuri buvo labai savotiška. Pavyzdžiui, norėdamas pakliūti į aristokratų salonus, kur tuo metu virė politinis gyvenimas, pasidarė vizitinių kortelių, kur prisistatydavo „markizu de Garliava“. Baigė liūdnai: kadangi buvo dvigubas agentas, neturėjo pasitikėjimo ir susikūrusioje Lietuvos Respublikoje liko be posto, nors to labai troško. Piktinosi ir skundėsi kur tik galėjo, tačiau niekas nenorėjo turėti su juo reikalų ir gyvenimą baigė visų užmirštas.“³ Ar tik dvigubas agentas buvo Juozas Gabrys-Paršaitis ir kas buvo tikrieji jo šeimininkai?

J. Gabrys-Paršaitis 1925 m. nuskelia nosį A. Smetonos biustui skulptoriaus A. Aleksandravičiaus parodoje

Istorija, įvykusi skulptoriaus Antano Aleksandravičiaus parodoje 1925 m. birželio 27 d., tai teismo proceso tarp A. Voldemaro ir J. Gabrio-Paršaičio tąsa. A. Voldemaras susikibo dėl Vilniaus netekimo 1918 m.⁴ A. Smetona dar 1922 m. priminė „Krašto balso“ skaitytojams, kad J. Gabrys-Paršaitis 1919 m. buvo apkaltintas išdavyste, buvo nuspręsta jį suimti, bet jis pabėgo.⁵ J. Gabrys-Paršaitis, pasirašęs Ex. diplomatu, kaltino A. Voldemarą dėl Vilniaus netekimo 1918 m.⁶ Markizas apsišaukėlis padavė buvusį pirmąjį Lietuvos ministrą pirmininką į teismą savo abejotina garbė ginti, nes A. Voldemaras 1923 m. sausio 19 d. straipsnyje „Laisvės“ šmeižtams“ J. Gabri-Paršaitį pavadino vokiečių šnipu.⁷ 1919 m. pradžioje teisingumo ministras L. Noreika buvo įsakęs suimti J. Gabri-Paršaitį dėl kontaktų su V. Kapsuku, be to, byloje buvo kalbama apie jo ryšį su vokiečių ir prancūzų žvalgybomis (prancūzai jam mokėjo, o vokiečiai su Ropo pagalba ir bermontininkais siekė nuversti Lietuvos vyriausybę). Netgi A. Voldemaras iki teismo, matyt, nežinojo, kad J. Gabrys buvo ir lenkų šnipas. Signataras Donatas Malinauskas 1925 m. teisme tvirtino, kad „susipažinęs su Gabriu 1904–1905 metais. Jau tuomet apie Gabri būvau girdėjęs daug blogo, bet jis į mane padarė gero įspūdžio. Mat, man buvo svarbu, kad jis lietuvis, kad jis patriotas. Tos nuomonės laikiausi iki 1918 metų. 1918 m. man teko kalbėti su viena vokiečiu, kuri buvo Verwaltung sekretorė. Kai aš jai pasiskundžiau ant Cimerle, kam jis neleidžia kurti nepriklausomos Lietuvos, ji man pasakė, kad Gabrys neleidžia kurti nepriklausomos Lietuvos. Aš jo raportus vokiečių valdžiai skaičiau.

Tuomet buvusiam Tarybos pirmininkui p. Šilingui pasakiau, ką buvau girdėjęs apie Gabri, nurodydamas, kad tas pats mums pavojingas Gabrys dabar atvažiuoja į Lietuvą su prancūzų misija. Tuo laiku jau buvo žinomas ir Gabrio laiškas, Kapsukui rašytas.

Gabrys atvažiuot atvažiavo į Kauną, bet greit iš jo pabėgo. O buvo įsakyta jis suimti ir teisti. Tai buvo 1919 m. 1920 metais Gabrys vėl buvo atvažiavęs į Kauną. Jo bylą šį kartą svarstė pats ministrų Kabinetas. Gabrys, nežinia kieno išpėtas, antrą kartą iš Lietuvos pabėgo. Jeigu tada Gabrys būtų pasiteisinęs iš jam daromų priekaištų, tikriausia nebūt buvęs šio teismo.“

Čia Vasario 16-osios akto signataras D. Malinauskas papasakojo dar įdomesnių dalykų apie Gabri: „Buvo taip. Vienam Gabrio draugui esu pasakojęs apie Gabri štai ką: atėjo pas mane vieną kartą Herbačiauskas ir pasakė, kad Gabrys yra ne tik Vokiečių ir prancūzų, bet ir Lenkų agentas.

1919 metais aš, man pasakė p. Herbačiauskas, buvau Pilsudskio kalbinamas dirbti Lietuvos ir Lenkijos susivienijimui. Kad Herbačiauskas pasakė, kad šis darbas Lietuvoje pritarimo neturintis ir kad jį jis vienas dirbęs, lenkas Kryžanovskis Senato narys, pasakęs: Tamsta klysti, nes Gabrys mums dirba jau du metai (pasakojo 1919 m.).

Dar vienas dalykas, kurs buvo 1913 metais. Maždaug tuo laiku Korvin-Milevski buvo parašęs ir išsiuntęs Šv. Tėvui memorialą. Jo originalo nebuvo galima gaut. Gabrys apsiima, prisimetęs emigrantu vien prancūziškai temokančių nueiti pas Korvin-Milevskį ir memori-



Juozas Gabrys-Paršaitis.

Nuotr. iš KTU bibliotekos

alo originalą išgauti. Gabrys nuėjo. Jau Korvin-Milevskis jam buvo paketinės duoti to memorialo vieną originalo egzempliorių. Bet Gabrys panorėjo dviejų, kurių vieną žadėjo atiduoti Adomo Mickevičiaus sūnui. Korvin-Milevski prisiminė, kad tokį originalo egzempliorių Adomo Mickevičiaus sūnui jau buvo davęs. Sugavo Gabri bemeluojant ir jam nedavė net kiek anksčiau pažadėto egzemplioriaus.

Juk ir Tumo taip ilgai neleidė vokiečiai grįžti į Lietuvą dėl to, kad jį Gabrys ir dar antras asmuo buvo įskundęs vokiečiams, kaip bolševiką.⁸ A. Voldemaras pralaimėjo bylą prieš J. Gabri-Paršaitį ir buvo nuteistas dviem savaitėms kalėjimo. Kauno visuomenė suprato, kad J. Gabrio-Paršaičio interesams atstovavo krikščionių demokratų laikraščiai „Lietuva“ ir „Rytas“, o A. Voldemarą rėmė tautininkai. Teisme D. Malinausko dėka visuomenei buvo paskelbta, su kuo buvo susidėjęs J. Gabrys-Paršaitis. Teismas buvo laimėtas, bet daug ko paslėpti nebuvo įmanoma ir tai nedavė ramybės J. Gabriui-Paršaičiui. Po teismo, kitą dieną, 1925 m. birželio 26 d. skulptoriaus Aleksandravičiaus parodoje išvydęs A. Smetonos biustą ir, laikydamas jį visų bėdų kaltininku, ėmė plūstis ir keiktis, o kitą dieną, birželio 27-ąją vėl atvykęs į parodą, nuskėlė nosį A. Smetonos biustui ir šaukė, kad jis pardavęs Vilnių.⁹ A. Voldemaras, po bylos nepraėjus nė dviem mėnesiams, bandė ieškoti įrodymų dėl J. Gabrio-Paršaičio kontaktų su lenkais. 1925 m. rugpjūčio 14 d. A. Voldemaras laiškė kun. V. Bartuškai rašė: „Girdėjau, kad jis [Gabrys] 1919 pasisiūlęs lenkams dirbti, bet jie nesutikė. Ši žinia eina rodosi iš Leono Vasilevskio ir Kryžanovskio.“ Kam nuo jaunų dienų tarnavo J. Gabrys-Paršaitis nesunku numanyti, ylos maiše nepaslėpsi.

Tegul kalba J. Pilsudskio archyvas

Juozo Gabrio-Paršaičio biografijoje daug keistų dalykų. Jie su broliu Pranu Siūleliu-Paršaičiu po 1905 m. įvykių Lietuvoje sėkmingai pabėga iš carinės Rusijos nuo persekiojimo. Juozas – į Paryžių, brolis – į JAV. J. Gabriui, ieškomam Lietuvoje, Odesos generolas padeda baigti studijas. Tačiau 1907 m. J. Gabrys grįžta į Lietuvą. Jo biografijoje, rašytoje 1922 m., nurodoma, kad „1906 m. gale išvaikius I-mąją Dūmą, grįžo slapta Lietuvon tęsti toliau revoliucinio darbo, bet reakcijai siaučiant pasirodžius, kad joks politikos darbas Lietuvoj nėra galimas, nuvyko Odeson atsiimti dokumentų iš universiteto ir galutinai vykti užsienin ten baigti mokslą, bet generolui K. (lietuvių kilmės) paėmus jį savo globon, galėjo 1907 m. baigti ten pat teisių skyrių ir gavo I-ojo laipsnio diplomą.“¹⁰ Siūlelis-Paršaitis, neva pokštaudamas, sveikinas su generolu toje pačioje Odesoje¹¹. Bronislovas Kžižanovskis, kilęs iš Obelių (dab. Rokiškio r.), iš Paryžiaus 1919 m. rugpjūčio 15 d., Bakingamo (Buckingham) viešbučio, esančio Mathurins gatvėje, rašė Len-

kijos valstybės vadovui Juzefui Pilsudskiui, premjerui ir ministrui, ministrų prezidentui ir ministrui Skšynskiui:

Slaptai

1919 m. rugpjūčio 15 d.
Paryžius, Rue des Mathurins
Buckingham Hôtel 1402/92

Jūsų Ekscelencija,

Pateikiu dalykų, susijusių su Lietuva, esmės tęsinį. Gabrio telegrama dar kartą buvau pakviestas į Lozaną.

G. pirmomis rugsėjo dienomis bus gimtojoje Lietuvoje; Dabartinė vyriausybė nuovers Tarybą ir Smetoną – sako, kad tai įvyks be kraujo praliejimo; vienas pats vadovaus lietuviškajai Lietuvai arba, jei susiklostys aplinkybės, valdys triumviratas, o jis bus pirmininkas. Kariuomenė seks paskui jį. Vienas iš pirmųjų veiksmų bus išdo arba kasos areštavimas – joje yra apie 20 milijonų markių. G. sako, kad Vokietijos paskola jau išseko ir kad Lietuvos vyriausybė emitavo vidaus paskolą, kurios suma 30 milijonų nominalių markių; šią paskolą daugiausiai padengė žydai; visai šiai sumai arba jos likučiui bus taikomas sekvestras. G. arba triumviratas išduos kreipimąsi į liaudį, kuriame pasmerks provokiškos vyriausybės poelgi, piktnaudžiavimą, nerangumą, antilenkišką politiką, ypač Lietuvos apsaugos komiteto veiklą ir nustatys naują kursą, būtent lietuvių kalbos ir lenkų kalbos bei kultūros lygiavertiškumą. Taip pat bus įsteigta ministerija, į kurią bus pakviesti lenkai. (jis dažniausiai juos vadina „la noblesse lithuanienne“¹²). Bus pakviesti ponai Stanislovas Montvila, Stanislovas Sokolovskis, Venclovicius, jei Kauno lenkų bendruomenė ar Lenkijos valstybės vadovas nepateiks kitų pavardžių. Smetonos, Šaulio, Voldemaro, Yčo, Alfredo Tiškevičiaus, Donato Malinausko, Rozenbaumo, Voronko, Semashko nebus naujos vyriausybės sudėtyje, nes yra sukompromituoti, dalis iš jų atsidurs teisme. Taryba nustos egzistavusi visam laikui: vyriausybės sudėtyje nebus nei vieno baltarusio: dėl žydų atėjimo, jų skaičiaus ir pavardžių klausimo bus nuspręsta, atsižvelgiant į lietuvių ir lenkų susitarimą. Leonas Mykolas Biržiška, Vileišis, Viskantas, Narjauskas, Strebeika gaus aukštesnes pareigas, tačiau su jais G. nesusitarė. Visas žinybas iš karto apims žmonės, pavaldūs G., apskričių valdžios ir kt.; žmonės visur yra pasiruošę ir visa organizacija privalės pradėti funkcionuoti nedelsiant.

¹ „Smetonai numušė nosį“, in: Lietuvos žinios, 1925 07 01, Nr. 143, p. 4. „A. J. Kreivais Keliais“, in: Lietuvis, 1925 06 26, Nr. 25, p. 10–11.

² Lopata R., „Nepriklausomybės akto signataras Donatas Malinauskas“, in: Voruta, Trakai–Vilnius, 1977, p. 77–78.

³ Patackas A., „Atviras laiškas „markizui de Garliava“, in: XXI amžius, 2006 06 07, Nr. 43 (1443).

⁴ Voldemaras A., „Šmeižtams iš „Laisvės“, in: Krašto balsas, 1923 01 10, Nr. 3, p. 2–3.

⁵ A. Sm. [Antanas Smetona], „Del „Teisybės vardo“, in: Krašto balsas, 1922 10 29, Nr. 1, p. 1–2.

⁶ Ex. Diplomatas, „Laisva Tribuna“, in: Laisvė, 1923 01 03, Nr. 2, p. 2–3.

⁷ Voldemaras A., „Laisvės šmeižtams“, in: Krašto balsas, 1923 01 19, Nr. 14, p. 2–3.

⁸ Didžiulis Iz., „Idomi byla“, in: Lietuvis, 1925 07 24, Nr. 29, p. 8–9.

⁹ Didžiulis Iz., „Vandalo „didvyriškumas“, in: Lietuvis, 1925 07 24, Nr. 26, p. 5–7.

¹⁰ Lietuvos albumas, 2-as (fotografuotinis) leidimas, Kaunas, 1990, p. 312.

¹¹ Ruseckas P., „Revoliucijos kareiviai“, in: Lietuvos žinios, 1931 04 13, Nr. 82, p. 2.

¹² Lietuviška bajorija.

Tęsinys kitame numeryje

„Karališka senoji kibininė“ –

Sausių k. ,
LT-21401 Trakų r.
(Vilnius–Kaunas automagistralė, 23 km),
tel./faks. +370 5 243 2444,
mob. tel.
+370 65908454, +370 659 08452,
el. p. info@kibinas.lt

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:

- Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;
- Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;
- Edukacinė kibinų gamtinio pamokėlė „Paragauk istorijos“;
- Parodomoji (degustacinė) „Šimtalapio“ gamtinio pamokėlė;
- Autoparduotuvė „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;
- Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;
- Kibinų pristatymas į namus;

Tad linkime akimis pamatyti, gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti...

„Senoji kibininė“ –
Karaimų g. 65, LT-21104
Trakai, tel./faks. +370 5
285 5865, mob. tel. +370 659
72132, +370 659 08452,
el. p. senoji@kibinas.lt



Tėviškės aušra

Nr. 7 (28)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2017 m. liepa

Karaliaučiaus krašto mokyklos

Šventė Tolminkiemyje

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ, Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos mokytoja

Kiekvienais metais paskutinįjį gegužės šeštadienį didžiojo būrų dainiaus žemėje – Tolminkiemyje – organizuojama tradicinė literatūros ir muzikos popietė „Svečiuose pas Donelaitį“. Į ją jau daug metų suvažiuoja moksleiviai iš viso Karaliaučiaus krašto, atvyksta svečiai iš Lietuvos. Šiemet šventėje dalyvavo daugiau kaip 150 dalyvių iš Karaliaučiaus (Kaliningrado), Noihauzeno (Gurjevsko), Gumbinės (Gusevo), Lazdynų (Krasnoznamencko), Įsruties (Černiachovsko), Kraupiško (Uljanovo). Atvyko pilnas autobusas K. Donelaičio draugijos narių iš Šiaulių (jos vadovė Izolina Lingienė). Šventę organizavo Kaliningrado srities lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas ir mokytojas Algirdas Karmilavičius – pagrindinis renginio organizatorius.

Pirmiausia atvykome į K. Donelaičio tėviškę – Lazdynėlius. Mokiniais papasakojome apie poetą, jo tėviškę, nuopelnus Lietuvai, padėjome gėlių, uždegėme žvakelę. Pasidžiaugėme prie paminklo sutvarkyta aplinka, žydinčiomis gėlėmis. Aplinką tvarko Gumbinės lietuviško ansamblio vadovė Gražina Koliago.

Iš Lazdynėlių keturi autobusai pajudėjo Tolminkiemio link, kur muziejuje prasidėjo šventė.

Lietuvos Respublikos generalinio konsulato kultūros atašė Raminta Gecevičienė pasveikino susirinkusiuosius, organizatoriams A. Bartnikui ir A. Karmilavičiui padėkojo už gražią šventę K. Donelaičio Tolminkiemyje, kur poetas gyveno 37-erius metus.

Susirinkusius sveikino Kaliningrado srities istorijos ir meno muziejaus mokslinis bendradarbis Michail Badamšin.

K. Donelaičio draugijos pirmininkas Euroregiono „Nemunas“ direktorius Gintaras Skamaročius pasidžiaugė, kad renginys tapo gražia tradicija, dėkojo muziejaus direktorei Liudmilai Silovai, organizatoriams A. Bartnikui, A. Karmilavičiui ir visiems, kurie rūpinasi lietuviško žodžiu ir etnine kultūra. Priminė, kad šioje žemėje išaugo tokie raštijos veikėjai kaip M. Mažvydas, K. Donelaitis, Vydūnas, kurio 150-osios gimimo metinės bus švenčiamos kitais metais, kad kultūra jungia kaimynines šalis.

Muziejaus direktorė Liudmila Silova džiaugėsi, kad kasmet šventėje dalyvauja daug moksleivių ir svečių.

Poetas iš Joniškio Jonas Ivanauskas kalbėjo apie K. Donelaičio reikšmę lietuvių literatūrai ir perskaitė savo kūrybos eilėraščius.

Atvykę moksleiviai atliko literatūrinę-muzikinę programą. Karaliaučiaus 35-ojo licejaus kolektyvas dainavo liaudies dainas ir deklamavo eiles (vad. A. Karmilavičius). Noihauzeno vaikų ir jaunimo centro vaikų folkloro ansamblis „Rūtelė“ (vad. Irena Tiriuba ir Elena Jegorova) atliko folklorinę programą ir deklamavo eilėraščius. Įsruties



Kalba kultūros atašė R. Gecevičienė, šalia – A. Karmilavičius ir G. Skamaročius (kairėje)



Prie K. Donelaičio kapo

pedagoginio instituto studentai deklamavo lietuvių poetų eiles. Deklamavo ir lietuvių liaudies dainas dainavo Gumbinės 5-osios vidurinės mokyklos vaikų folkloro ansamblis „Nadrūvėlė“ (vad. Gražina Koliago). Šventėje dalyvavo Įsruties 4-osios vidurinės moksleiviai (vad. Ona Druseikaitė). Kraupiško vidurinės mokyklos moksleiviai deklamavo eilėraščius apie Tėvynę, K. Donelaitį ir Lietuvą (mokyt. E. A. Bukontienė).

Kaip visada, didelis būrys ansamblio „Malūnėlis“ dalyvių atvyko iš Lazdynėlių (vad. Alma Janvariova ir Jonas Asakavičius). Šis ansamblis dažnai dalyvauja įvairiuose Karaliaučiaus krašto ir Lietuvos renginiuose. Ansamblis dainavo lietuvių liaudies dainas, skambėjo solisto Aleksejaus Ohman, dueto Anos Trofimovos ir Angelinos Kotovos atliekamos dainos.



Kraupiško moksleiviai ir šventės organizatoriai



Prie Žirgo skulptūros Trakėnuose

Asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas papasakojo apie Pilypą Ruigį. Tai kalbininkas, lietuvių raštijos darbuotojas, giesmių vertėjas ir kūrėjas, skelbęs lietuvių liaudies dainas. Jis buvo Gumbinės raj. Valtarkiemio (Olchovatkos) evangelikų liuteronų kunigas, bendravo su K. Donelaičiu, rinko smulkiają lietuvių tautosaką. A. Bartnikas parinko jo surinktų mįslių, jas išvertė į rusų kalbą ir paskelbė konkursą, kuriame moksleiviai labai aktyviai dalyvavo ir džiaugėsi gautais prizais.

K. Donelaičio draugijos Šiaulių skyriaus pirmininkė Izolina Lingienė, atvykusi į Tolminkiemį jau 32-ąjį kartą, pasidžiaugė, kad šiauliėčių talkos šiemet nelabai reikėjo, nes aplinka sutvarkyta, jie pasodino atsivežtas gėles. Ji dėkojo A. Bartnikui, A. Karmilavičiui, muziejaus direktorei L. Silovai, įteikė suvenyrus ir, kaip ir kiekvienais metais, moksleiviams

atvežė „Rūtos“ fabriko saldinių ir lietuviškų knygų.

A. Bartnikas padėkojo moksleiviams, mokytojams ir visiems dalyviams už renginį, už tai, kad moksleiviai nori mokytis lietuvių kalbos, ir išreiškė norą, kad iš Lietuvos būtų daugiau tokių organizatorių ir atvykstančių ekskursijų.

Po renginio moksleiviai pietavo, nes organizatoriai jiems parūpino sausą daavinį, jie gavo ženklelius su K. Donelaičio portretu, žurnalų „Donelaičio žemė“, bukletų iš parodų su grafikos ir gintaro darbais, skirtais K. Donelaičiui.

Papietavę, pavaikščioję poeto takais, padėję gėlių ir uždegę žvakelę prie kriptos, tarsi pabendravę su poetu ir atsisveikinę iki kitų metų, išvykome į Gumbinę prie paminklo K. Donelaičiui.

Džiaugiuosi, kad mūsų moksleiviai noriai dalyvauja šioje šventėje, žino apie poetą, kad kasmet atvykstame į Tolminkiemį, o kai kuriais metais net po kelis kartus. Šiemet į literatūros ir muzikos šventę vyko mokyklos direktorius muziejininkas Jurij Užercov, prieš trisdešimt metų mokykloje ikūręs kraštotyros muziejų, kuriame daug medžiagos ne tik apie apylinkę, bet ir visą kraštą, jo šviesuolius. Kartu vyko ir užklasinio darbo organizatorė Žana Gasparova. Direktorius išvykos metu papasakojo apie pravažiuojamas vietas, sustojome Trakėnuose (Jasnoje Polianoje). Čia 1732 m. karaliaus Frydricho Vilhelmo I įsakymu įkurtas žirgynas, kur buvo auginama 1 200 trakėnų veislės žirgų, atidengtas paminklas žirgui. Pabuvome parke prie ažuolo ir žirgo skulptūros.

Gamta tą dieną nepagailėjo gero oro ir saulės, visų nuotaika buvo gera. Dėkojame organizatoriams ir visiems prisidėjusiems prie šios šventės. Esame dėkingi už saldžiąsias dovanėles ir gautus suvenyrus.

Autorės nuotr.



Popietės „Svečiuose pas Donelaitį“ dalyviai Lazdynėliuose



Tėviškės aušra

Nr. 7 (28) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2017 m. liepa

Rytų Lietuvos mokyklos

Ant Europos sparnų



Lietuva, Čekija, Ispanija, Kroatija ir Latvija – tai valstybės, paskyrusios dvejus metus darbo tam, kad būtų išsaugota aplinkos įvairovė, gerinami mokinių igūdžiai, mokytojai mokytusi inovatyvaus mokymo metodų ir prisidėtų prie Europos vienybės. 2015 m. vasaros pabaigoje mes, Ignalinos r. Dūkšto vidurinės mokyklos bendruomenė, išgirdome ilgai lauktą žinią, kad laimėjome „Erasmus+“ – tai 2014–2020 m. Europos Sąjungos švietimo, mokymo, jaunimo ir sporto programa, kurios veikloje siekėme dalyvauti – projektų konkursą. Finansavimas buvo skirtas programos „Erasmus+“ antro pagrindinio veiksmo (KA2) – bendradarbiavimas inovacijų ir dalijimosi gerąja patirtimi tikslais – bendrojo ugdymo sektoriaus tarpamokyklinės strateginės partnerystės projektui „On the wings of Europe“ („Ant Europos sparnų“), į kurį įtrauktos penkių šalių mokyklos: Střední průmyslová škola chemická Pardubice iš Čekijos (projekto koordinatoriai), IES Virgen de Guadalupe iš Ispanijos, Prva gimnazija Varazdin iš Kroatijos, Malpils novada vidusskola iš Latvijos ir Ignalinos r. Dūkšto vidurinė mokykla iš Lietuvos.

Projekto prioritetai buvo: naujoviškų mokymo metodų rėmimas, mokinių igūdžių gerinimas, mokymasis vieniems iš kitų, padedant išsaugoti aplinkos įvairovę, prisidedant prie vienybės Europoje.

Per šiuos dvejus metus įvyko susitikimai Čekijoje, Ispanijoje, Kroatijoje, Latvijoje ir Lietuvoje. Į susitikimus vykdavo anglų kalbos bei biologijos mokytojos kartu su mokinių grupele. Projekto dalyviai turėjo galimybę stebėti paukščių migraciją, dalyvauti jų žiedavimo procese, susitikti su



Projekto dalyviai Ispanijoje. Autorių nuotr.

kitų šalių ornitologais, kurie buvo parengę idomų paskaitų, supažindino su ornitologu kasdienybę, ir, žinoma, pasigrožėti užsienio šalimis, pajusti jų atmosferą bei gyvenimo būdą. Susitikimo Lietuvoje metu svečiams ir mums didžiausią išpūdį paliko apsilankymas Ventės rago ornitologinėje stotyje, kur stoties vedėjas Vytautas Jusys aprodė paukščių gaudyklės bei papasakojo jų mišravimo ypatumus. Kadangi lankėmės rug-

sėjo mėnesio pabaigoje, tai buvo sėkmingas laikas paukščių migracijai stebėti. Dalyviai buvo nustebinti vaizdais, ypač tada, kuomet V. Jusys padėjo paukščiukus mums ant delno ir jie net nekrusteldami gulėjo ant nugarėlių, o po kelių sekundžių staiga išskrisdavo. Tai atrodė lyg magija, kuri trumpam užbūrė kiekvieną.

Vienas iš daugelio šio projekto plusų yra tai, jog prie veiklos galėjo prisidėti visa bend-

ruomenė. Tėvai padėjo vaikams ruošdami juos į keliones bei padėdami rengti darbelius, mokiniai prisidėjo rinkdami informaciją bei ruošdami pristatymus, mokytojai padėjo mokiniams, darbuotojai kurdami šiltą aplinką, rajono savivaldybės atstovai svetingai priimdami svečius – projekto dalyvius iš kitų šalių. Ignalinos rajono pagalbos mokiniui, mokytoji ir mokyklai centro darbuotojai organizavo kelis susitikimus su metodinių būrelių nariais, kurių metu buvo pristatyta projektinė veikla ir dalijamasi patirtimi, rajono mokyklų atstovai buvo skatinami dalyvauti „Erasmus+“ programoje. Rajono laikraštis „Mūsų Ignalina“ nuolat spausdindavo projektinės veiklos tarpinius rezultatus, informuodami skaitytojus apie jos eigą.

Ši projektinė veikla skatino mokinius bei mokytojus iš įvairių valstybių tobulinti savo užsienio kalbų mokėjimą, skatino tapti labiau motyvuotais, bendrauti ir bendradarbiauti, mokytis vieniems iš kitų ir artimiau susipažinti su kitomis kultūromis. Bendradarbiaudami kartu daug ką nuveikėme, taip pat sukūrėme brošiūrą bei kalendorių. Nors projektas jau eina į pabaigą, tačiau tikimės, kad visi šie gražūs dalykai tebesitęs ir ateityje, o nauji draugai bei patirtos akimirkos visada išliks mūsų prisiminimuose!

Straiptis atspindi rengėjų, bet ne Švietimo mainų paramos fondo, Europos Komisijos ar jos institucijų požiūrį, ir Europos Komisija neatsako už šios medžiagos turinį ir galimą panaudojimą.

Parengė Ignalinos r. Dūkšto vidurinės mokyklos mokytojos: L. DRŪTEIKIENĖ, S. PETKŪNIENĖ, J. PURVINSKIENĖ

Iš Europos Parlamento sugrįžus

Vilma RIABOVIENĖ, Vilniaus „Ryto“ progimnazijos muziejaus vadovė, kraštotyros neformaliojo ugdymo mokytoja metodininkė

Birželio 10–17 d. Vilniaus „Ryto“ progimnazijos moksleivės, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro skelbto nacionalinio mokinių konkurso „Lietuvos kovų už laisvę ir netekčių istorija“ laureatės Danielė Juršėnaitė ir Paulina Tarabildaitė, lydimos istorijos mokytojos Vilmos Riabovienės, konkurso globėjos ir rėmėjos Europos Parlamento narės dr. Laimos Liucijos Andrikiienės kvietimu lankėsi Europos Parlamente Strasbūre. Tai buvo ištisai puikus jų atlikto darbo įvertinimas.

Kelionės metu aplankėme Vroclavą, kuriame išsibarstę daugybė Vroclavo nykštukų – daugiau nei 300 mažų bronzinių skulptūrėlių, jų visų tikrai nepajėgėme surasti. Mus pasitiko auksinė Praha su Prahos hradu, didingąja Šv. Vito katedra, karališkaisiais so-

dais, Karolio tiltu, Senamiesčio aikšte, rotušė ir įžymiuoju astronominiu laikrodžiu, kuris vis restauruojamas. Aplankėme Niurnbergą, kuris sužavėjo ne tik vokiškojo renesanso dailininko Albrechto Diurerio namu, viduramžių gatvelėmis, „Šeimos karuselės“ fontanu, kitomis įžymybėmis.

Labiausiai visi laukėme kelionės į Strasbūrą, kur birželio 12 d. mus pasitiko Europos Parlamento narė dr. L. L. Andrikiene, gausus jos padėjėjų būrys supažindino su sprendimų priėmimo tvarka Europos Parlamente, jo darbu, politikos aktualijomis, netgi teko pabūti posėdžių salėje, susipažinti su parlamentarų svarstomais klausimais, pamatyti, kuriose vietose jie sėdi. Smagu buvo išgirsti ir kito Lietuvos atstovo Europos Parlamente Petro Auštrevičiaus balsą diskutuojant. Par-

lamentas paliko neišdildomą išpūdį, tiesiog buvo keista, kaip tarpusavyje gali bendrauti 751-as įvairių valstybių parlamentarai. Vis tik čia, Strasbūre ir Belgijos sostinėje Briuselyje, priimami patys svarbiausi Europai sprendimai. Pasigrožėję Strasbūru, paplaukioję Ilio upės kanalais, vakare Strasbūro centre įsikūrusiame restorane su dr. L. L. Andrikiene gvildenome problemas, kurios labai svarbios šių dienų Europai.

Kelionės pabaigoje aplankėme Vokietijos miestą Bambergą, kuris, kaip ir senovės Roma, išikūręs ant septynių kalvų ir didžiųjų puikiai išlikusių senamiesčių, įtrauktų į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą. Katedra, Senieji vyskupų rūmai, senoji ir naujoji rotušės, žydinčios rožės nuteikė puikiu poilsiui ir neišdildomiems išpūdžiams.

Dėkojame už kvietimą ir kelionę Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui ir Europos Parlamento narės dr. Laimos Liucijos Andrikiienės komandai. Siekiamybė labai svarbu, ir, jeigu ji realizuojasi, tai neįtikėtina. Pamatyti, kaip gyvena Europos žmonės, kuo didžiuojasi, kokios problemos iškyla šios dienos europiečiams, taip pat labai aktualu. Ir manau, kad labai svarbu prisiminti vienos prancūzų šeimos, kurią sutikome mažame Miucio miestelyje, žodžius: nesvarbu, kur mes gyvename, mes esame bendra Europos šeima ir privalome visi sugyventi, privalome suprasti, užjausti vieni kitus ir tik mūsų pastangų dėka Europa bus geresnė. Su Europa verta susipažinti, Europą reikia pamatyti.



Išvykos į Europos Parlamentą dalyviai



Konkurso laureatės D. Juršėnaitė ir P. Tarabildaitė, lydimos mokytojos V. Riabovienės, susitiko su Europos Parlamento nare dr. L. L. Andrikiene

Dail. L. Tubelytės-Kriukelienės paroda „Lietuvos istorija drobėse“

„Pastarąjį dešimtmetį didžiausią kūrinybio laiko dalį skiriu didelio formato drobių Lietuvos istorijos tema tapybai. Beje, tapyti Lietuvos istoriją jaučiu neblėstantį poreikį ir matau tame didžiulę prasmę. Tapyti Lietuvos žemę, valdovus, senuosius radinius ir su jais susijusius įvykius bei pergalingus mūšius, įprasminėti tautinius simbolius ir ženklus – nepaprastas džiaugsmas ir drauge didelė atsakomybė.“ – pasakojo dailininkė Laima Tubelytė-Kriukelienė, 2017 m. liepos 4 d. Vilniaus rotušėje pristatiusi autorinės kūrybos parodą „Lietuvos istorija drobėse“, skirtą Lietuvos Valstybės atkūrimo šimtmečiui. Iš didelės pagarbos ir meilės savajam kraštui gimė paveikslai: „LDK I-ojo Statuto priėmimas“, „Kunigaikščių žaidimas – Lietuvos laikas“, „Lietuvos dienoraštis“, „Kunigaikščiai“, „Žalgirio mūšis“, „Oršos mūšis“, „Karaliaus Mindaugo krikštas“, „Karalienė Morta“, „Barbora Radvilaitė“, „Birutė“, „Kunigaikštienė Sofija Vytautaitė“ ir kt. Paminėtina, kad dailininkė nutapiusi per keturiasdešimt paveikslų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos tema. Ypač džiugu, kai kūriniai istorine tema sudomina šiandieninį jaunimą. Įtaigūs istorine tema sukurtas paveikslas jauno žmogaus samprotavimuose palieka ryškų pėdsaką. Tokiame kūrinyje jis ieško savo tapatybės, didžiuojasi tautos istoriniais herojais, jaučiasi tikru šios šalies gyventoju... Prasminga autoriniais darbais tiesi savo vaikams ir vaikaičiams šviesius takus į Lietuvos tapatybės išsaugojimą.

Dailininkė sukūrė daugiau negu keturiasdešimt paveikslų – iliustracijų – aiškių tematika. Šie paveikslai – iliustracijos – sukurta, bendradarbiaujant su akad. prof. dr. Eugenijumi Jovaiša. 2016 m. publikuotas Eugenijaus Jovai-

šos mokslo populiarinimo leidinys „Aisčiai. Lietuviai ir Lietuvos pradžia“, kuriame galima išvysti daugiau nei trisdešimt tokios tematikos iliustracijų.

Turėdama nemažai tapybos darbų Lietuvos istorijos bei iliustracijų aiškių tema, ji nusprendė savo kūrybą pristatyti visuomenei, surengdama parodą Vilniaus rotušėje, ir paskirti ją Lietuvos Valstybės atkūrimo šimtmečiui.

Istoriniai paveikslai įkvepia meilę gimtajam kraštui, praeičiai ir, savaime suprantama, ugdo patriotizmą. „Savo kūryba siekiu pažadinti žmonių širdyse orumo, pasididžiavimo savo Tėvynės praeitimi ir dabartimi jausmą. – taip ji apibūdina savo misiją. – Sukūrusi nemažai paveikslų lietuviybės tema, tiesiog jaučiu pareigą savo kūrybą parodyti visuomenei. Ši mano kūrybos paroda – tai dovana Lietuvos žmonėms Valstybės atkūrimo šimtmečio proga.“

Kas gi per trumpą laiką vaizdžiau už paveikslą geba praskleisti laiko atodangas ir suteikti galimybę žiūrovui suvokti ypatingą istorinio įvykio ar didingos asmenybės svarbą? Paveikslai tokia galimybe gali suteikti – meno mylėtojai, apsilankę parodoje, matomais vaizdais, turimomis žiniomis ir patirtais jausmais dar kartą prisilies prie įdomios Lietuvos istorijos. Juk ištisios nuostabu, kad šiandien dėl menininkų kūrybos vaisių, istorikų ir archeologų mokslinių išvalgų, atradimų, net ir praėjus ištisoms epochoms, galima didžiuotis Oršos ar Žalgirio mūšio pergale, Karaliaus Mindaugo ir Karalienės Mortos karūnavimu... Kūriniai, atspindintys konkrečios epochos tikrovę, įvykius, asmenybes turi reikšmingą istorinę ir meninę vertę.

Dailininkė pabrėžė: „Istorinio paveikslo



Dail. L. Tubelytė-Kriukelienė (ketvirta iš kairės) sveikina Utenos kolegijos direktorių G. Bužinską, dėstytoją Z. Ribokienę, Z. Ruzgienę ir Socialinės gerovės katedros administratorę I. Kaminskienę

sukūrimas man – svarbus įvykis gyvenime. Tai ilgas, nelengvas, bet garbingas kūrybinis procesas, reikalaujantis tam tikro istorijos išmanymo, gebėjimo istorinį faktą paversti menine tiesa. Visada jaučiu neblėstantį poreikį tapyti svarbius Lietuvos istorijos įvykius, didingų asmenybių, vienaip ar kitaip nulėmusių istorijos raidą, portretus. Tapydama istorinius paveikslus visuomet jaučiu didelę atsakomybę. Kodėl? Todėl, kad atliekant šio žanro kūrinių visuomet išlieka pavojus sumenkinti ar atvirkščiai – pernelyg sureikšminti vaizduojamą konkretų įvykį ar asmenybę. Nelengva, bet prasminga. Kiekvienas kūrinyje istorine tema – tai akimirka kažko svarbaus, įvykusio tam tikroje epochoje.“

„Vorutos“ informacija

Skelbiamas paminklo Lietuvos Reformacijos ir lietuviškos raštijos pradininkų atminimo įamžinimui konkursas

Paminklo Lietuvos Reformacijos ir lietuviškos raštijos pradininkų atminimo įamžinimui Vilniuje, Reformatų parke, skulptūrinių, architektūrinių idėjų konkursas.

Lietuvos dailininkų sąjunga, bendradarbiaudama su Lietuvos Respublikos kultūros ministerija bei Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugija, skelbia skulptūrinių, architektūrinių idėjų konkursą. Bus išrinkti trys geriausiai įvertinti projektai, įvardijant kiekvienos vietos laimėtoją.

Konkurso tikslas – sukurti paminklą Lietuvos Reformacijos ir lietuviškos raštijos pradininkams įamžinti Vilniuje, Pylimo g. esančiame Reformatų parke. Kuriant paminklą, turinio požiūriu yra svarbu: giliai aktualizuoti Reformacijos esmę, atskleisti ją per istoriją, dabartį ir ateitį jungiančius komunikacinius kodus; šiuolaikinėmis priemonėmis išreikšti Reformacijos gyvybingumą per Reformacijos asmenybių atliktų darbų raišką. Siekiama sukurti stiprią energetiką skleidžiantį kūrinių, kuris įkvėptų ne tik pagarbą atlikties darbams, bet ir norą imtis Reformacijos idėjas atitinkančių ir išliekamąją vertę turinčių naujų darbų savo valstybėje,

sparčiau harmonizuoti save ir artimiausią aplinką. Paminklas turi atitikti reformatų akcentuotas vertybes (pagarba pirminiams tikėjimo šaltiniams, gimtosios kalbos vartojimas, moderni valstybės kultūros ir socialinė politika; visuomenės skatinimas branginti toleranciją (kaip pakantumą kitaip mąstančiam), ugdyti švietimą (mokyklų steigimas, lietuviško spausdinto žodžio plitimas), puoselėti demokratiją. Svarbu laikytis Parko tvarkymo projekte numatytų ribų ir idėjos autoriui pasiūlyti prieigų prie skulptūros sprendimą. Reikalavimai projektui, jo dokumentacijai ir kitai medžiagai nurodyti konkurso sąlygose.

Vertinant projektus, pagrindiniai kriterijai – skulptūros idėjų ir plastinių sprendinių meninė kokybė, meninės idėjos originalumas bei skulptūros ir architektūros sprendinių ansambliskumas ir dermė su istorine aplinka.

Konkurse turi teisę dalyvauti fiziniai, juridiniai asmenys ar tokių asmenų grupės. Konkurse turi teisę dalyvauti ir ūkio subjektų grupė, sudariusi jungtinės veiklos (partnerystės) sutartį. Projektui pateikti ūkio subjektų grupė neprivalo įsteigti juridinio asmens. Reikalavimai norintiems dalyvauti konkurse asmenims nurodyti konkurso sąlygose.

Projektas turi būti įteiktas Lietuvos dailininkų sąjungai, arba išsiųstas registruotu laišku ne vėliau kaip iki 2017 m. spalio 16 d. (pirmadienio) imtinai adresu: Lietuvos dailininkų sąjunga, Vilnius, Vokiečių g. Nr. 4 / Mėsinių g. Nr. 2.

Konkurso vadovė – LDS pirmininkė E. Utarienė. Kontaktinis asmuo, įgaliojtas palaikyti tiesioginį ryšį su konkurso dalyviais – Evelina Januškaitė-Krupavičė, tel. nr. 8 5 26 22959, el. pašto adresas evelina@ldsajunga.lt.

Daugiau informacijos, konkurso sąlygos, jų priedai – LDS tinklalapyje www.ldsajunga.lt, skiltyje KONKURSAI. Konkurso sąlygos taip pat skelbiamos Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugijos tinklalapyje (www.reformacija.lt), Vilniaus miesto savivaldybės tinklalapyje (www.vilnius.lt). Visa papildoma, su konkursu susijusi, aktuali informacija bus skelbiama LDS tinklalapyje www.ldsajunga.lt.

Šaltinis – <<http://reformacija.lt/wordpress/paminklo-lietuvos-reformacijos-ir-lietuviskos-rastijos-pradininku-atminimo-iamzinimui-konkursas/#more-4151>>.

Pasveikinimas Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko muziejaus 90-mečio jubiliejaus proga

Prof. habil. dr. Antanas TYLA, Anykščiai

Prieš 120 metų – 1897 m. birželio 19 d. Plungės dvaro svečių knygoje poetas ir vyskupas Antanas Baranauskas įrašė žodžio ir širdies, meilės ir nuoširdumo manifestui tinkančius žodžius:

Po šituo stogu / Viešėt patogu. / Čia kožnas žodys / Širdį parodys. / Čia tikra širdis / Per lūpas girdis.

Čia mes, visi maloniai pakviesti ir susirinkę į didelę šventę – garsiųjų anykštėnų sukurto paminklo jubiliejinį paminėjimą, suprantame ir jaučiame šios šventės visas prasmines reikšmes – praeities, dabarties, ateities; prasmę ir aukštį, prasmę į plotį, į gylį, į širdį, į protą. Čia jaučiama stipri lietuvių kalbos ir istorijos, lietuvių tautos kūrybinės galios ir ją išreiškusių anykštėnų klasikų Antano Baranausko, Antano Vienuolio-Žukausko, Jono Biliūno kūrybinio darbymečio vaisių užkrečianti energetika, aura ir ryšys. Čia jaučiamas klasikų Anykščių tarpusavio sąsajos. Jos mums aiškios ir kartu mįslingos, paslaptingos, skatinančios jas pažinti, tyrinėti, apie jas kalbėtis, šnekėti.

Panašiai mįslingas, susiliejęs ir šitas virš mūsų plytintis mėlynas Anykštėnų stogas. Kai vėlus vakaras sutemus uždega žvaigždės, tai nesurasi, kur prasideda ir kur baigiasi Grįžulio Ratų kelias, iki kur tęsiasi Septynių Šienpjovių pievos, kur pranyksta Sietyno pabirusios žvaigždės, kur veda Paukščių Takas – ar prie Puntuko ir Karalienės liūno, ar prie Vorutos, ar prie Rubikių ežero pasiklausyti paskendusios Anykščių bažnyčios varpų skambėjimo, pamatyti ant bangų lūžtančios kraujo putos žėrėjimo? Graži ir mįslinga Anykštėnų aukšta dangiška pastogė.

Taip čia, po šituo nepasiekiamu stogu, šioje gilios atminties žemėje, šitame kieme ir name, greta klėtėlės, šalia žaliujo namo – nesurasi, kur prasideda, kur baigiasi poeto ir vyskupo, kur prasideda ir kur nueina Antano Vienuolio-Žukausko takai. Negali suprasti, ko ramiai, nuleidę šakas, stovi ir ko dar laukia Suklėlių beržai, ko jie dar napasakė mums, ar mes neišgirdome, ką jie sako?

Taip mintimis ir vaikštai kaip po laiko išre-tintą Anykščių šilėli, jausdamas didžiųjų anykštėnų dvasią, kvėpuodamas saulėje įkaitusiais laiko dienų sakais, slidinėdamas ant pabertų, lyg skujos, akmenėlių, klausydamas pasilikusių paukščių ūbavimo.

Gera viešėti po šia padange, šiame dvasinės auros sklidiname kieme, kurio brangias vertybes mums saugo darbštūs, išradingi, išmintingi Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus direktorius Antanas Verbieckas, kuratorius Tautvydas Konttrimavičius, fondų saugotoja Vida Zasiėnė, visi muziejininkai, čia esančio turtingo palikimo tyrinėtojai, reikšmingų leidinių autoriai.

Nepaprastai jautiesi šioje erdvėje. Čia mus pakvietusieji gerieji žmonės sudarė galimybę pabūti šioje istorijos ir dabarties įspūdžių sklidinėje aplinkoje. Jos dovanas mes dar ilgai jausime pargrįžę namo, dėkoms šeimininkams.

Po šituo stogu / Viešėt patogu. / Čia kožnas žodys / Širdį parodys...

2017 m. birželio 13 d.

Muziejus laikraštyje Nr. 9 (479)

Šatrijos Raganos fotonuotrauka

2017 m. kovo 8 d. sukanka 140 metų nuo rašytojos, pedagogės, vertėjos, visuomenės veikėjos Marijos Pečkauskaitės – Šatrijos Raganos (1877–1930) gimimo.

Būsimoji rašytoja gimė Medingėnų dvare prie Rietavo. M. Pečkauskaitė augo tradicinėje lenkiškoje bajorų patriotinėje aplinkoje. Tėvas Anupras Pečkauskas ir motina Stanislava Šiukštaitė, buvo apsišvietę dvarininkai, labai rūpinosi savo vaikų auklėjimu ir švietimu, samdė jiems namų mokytojus. M. Pečkauskaitės posūkis į lietuvių dvarą įvyko 1891 m., kai į Užvenčio dvarą, kur tada gyveno šeima, buvo pakviestas tuomet dar Šiaulių gimnazistas, vėliau – rašytojas, politikas, „Varpo“ redaktorius Povilas Višinskis (1875–1906), turėjęs padėti Marijos jaunesniam broliui Steponui pasiruošti stojimui į gimnaziją. Jau

tuomet, įsitraukęs į tautinį judėjimą, P. Višinskis padarė mergaitei didelę įtaką, paskatino ją mokytis lietuvių kalbos ir prisidėti prie lietuviybės puoselėjimo. Keliais metais vėliau įkalbėjo publikuoti pirmuosius apsakymus. Jis taip pat sugalvojo Marijai Pečkauskaitei literatūrinį pseudonimą „Šatrijos Ragana“.

1898 m. Pečkauskus užgriuvo nelaimės, mirus tėvui, šeima liko be pragyvenimo šaltinio. Dvaras buvo išparceliuotas už skolas. Teko ieškotis kitų pragyvenimo šaltinių ir čia M. Pečkauskaitė surado antrą savo pašaukimą – pedagogiką. Pradžioje dirbo dvarininkų vaikų namų mokytoja, vėliau, 1905–1907 metais studijavo etiką ir pedagogiką Šveicarijoje. Grįžusi į Lietuvą, M. Pečkauskaitė 1909 m. buvo pakviesta mokytojauti į Marijampolės „Žiburio“ mergaičių



Fotonuotrauka. M. Pečkauskaitė – Šatrijos Ragana. Latvija, Valmiera, XX a. pr. Spaudai parengė O. Šešeliov

progimnaziją, kur per trumpą laiką

tapo mokyklos vedėja. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui (1914–1918), vykstant įnirtingiems pasienio mūšiams, 1915 m. pavasarį progimnazija buvo perkelta iš Marijampolės toliau nuo fronto linijos, į Trakus, kur M. Pečkauskaitė mokytojavo dar keletą mėnesių. Progimnaziją evakuojant į Voronežą, ji nesiryžo leisti į tolimą ir labai sunkų kelią – sveikata jau buvo smarkiai pašlijusi. Todėl M. Pečkauskaitė grįžo į Žemaitiją, kur Židikuose klebonavo šeimos draugas Kazimieras Bukantas. Židikuose ji ir praleido likusius gyvenimo metus, rašydama, užsiimdama labdara, besirūpindama vietos gyventojų švietimu ir kultūrine veikla. Židikuose buvo parašytas ir žymiausias jos literatūrinis darbas – apysaka „Sename dvare“, išleista 1922 m. Kaune, 1928 metais Kauno Vytauto Didžiojo uni-

versitetas suteikė Marijai Pečkauskaitei Garbės daktarės laipsnį, o 1929 m. rašytoja buvo apdovanota Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordinu.

2016 m. Trakų istorijos muziejus įsigijo nedidelį Marijos Pečkauskaitės fotoportretą. Fotonuotrauka daryta XX a. pradžioje Volmare (dab. Valmiera, Latvija), žinomo vietos fotografo Johano Sarkangalw (1870–1942) fotoateljė. Fotonuotrauka 016 x 65 mm dydžio, priklijuota ant kartoninio pasparto. Žemiau vokiečių kalba įspausa fotografo pavardė ir miesto pavadinimas. Šis eksponatas primena trumpą, bet mums svarbią rašytojos sąsają su Trakais.

Vyr. muziejininkas Vytautas Tenešis

Senujų Varnių Šv. Aleksandro bažnyčioje XIX a. pab.–XXI a. dirbę kunigai

Alma BŪDVYTIENĖ, Varniai, Telšių r.

Medininkų vyskupijos, kuri ilgainiui tapo Žemaičių vyskupija, steigimo metais Varniuose jau stovėjo parapiinė bažnyčia. Ji buvo pastatyta Vytauto Didžiojo rūpesčiu, pašventinta ir pavadinta šv. Aleksandro vardu, toks buvo kunigaikščio Vytauto Didžiojo krikščioniškasis vardas. Per prabėgusius 600 m. toje pat vietoje ši bažnyčia yra ketvirta. Dabartinė pastatyta 1779 m. – vėlyvojo Lietuvos baroko ir medinės liaudies architektūros pavyzdys. Po Antrojo pasaulinio karo sovietų okupacinės valdžios ji buvo uždaryta ir barbariškai suniokota. Atgavus Nepriklausomybę sugrąžinta tikintiesiems ir restauruota.

Šiomet minimas Žemaičių vyskupijos steigimo 600 m. jubiliejus svarbus visiems. Ir pagrindiniai šio jubiliejaus minėjimo renginiai vyks Varniuose rugpjūčio 19–20 d. Neabejotinai bus daug įvairių publikacijų šia tema, tad ne išimtis ir šis straipsnis. Renkant žinias apie šv. Aleksandro arba Senujų Varnių bažnyčioje dirbusius kunigus naudojausi parapijoje esančiomis bei skaitmenintomis Senujų Varnių krikšto, santuokos ir mirčių metrikų knygomis (www.epaveldas.lt ir varniškio Jono Dambrausko apie 1974 m. sudarytu sąrašu (www.varniai-museum.lt). Suskaitmenintos tik kai kurių metų Metrikų knygos (greičiausiai tik tiek teislika), o ir jau skaitmenintuose dokumentuose kai kur trūksta lapų ar ištisų metų, todėl tiksliai nustatyti kunigų buvimo parapijoje laiko nepavyks. Bet skaitytojams pabandyčiau kiek įmanoma tiksliau pristatyti Varniuose dirbusius kunigus. Telšių vyskupijos kurijoje taip pat nenudžiugino: gaila, bet apie 1948 m. didelė dalis archyvo buvo išgabenta nežinoma kryptimi ar sunaikinta vietoje. Išsamiam tyrimui reiktų vykdyti ir archyvus ir pabandyti ten ieškoti trūkstamos informacijos. Viliuosi, kad archyvuose yra išlikę dokumentai, liudijantys ir apie kunigų skyrimus į parapijas, bet kol jų nėra viešoje erdvėje ir nėra galimybės pabuvoti centriniuose archyvuose, kunigų skyrimą ir jų darbo parapijoje laiką nustačiau pagal įrašus Metrikų knygose, tad čia nurodytos datos nėra visai tikslios, gali skirtis mėnesiai ir dienos. Neaišku, kuo remdamasis varniškis sudarė minėtą sąrašą, vis tik jis buvo orientyras šiame mažame tyrime. Tikslindama turimus duomenis naudojausi Žemaičių vyskupystės muziejuje sukauptais žinytais *Elenchus*, *Katalikų žinytais*, visa įmanoma literatūra ir interneto portalais.

Varnių Šv. Aleksandro bažnyčia, kuri 1865 m. valdžios buvo pavadinta Senujų Varnių bažnyčia, iki 1885 m. buvo labai apleista. Klebonu į šią parapiją 1881 m. paskyrus kanauninką Vincentą Juzumą, kuris į darbą dirbo iki mirties 1901 m., prasidėjo dideli bažnyčios remonto ir aplinkos tvarkymo darbai: šventorius buvo akmenimis, kalkėmis ir cementu apmūrytas, uždengtas malksnų stogeliu, su ketveriais vartais, keturiolika virš tvoros iškeltų koplyčių, kuriose, vyskupui Mečislovui Paliulioniui leidus, buvo įrengtos Kryžiaus kelio stotys. Ant akmeninio pamato šventoriuje buvo pastatyta nauja varpinė su lavonine. Kabėjo trys varpai, didžiausias iš jų – nulietas Varnių varpų liejykloje 1806 m. už suaukotus pinigus. Kan. V. Juzumas savo lėšomis iš varžytinių nupirko Varnių rokitį šv. Roko bažnyčios likučius ir šventoriuje pastatė šv. Roko koplyčią. Bažnyčią kan. V. Juzumas suremontavo kapitaliai, net pailgino ją trimis sieksniais, pastatė naują priebažnytį, virš jo iškėlė aukštą grakštų bokštą su ištiklintais langais, vargonams įtaisė naujas dummies, sudėjo medines grindis, pagamino naujus langus, buvo suremontuoti, naujai perdažyti, nulakuoti ir paausuoti altoriai. Už nuosavas lėšas kanauninkas bažnyčiai nupirko žvakidžių, rūbų ir kt. reikmenų. XIX a. pabaigoje bažnyčia buvo prikelta naujam gyvenimui. Nors, anot kan. V. Juzumo, „parapija nedidelė, iš viso katalikų gyventojų yra 2834“ (~1899 m.), Bažnyčioje jam talkino net keletas kunigų.

1892–1897 m. kanauninkui V. Juzumui pastoraciniame darbe padėjo vikaras Jonas Plungis. Nuo 1898 m. rugpjūčio mėn. čia darbavosi kunigas Karolis Jaugelis, kilęs iš Šiaulių apskrityje gyvenusių bajorų šeimos, baigęs mokslus Varnių kunigų seminari-

joje, kunigu iššventintas 1866 m. Klebonu jis gi buvo paskirtas 1901 m., mirus kan. V. Juzumui, ir dirbo iki mirties 1912 m. spalio mėnesį.

1913 m. Senujų Varnių Šv. Aleksandro parapijos klebonu paskiriamas Stanislovas Janeliūnas. Nuo 1921 m. jis buvo Drausmės bataliono Varniuose kapelionas, 1925 m. paskirtas vicekapelionu vietinei kariuomenei. Jis buvo Varnių dekanato vicedekanas ir Katalikų veikimo centro Varnių dekanato direktorius. Tarnaudamas Varniuose, kun. S. Janeliūnas pastatė kleboniją su kitais trobesiais, didelę špitolę su erdvia parapijos sale. Jis uoliai platino katalikišką spaudą, rūpinosi dvasiniais parapijiečių reikalais, labai mylėjo jaunimą. 1934 m. jis organizavo maldininkų keliones į Kaune vykusį Eucharistinį kongresą, į Šiluvos atlaidus, surengė misijas, kurioms pakvietė t. Augustiną Dirvelę iš Kretingos vienuolyno. Iššventintas kunigu 1895 m. gruodžio 23 d. Prieš atkeliant į Varnius kun. S. Janeliūnas tarnavo vikaru Gargžduose, Kavarsko (Anykščių r.), Vaiduos (Kelmės r.), Endriejavo (Klaipėdos r.), Kauno Šv. Kryžiaus (Karmelito) parapijose, buvo Gardamo (Šilutės r.) Šv. Roko bažnyčios kunigas filialistas. Lietuviškos spaudos draudimo metais jis savo lėšomis nupirko daug sąsiuvinį ir, lankydamas parapijiečius, dalydavo juos jaunimui, skatindamas mokytis lietuviškai skaityti ir rašyti. Išmokusiems duodavo pasiskaityti lietuviškų knygų ir laikraščių, kuriuos gaudavo iš knygnešių. Švietimo darbui pasikviesdavo ir mokslus einantį jaunimą. Jis organizavo draudžiamos lietuviškos spaudos platinimą ir pats ją platino, bet iklivęs nebuvo. Dirbdamas Varniuose kun. S. Janeliūnas rūpinosi vargšais ir vargstanciais, juos šelpė, lankė Varnių koncentracijos stovykloje kalinčius ateitininkus studentus ir katalikus inteligentus, siuntė jiems maisto, pasirūpindavo kuru, panaudodamas savo ryšius ir pažintis, stengėsi juos išvaduoti. **Mirė 1935 m. sausio 26 d. Varniuose, palaidotas Senujų Varnių parapijos kapinėse.**

Mirus ilgamečiam Senujų Varnių parapijos klebonui į parapiją klebono pareigoms skiriamas kun. Juozapas Jarašiūnas, prieš tai dirbęs Lapių (Kauno r.) ir Kvėdarnos bažnyčiose.

1941–1945 m. Šv. Aleksandro parapijai vadovavo klebonas kunigas Juozapas Paulauskis. Kunigas (Varnių rezidentas kan. Jono Petrausko dėdė) gimė 1891 m. rugpjūčio 17 d. Platelių vlsč., Atlaužų k. Mokėsi Kauno dvasinėje seminarijoje. Dirbo Šiaulėnų, Skaistgirio, Plungės ir kt. parapijose. 1941–1945 m. buvo Senujų Varnių (Šv.



Kun. klebonas L. Veselis ir Pirmosios Komunistų vaikų: Elena Aksomaitytė (kairėje) ir než. mergaitė prie Varnių Šv. Aleksandro bažnyčios durų. Fotografas nežinomas, 1948 m. Nuotr. iš ŽVM GEK 2504



Kun. S. Janeliūnas ir Senujų Varnių (Šv. Aleksandro) bažnyčiai nulietas varpas. Fotografas Fišelis Boruchovičius, 1933 m. Varniai

Aleksandro), po to – Platelių ir Lieplaukės bažnyčių klebonu. Suimtas 1949 m. liepos mėnesį, Ypatingojo pasitarimo nuteistas 25-eriems metams lagerio, kalintas Minlage (Komija). Išleistas 1954 m. rugsėjo mėn. Mirė 1972 m., palaidotas Alsėdžių kapinėse.

Pokariu kunigai keitėsi kasmet ar dar dažniau: J. Balčiūnas Varniuose 1945 11 26–1946 03 07, čia šiočia tokia painiava: 1940 m. *Elenchus* kun. Balčiūnas Juozapas nurodomas kaip Gadūnavo altarista (gimęs 1867 m.). Iš varniškio pateiktų duomenų matosi, kad kunigas Varniuose išdirbo šiek tiek daugiau nei tris mėnesius. Visai įmanoma, kad minėtas kunigas darbavosi kaip altarista, nors gali būti, kad varniškis suklydo rašydamas vardą.

Remiantis varniškio sudarytu sąrašu, kun. Juozas Zesas 1945 07 01–1946 09 24 dirba Šv. Aleksandro bažnyčioje, bet kunigo įrašų šios bažnyčios Metrikų knygose yra labai nedaug – tik 1946 m. kovo 9 d.–1946 m. gegužės 16 d. Kun. J. Zesas tuo pat metu dirbo ir buvusioje Katedroje. Sekant įrašus krikšto metrikų knygose tų pat metų birželio 9 ir 23 d. kūdikius krikštijo kun. J. Vičiulis, kunigo šventimus gavęs kovo 17 d. buvo paskirtas Skuodo vikaru.

Nepilnus pusę metų Varniuose dirbo kun. Konstantinas Šleinius, kuris 1947 m. pavasarį iškeliamas į Kuršėnų parapijos Micaičių filiją ir ten beveik po metų areštuojamas, nuteisiamas 10 metų lagerio Mordovijoje.

Kas pakeitė iškeltą kunigą, nustatyti sunku, nes metrikų knygos grafoje „Kas krikštijo“ parašyta „klebonas“, o žinias surašiusio yra tik parašas. Kiek įmanoma iššifruoti ryškų imantų parašą, tai gali būti kun. Račiūnas, bet kuris – Antanas ar Pranciškus (1940 m. *Elenchus*) lieka neaišku, nes abu iš skirtingų vyskupijų, bet nenusipėjamas pokaris galėjo kažkurį kunigą trumpam atvyti į Žemaitiją.

Varniškio sudarytame sąraše nurodoma, kad kun. Leonas Veselis nuo 1947 m. liepos 1 d. iki bažnyčios uždarymo 1949 08 06 dirbo Varnių Šv. Aleksandro bažnyčios klebonu, o peržiūrint buvusios Katedros kunigų sąrašą, randame, kad tas pats kunigas nuo 1947 m. birželio 27 d. eina minėtos bažnyčios klebono pareigas. Panašu, kad skirdamas kunigą L. Veselį į Varnius Telšių vyskupijos generalvikaras J. Juodaitis nurodė vadovauti abiem bažnyčioms.

Be jau išvardytų Senujų Varnių parapijoje dirbusių kunigų Krikšto metrikų knygoje 1894 m. rugpjūčio 30 d. įrašas nurodo šioje bažnyčioje dirbus ir kun. Joną Žiburinskį. Metrikų knygose kunigo pareigos neįrašytos, spėju, kad šis kunigas buvo šios bažnyčios altarista, nes gimė 1837 m., baigė Varnių kunigų seminariją, iššventintas 1863 m. Mirė kun. J. Žiburinskis 1905 m. Salantuose. Pagal įrašus metrikų knygose jis Varniuose išbuvo apie trejus metus.

Tais pat 1894 m. Senujų Varnių parapijoje dirba ir kunigas Benediktas Garalevičius, kilęs iš Raseinių apskrities, Varniuose baigė kunigų seminariją, iššventintas 1868 m. Remiantis metrikų knygomis šis kunigas Varniuose išbuvo net šešerius metus, iki 1900 m. rugsėjo mėn. Kokios jo pareigos – lieka neaišku.

1897 m. kovo 18 d. Krikšto sakramentą naujam Varnių gyventojui suteikė kunigas vikaras Juozapas Byla – vėliau ilgametis Kauno kunigų seminarijos bažnytinio giedojimo dėstytojas ir melomanas, kanauninkas. Kun. J. Byla Varniuose išbuvo metus.

1898–1903 m. varniškius sakramentais aprūpindavo ir kunigas Vincentas Baltrušaitis (g. 1870). 1903 m. Varnių vikarą kun. V. Baltrušaitį vyskupas paskyrė Daujėnų kuratoriumi ir jis čia dirbo 39-erius metus – iki mirties 1942 m. Jis pastatė parapijos ūkinius trobesius, padidino kleboniją, suremontavo bažnyčią, sutvarkė kapines, kurios grožiu pagarsėjo visoje apylinkėje. Ten jis ir palaidotas.

1899 m. vasario mėn.–1900 m. rugsėjo mėn. varniškiams sakramentus teikė kunigas Petras Purauskis. Nedaug pavyko surasti žinių apie šį kunigą. Pirmojo pasaulinio karo metais Salų bažnyčia nukentėjo: granatų skeveldros apdraskė sienas, buvo apgadinti skliautai, o patrankos sviedinys paliko skylę prie didžiojo altoriaus. Jam sutvarkyti parapijos jaunimas paaukojo 700 litų. Tuometis kunigas P. Purauskas perdengė apardytą stogą skarda. O *Elenchus* (1922) nurodo jį esant Kamajų bažnyčios, Antrojo pasaulinio karo metu – Pakalnių (Utenos r.) Šv. Trejybės parapijos vikaru.

Kuo remdamasis varniškis J. Dambrauskas sudarė sąrašą, neaišku. Jis teigia, kad Varnių Šv. Aleksandro bažnyčioje dirbo penki vikarai (metai nenurodomi), surašytos jų pavardės. Pabandžiau chronologiškai atsekti jų buvimą Varniuose. Pirmas sąraše kun. *Arminas* ar *Arnalis Budrikis*. Metrikų knygoje daryti įrašai rodo, kad tai kun. Juozapas Budrykas (Budrikas), g. 1879 m. Vikaru dirbo 1902–1905 m. Vėliau iškeltas į Panemunėlį vikaru pas kun. J. Katele, padėjo jam pastoraciniame darbe ir daug dirbo prie naujai statomos bažnyčios. Mirus kun. J. Katelei, skiriamas tos parapijos klebonu. 1922 m. *Elenchus* nurodo jį esant Tverų klebonu, pas kurį vasaroti atvykdavo Maironis.

Antrasis sąraše kun. Pranas Vasiliauskis (g. 1871 m., iššventintas 1893 m.) Senujų Varnių vikaru dirbo 1905–1907 m. *Elenchus* (1922) nurodo, kad šis kunigas Josvainių klebonas. Kunigas P. Vasiliauskas po 1920 m. isteigė pavasarininkų judėjimą, nupirko jiems orkestro instrumentus, pastatė parapijos salę, įruošė senelių prieglaudą, atgaivino Blaivybės draugijos veiklą, isteigė kitas organizacijas, rėmė smulkaus kredito, pieninės steigimo darbus. 1937 m. išvyko į JAV. Kunigavo Niutone, nuo 1947 m. gyveno Čikagoje. Bendradarbiavo spaudoje: „Amerikoje“, „Darbininke“, „Drauge“, „Lietuvių laikraštįje“, „Lietuvos ūkininke“, „Vienybėje“, „Vilniaus žiniuose“, „Viltįje“ ir kitoje periodinėje spaudoje.

Paskutinis varniškio sudarytame sąraše buvo įvardytas vikaras kun. Stanislovas Dailidonis (g. 1880, iššventintas 1907). Senujų Varnių krikšto metrikų knygose radau, kad 1908 m. gegužės 18 d. vikaras Dailidonis pakrikštijo naujagimę iš Vidmantų k. Stanislavą Burbaitę – dvarininko Julijono Burbos ir Julijonos Juškevičiūtės Burbienės dukrą. Vadinas, apytikriai tuo metu jis ir atvyko į Varnius.

Varniškio sąraše minimas Gabrys Klemensas (g. 1883) kunigu iššventintas 1909 m. Tikriausiai po šventimų paskiriamas vikaru į Varnius. 1915 m. jis Seduvos vikaras, 1922–1931 m. Grinkiškio parapijos Vosiliškio filijinės bažnyčios kuratorius, nuo 1932 m. iki staigios ir netikėtos mirties 1943 m. – Vandžiogalos klebonas (Kėdainių dekanatas). Jo lenkų kalbos mokėjimas ir geri santykiai su čia gyvenančiais parapijiečiais lenkais sustiprino parapijos finansinę padėtį. Parapijiečiai lenkai rėmė bažnyčią ne tik aukomis,

Senujų Varnių Šv. Aleksandro bažnyčioje XIX a. pab.–XXI a. dirbę kunigai

Atkelta iš 11 p.

bet ir fizine pagalba, mat parapija tais laikais turėjo 25 ha žemės, tad pajamos buvo gausios ir iš ūkinės veiklos. Buvo modernizuota parapijos klebonija – įvestas telefonas (Vandžiogaloje tuo metu buvo tik dešimt telefono abonentų, vienas iš jų – klebonijoje), remonuojami kiti ūkio pastatai. Ilgai tarnaudamas Vandžiogalos parapijoje kunigas K. Gabrys pakrikštijo daug vaikų, sutuokė daug porų, mokė tikėjimo tiesų mokinius Vandžiogalos gimnazijoje. Žmonės liudija, kad kunigas K. Gabrys laimino Vandžiogalos lenkus už jų pagalbą nukentėjusiems nuo holokausto miestelio žydams.

1910 m. Senujų Varnių vikaru paskiriamas Julijonas Linda, geriau žinomas kaip Julijonas Lindė-Dobilas. 1898 m. baigė Kauno kunigų seminariją, išventintas kunigu. Trumpą laiką pabuvęs Raseiniuose vikaru, ilgesnį laiką vikaravo ir kapelionu dirbo įvairiose Latvijos vietose. 1910–1914 m. vikaravo Varniuose. Naujųjų Varnių parapijoje klebonavo jo geras draugas kun. A. Juozapavičius, su kuriuo susibūliavo dar dirbdami Raseiniuose. Kun. Julijonas, globojamas kun. A. Juozapavičiaus, turėjo puikias sąlygas kurti. Čia, Varniuose, gimė ir jo garsiausias literatūrinis kūrinys – romanas „Blūdas“. Pirmojo pasaulinio karo metu mokytojo Jekaterinoslave (dab. Dniepropetrovskas). Nuo 1922 m. Panevėžio gimnazijos mokytojas, nuo 1926 m. – direktorius. Įkūrė moksleivių sambūrį „Meno kuopa“ ir jam vadovavo.

Regis, vikarą J. Lindą pakeitė vikaras Stonis Anupras. „Tadien [1914 m. balandžio 15 d.] pas mane užsuko Šviesios atminties klebonas Janėliūnas su savo vikaru kunigu Stoniu ir paklausė, ar aš nebėgu? Pasakiau trumpai – ne. O jie atsakė bėgą ir net švenčiausiąją Sakramentą vėžasi. Pasakiau, jog be reikalo jie taip daro, nes ką žmonės be kunigų darys. Vis dėlto sulaikyti nebuvo galima [...]“ (Kun. A. Juozapavičius „1914 m. karo pradžia Varniuose“).

1915 m. Elenchus nurodoma, kad vikaru šioje bažnyčioje dirba kun. Pranciškus Vilūnas. P. Vilūnas 1903 m. baigė Kauno kunigų seminariją. 1920 m. metė kunigystę, įsijungė į nelegalią komunistinę veiklą, bendradarbiavo komunistinėje spaudoje. 1922 m. išrinktas į Pirmąjį Seimą pagal kuopininkų sąrašą. 1923 m. redagavo komunistinį žurnalą „Naujoji gadynė“, 1926 m. – žurnalą „Vilnis“. 1927–1928 m. padėjo leisti lietuvių komunistinę spaudą Vokietijoje. Nuo 1928 m. gyveno SSRS, 1937 m. suimtas ir sušaudytas.

Varniuose labai trumpai dirbo kun. Vladislovas Venclauskis – 1919 m. gegužės 18–1919 m. liepos 1 d. Vėliau jis dirbo Šiaulienės, Žemalės bažnyčiose. Vikaras Liudvikas Gaičevskis Varniuose dirbo 1919–1921 m. Pastoracinį darbą kunigas tęsė Kvėdarnoje,



Kun. Vladas Šlevas. Fotografas nežinomas, XX a. 4 deš. Nuotr. iš ŽVM GEK-3060/264

Laukuvoje, Šilalėje, Gegrėnuose, Žlibinuose, Žarėnuose.

Varniško sudarytame ir kan. J. Petrauskio patikslintame sąrašė nurodoma, kad Naujųjų Varnių parapijoje vikaru dirbo kun. Antanas Zdanavičius (<http://www.varniai-museum.lt> **rašoma** „dirbo 1921–1922. Nors tiksliai nežinoma, kurioje Varnių parapijoje vikaravo“). Pervertus Santuokos metrikų knygas radau, kad minėtas jaunas kunigas Varniuose dirbo metus: paskutinis įrašas – suteiktas Santuokos sakramentas varniškams 1923 m. sausio 14 d.

O štai tikrai Senujų Varnių parapijoje vikaru dirbusio kunigo Vlado Šlevo sąrašė išvis nėra. Linkuovoje gimęs ir auge, baigęs Telšių kunigų seminariją, išventintas 1935 m., paskiriamas Senujų Varnių parapijon talkinti čia dirbančiam klebonui Juozapui Jarašiūnui. Kunigas V. Šlevas (1910–1999) gimė Pakruojos krašte, Linkuvos miestelyje, mokėsi Linkuvos pradžios mokykloje, 1935 m. baigė Telšių kunigų seminariją, išventintas kunigu. V. Šlevas buvo vikaras Varniuose, Kuliuose, klebonas Pakutuvėnuose, Pievėnuose, Viešėnuose, Beržore, Platieliuose, Raudėnuose, Šatėse, Endriejave, Adakave, Pagramantėje, Žygaičiuose ir nuo 1990 m. iki mirties – altarišta Skaudvilės bažnyčioje. Pakutuvėnuose jo rūpesčiu buvo pastatyta nedidelė koplyčia, kurioje buvo laikomos šv. Mišios, kartu jis rūpinosi statyti Šv. Antano Paduviečio bažnyčią, nors karo metais tai padaryti buvo gana sudėtinga. Kunigas V. Šlevas buvo tikras ganytojas, bet kurioje parapijoje tarp parapijiečių turėjo didelį autoritetą, nelaimės ar vargo valandą

galėjo sušelpsti, paguosti bet kurį parapijietį. Daug ir nuoširdžiai bendravo su jaunimu, Varniuose rengė pavasarininkų gegužines. Kunigas visą gyvenimą triūsė kaip bitelė, į žmones visuomet kreipdavosi: „mano mielas“. Jam visi žmonės buvo mieli. Be kunigystės darbų V. Šlevas daug laiko skyrė kūrybai ir kolekcionavimui. Parašė trisdešimt keturias pamokslų knygas, maldaknygę, esperanto kalbos vadovėlį, įvairių praktinių knygelių, pjesių, knygelių apie neįprastus įvykius, keiliones, pagalbą šeiminkams, vietovardžius, apie vyskupus ir kunigus. „Širdis neleidžia tylėti, ji liepia kalbėti ir žodžiu, ir raštu“ (Tauragės kurjeris, 2012)

Vikarą V. Šlevą 1939 m. pakeičia Endriejavo vikaras Konstantinas Petrikas, kuris nuo 1940 m. dirbo ir Šv. apaštalo Petro ir Pauliaus parapijoje.

Senujų Varnių parapijos skaitmenintose Metrikų knygose radau kunigų, suteikusių sakramentus, įrašus: Kazimieras Pronckietis ir Bronislovas Sonda suteikė Krikšto sakramentą; Kalvaitis Jonas ir Barzdžius Juozapas suteikė Santuokos sakramentą. Manychiau, kad jie tik tam kartui atvyko į Varnius ir suteikė sakramentus paprašyti arba čia dirbusių kunigų, o, veikiausiai, pačių besituokiančiųjų ar krikštaitėvių.

Šiek tiek informacijos apie šiuos kunigus: Kazimieras Pronckietis – kunigas, knygnešys (1869–1955), mokėsi Šiaulių gimnazijoje, 1886–1890 m. – Kauno kunigų seminarijoje, 1890–1894 m. – Peterburgo dvasinėje akademijoje. Baigęs studijas, gavo teologijos magistro laipsnį. Į kunigus išventintas 1894 m. ir paskirtas Kauno katedros vikaru. Nuo 1895 m. – Kauno mergaičių ir berniukų gimnazijos kapelionas. Mokydamasis Šiauliuose, gaudavo lietuviškos spaudos, ją platindavo. Seminarijoje priklausė slaptai Lietuvos mylėtojų draugijai. Išvertė į lietuvių kalbą N. P. Wisemano knygą „Szwiesa Diwo“. Šelpdavo lietuvišką spaudą ir dėl jos nukentėjusiuosius. Bendradarbiavo lietuviškuose laikraščiuose. Nuo 1918 m. – Lapių kuratas, Kauno dekanas. 1919 m. paskirtas Kėdainių klebonu.

Kun. Jonas Kalvaitis vėliau dirbo įvairiose vyskupijos parapijose. 1949 08 14 Upynos (Šilalės r.) klebonas kun. J. Kalvaitis suimamas, nuteisiamas, ištremiamas į Čistiūnlagą

(Altajaus kr.). Kankinio mirtimi mirė 1951 m. vasario 10 d..

Kun. Juozapas Barzdžius – 1915 m. jis Nemakščių vikaras, Požerės filijos kuratorius 1922–1934(?).

Antrojo pasaulinio karo metu Senujų Varnių bažnyčioje prieglobstį rado lenkų kunigas Juozapas (Jozefas) Lemančikas. Pirmas įrašas krikšto metrikų knygose 1941 m. birželio 15 d. Per birželio 22 d. bombardavimą Varniuose, kai savo namus palikę gyventojai išsislapstė apylinkių miškuose ir paežerėse, tik per stebuklą nesudegė medinė bažnyčia, kurią nepabūgęs liko gelbėti kun. J. Lemančikas. Šis kunigas Varnių parapijos kapuose palaidojo šešiolika **Nevardėnų kaime** 1945 07 25 **NKVD kariuomenės 130-ojo pasienio pulko kareivių ir NKVD Varnių vls. poskyrio stribų vykdytos karinės-čekistinės operacijos aukų**. Svetimšalis Varnių žmonėms patarnavo visus karo metus. Paskutinis įrašas krikšto metrikų knygose 1945 m. rugsėjo 23 d.

Apie 1944 m. vargonininku Šv. Aleksandro bažnyčioje pradėjo dirbti Vladas Mikšys, kurį pasikvietė kun. J. Paulauskis. Tų pat metų rudenį isteigus Varniuose progimnaziją, V. Mikšys, kuris buvo gimęs Sankt Peterburge, ten mokėsi, gerai mokėjo rusų kalbą, tad jam ir buvo pavesta ją dėstyti progimnazijoje, o vėliau ir muziką bei organizuoti chorą ir jam vadovauti.

Žinių apie kitus šios bažnyčios tarnus nepavyko rasti, bet jų neabejotinai buvo.

Verčiant skaitmeninius metrikų knygų puslapius nustebino vienas dalykas, kad, pvz., Santuokos sakramento įrašai Senujų Varnių parapijos knygose lietuviškai pildyti pradėti tik 1923 m. Iki tol naudota rusų kalba. Kas tam turėjo įtakos, sunku pasakyti. Idomu buvo sekti ir darbų pasiskirstymą. Krikšto sakramentą dažniausiai teikdavo vikaras, o santuokos – klebonas, žinias apie mirusius parapijiečius surašydavo dažniausiai klebonas, laidodavo vikaras.

Neabejotinai atsiras žinovų, kurie šiame straipsnyje ieškos ir ras netikslumų, bet tai ne mokslinis straipsnis, o mėgėjiškas pasikapstymas prieinamuose istoriniuose šaltiniuose.

Nuotr. iš Žemaičių vyskupystės muziejaus archyvo, publikuojamos www.limis.lt

Martyno Jankaus muziejus

Muziejaus darbo laikas:

Antradienis–Penktadienis 8.30–17.00
Šeštadienis 8.30–16.00

El. paštas: m.jankausmuz@gmail.com
Tel. 844142736, mob. tel. +370 6 561 5021



Muziejaus adresas:
Martyno Jankaus g. 5
Bitėnai, Lumpėnų sen.
Pagėgių sav. LT-99265

Muziejus laikraštje Nr. 10 (480)

Kovo 11-osios įamžinimas

2017 m. kovo 11 d. Lietuva švęs 27-ąsias Nepriklausomybės atkūrimo metines. Šią dieną 1990 m. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji taryba – Atkuriamasis Seimas, pirmininkaujant prof. Vytautui Landsbergiui, pasirašė Nepriklausomybės atkūrimo aktą. Po 50 sovietinės okupacijos metų Lietuva vėl atgavo nepriklausomybę, o Kovo 11-oji tapo lietuvių nacionaline švente.

Trakų istorijos muziejuje saugoma nemažai eksponatų, skirtų šiam istoriniam įvykiui atminti. Lietuvos paštas išleido pašto ženklus, skirtus Kovo 11-ajai. Pirmasis ženklas buvo išleistas 1991 m. (dailininkė Margarita Jasilionytė). Jo centrinėje dalyje pavaizduoti dviejų, skrendančių angelų su trimaitais siluetai. Viršutinėje dalyje, kairėje

pusėje yra užrašas „Kovo 11“. Dešiniajame pakraštyje yra vertikalus užrašas „LIETUVA“. Žemiau užrašytas skaičius „20“ ir ženklas išleidimo metai – 1991. Pristatomas ir pašto vokas, sukurtas tos pačios dailininkės, skirtas pirmosioms Kovo 11-osios metinėms. Voko viršutinėje dalyje, kairėje pusėje pavaizduotas skrendantis angelas su trimaitu. Šalia angelo yra užrašas „Kovo 11“, žemiau dar vienas užrašas „ATKURTA NEPRIKLAUSOMA LIETUVOS RESPUBLIKA“.

1995 m. buvo išleistas pašto ženklų blokas, sudarytas iš keturių ženklų (25 x 30 mm), sukurtas dailininko Arvydo Každailio. Šių ženklų centre pavaizduotas Lietuvos Respublikos herbas Vytis. Virš herbo – užrašas „LIETUVA“, o po herbu užrašyta pašto ženklų kaina



Pašto ženklas ir monetos, skirtos Kovo 11-ajai. Lietuva, 1991 m., 1995 m., 2015 m. A. Valužio nuotr.

(1 Lt) ir išleidimo metai (1995). Apačioje yra baltas užrašas dviem eilutėm „KOVO 11“. Šis blokas yra priklijuotas ant voko, kurio kairėje pusėje pavaizduoti Gedimino stulpai ažuolo šakų vainiko fone.

Nepriklausomybės atkūrimo penkmečiui pažymėti 1995 m. Lietuvos bankas išleido proginę 50 litų nominalo monetą. Moneta sidabrinė, nukaldinta Lietuvos monetų kalykloje, skersmuo 34 mm, masė 23,30 g, tiražas 5000 vnt. Monetos avers pavaizduotas Vytis skyde. Reverse pavaizduotas nupjauto medžio kelmas, išaugusi ir centre iki monetos viršaus išsikerėjusi atžala. Aplink užrašyta „VALSTYBĖS ATGIMIMAS“, monetos briaunoje yra užrašas: „TEGUL MEILĖ LIETUVOS DEGA MŪŠŲ ŠIRDYSE“.

Monetos dailininkas – Antanas Žukauskas.

2015 m. išleista moneta, skirta Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 25-mečiui (iš serijos „Lietuvos nepriklausomybės kelias“). Monetos avers pavaizduotas Vytis, viršuje užrašyta LIETUVA, kairėje monetos nominalas – 20 €, apačioje – išleidimo metai. Monetos reverse pavaizduotas laivelis su sparno formos bure, Lietuvos trispalvė ir tautinės giesmės muzikinis fragmentas, puslankiu užrašas NEPRIKLAUSOMYBĖS ATKŪRIMAS 25. Monetos briaunoje: 1990 03 11 VĖL NEPRIKLAUSOMA VALSTYBĖ.

Muziejininkas Tomas Petrauskas

Arkivysk. Teofilius Matulionis paskelbtas palaimintuoju



Vilniaus arkivyskupas metropolitas Gintaras Grušas (kairėje) ir Kaišiadorių vyskupas Jonas Ivanauskas. Aušros Virvičienės nuotr.

Atkelta iš 1 p.

katalikų dvasininkas, vyskupo pareigas ėjęs Rusijoje ir Lietuvoje. Už ištikimybę Katalikų Bažnyčiai, savo tikėjimui, tiesai ir dvasininko tarnystei arkivyskupas Teofilius Matulionis buvo nuteistas tris kartus, sovietų kalėjimuose ir lageriuose praleido beveik šešiolika metų. Popiežius Pijus XI apie jį yra sakęs: „Garbė lietuvių tautai, kuri davė toki didvyrį.“

Beatifikacijos Mišiose dalyvavo apie 30 000 žmonių. Nemenką dalį sudarė katalikiškų Lietuvos jaunimo dienų dalyviai. Sulaukta piligrimų ne tik iš kaimyninių šalių: Latvijos, Lenkijos, Rusijos, Baltarusijos, bet ir iš JAV, Kanados, Australijos.

Kard. Angelo Amato perskaitė Popiežiaus Pranciškaus apaštalinį laišką (*Litterae Apostolicae*), kuriame Teofilius Matulionis vadinamas „Ganytoju pagal Kristaus Širdį, herojišku Evangelijos liudytoju, drąsiu Bažnyčios ir žmogaus orumo gynėju“.

Beatifikacijos Mišių pamoksle kard. Angelo Amato sakė, kad palaimintasis Teofilius anuomet stojo akistaton su racionaliai nepaaiškinamais komunistų ir nacistų režimo veiksmais, „būdamas ramus ir tvirtos

dvasios, kupinas vilties ir nepalaužiamo tikėjimo būsima laisve. Jis nepasidavė neapykantai“. Šiandienėje šventėje kardinolas ragino: „Praeities kančių atminimas neturi temdyti mūsų džiaugsmo, bet turi visiems priminti pareigą atleisti, gerbti artimą ir už jį melstis, taip pat ir už priešą.“

„Kristaus malonė suteikė arkivyskupui Matulioniui jėgų pakelti pažeminimus ir neteisingo bei nežmoniško įkalinimo sunkumus“, – kalbėjo Vatikano atstovas. Jis priminė istoriją, kai po Teofiliaus mirties vienas sovietinės sistemos pareigūnas susirūpinęs sakė: „Negalime atmesti galimybės, kad ateityje Vatikanas jį paskelbs šventuoju ir kad jo kapą ims lankyti piligrimai.“ „Šiandien tie žodžiai pasitvirtina“, – kalbėjo Angelo Amato.

Kardinolas retoriškai klausė, kodėl tiek kankintas žmogus niekada nejautė neapykantos priešams. Jo manymu, atsakymas glūdi dieviškoje malonėje, kuri padėjo jam net pikčiausiame priešė pamatyti vertingą, pažeidžiamą žmogų.

Popiežiaus pasiuntinys priminė, kad ir šiandien kai kuriuose kraštuose krikščionys yra persekiojami ir žudomi. „Bažnyčia,

žvelgdama į Prisikėlusį Kristų, viešai suteikė atleidimą žudikams ir meldėsi už jų atsivertimą. Neapykanta reikštų kankinių kraujo išdavystę“, – pamokslą pabaigoje sakė kard. Angelo Amato.

Lietuvos Vyskupų Konferencijos pirmininkas arkivyskupas Gintaras Grušas dėkojo visiems susirinkusiems, o kreipdamasis į Lietuvos jaunimo dienų dalyvius sakė: „Tegul palaimintasis Teofilius būna Jūsų gyvenimo nuotykiu bendrakeleivis! Nuo šiol Jūs turite misiją ir ipareigojimą: kaip Teofilius mylėkite tiesą ir niekada nesilenkite melui. Tiesa padarys Jus laisvus. Siunčiu Jus kiekvieną į savo vyskupiją, savo miestą, savo namus paskelbti: Garbė Dievui! Lietuva turi naują palaimintąjį, kuris mus užtaria ir drąsina tikėti gėrio pergale.“

Po šv. Mišių Lietuvos Respublikos prezidentė Dalia Grybauskaitė kalbėjo: „Atlaikęs daugkartinius suėmimus, įkalinimus, tardymus, kankinimus, bandymus užverbuoti arkivyskupas neprarado to, kas svarbiausia, – žmogiškumo, meilės žmonėms ir ištikimybės tiesai. Todėl kiekvieną kartą, kai stengsimės išlaikyti vidinę tvirtybę, dvasinę pusiausvyrą ir viltį, prisiminkime Teofilijų Matulionį – garbingą, teisingą ir tvirtos dvasios žmogų. Tai savybės, kurių linkiu mums visiems, kasdieniu darbu kuriantiems ir saugantiems Lietuvą ir jos laisvę.“

Palaimintasis Teofilius liturginiame kalendoriuje bus minimas birželio 14-ąją. Ji Lietuvoje minima kaip Gedulo ir Vilties diena. Šią dieną 1941 m. Sovietų Sąjunga pradėjo masinius gyventojų trėmimus į Sibirą. Buvo ištremta daug politikų, intelektualų, ūkininkų.

Lietuvos Vyskupų Konferencija ir Lietuvos Respublikos seimas 2017-uosius metus yra paskelbė Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio metais.

Vilniaus arkivyskupijos informacija

Šaltinis – <<http://www.teofilius.lt/beatifikacija/lietuvoje-dar-vienas-palaimintasis-teofilius/>>.



Beatifikacijos iškilmės Vilniaus arkikatedros bazilikos aikštėje

Prisimename Igną Šapkūną – Šatrijos rinktinės vadą

Atkelta iš 6 p.

buvęs vokiečių karininkas Albertas (galbūt tai tas pats Alfredas Cherlė?).

Vyrai turėjo du bunkerius: Nerimdaičiuose Alfonso Beresnevičiaus trobos gale ir Eigirdžiuose, prie pat kelio, partizanų siuvėjo Pilipavičiaus tvarte. I. Šapkūnas savo vyrams draudė vartoti alkoholį.

Kęstutis Čijunskas (g. 1951) pasakojo, kad Birbiliškės miške tėvas varė *samagoną*. Išgirde šūvius, užgesino ugnį ir su mažuoju Kęstučiu suspėjo parbėgti namo. Greit pamatė vora ateinančius ginkluotus kareivius. Jie šukavo mišką. Patikrino sodybą, patardė tėvą, bet nieko įtartino nerado ir nuėjo toliau.

Igno Šapkūno artimųjų likimai

Elena Keinytė-Šapkūnienė suimta 1948 m. liepos 13 d. Kalinta ir tardyta Telšiuose. Apkal-tinta, esą žinojo vyro buvimo vietas ir nepranešė saugumui. Už tai Karinio tribunolo buvo nuteista 25-eriems metams lagerio ir 5-eriems metams tremties. Turtas nekonfiskuotas, nes jo nebuvo. Elena kalėjo Vorkutoje ir Dubrovlage, Mordovijoje. 1955 m. paleista. Mirė 1976 m.,

palaidota Navarėnų kapinėse. Po mirties jai suteiktas Laisvės kovų dalyvio statusas.

Igno Šapkūno tėvai ir jo sesuo Irena Lapinskienė su dviem vaikais 1948 m. gegužės 22 d. iš Palangos ištremti į Šamankos gyvenvietę Irkutsko srityje. Tremties metu ten buvo ir Ignas Šapkūnas dukte 2,5 metų Loretą. Trėmėjai tokios nerado tremiamųjų sąrašė, tad įrašė Loretos Rimkūnaitės pavardę ir ištremė kartu su seneliais. Ignas tėvas Pranas Šapkūnas mirė tremtyje 1951 m. vasario 25 d. Motina Skolastika Šapkūnienė iš tremties 1955 m. pabėgo ir sugrįžo į Lietuvą. Mirė 1969 m. Sesuo Irena Lapinskienė iš tremties paleista 1957 m. Į Lietuvą negrįžo, mirė Rusijoje 1980 m. Jos sūnus Romas irgi mirė Rusijoje 1970 m. Tik jos dukte Regina Ibiatova grįžo į Lietuvą 1957 m.

I. Šapkūno dukterį Loretą 1955 m. pavyko su svetimais žmonėmis nelegaliai parvežti į Lietuvą. Ji gyveno pas tetą, o 1956 m. iš lagerio sugrįžo mama. Loretą baigė Kauno politechnikos institutą. Su Jonu Valentinaičiu sukūrė šeimą, užaugino sūnų Tomą ir dukterį Mariją. Šiuo metu ji aktyviai darbuojasi Tremtinių sąjungos Kauno filiale.



Loretą Šapkūnaitę su močiute Skolastika Šapkauskiene ir pussesere Regina, tremtyje, 1950 m.

I. Šapkūno žūties vietoje Birbiliškės miške pastatytas Atminimo ženklas. Jis šventintas š. m. gegužės 20 d.

Nuotr. iš Loretos Valentinaičienės albumo

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS



Lietuvos Didžiosios
Kunigaikštystės istorija

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įamžinimas Vinicoje

**Alfonsas KAIRYS, Lietuvos
žurnalistų sąjungos narys,
Vilnius**



Tokia lentelė pasipuošė viena Vinicos gatvių

Savo 2016 m. išleistoje knygoje „Saulė visiems viena“, minėdamas daugelį lietuvių draugijų, esančių užsienyje, rašiau ir apie Vinicoje (Ukraina) veikiančią Vinicos lietuvių kultūros ir istorijos centrą bei jo pirmininką Vasilijų Sugaką. Jo ir centro norą įamžinti pro Vinicą žygiavusius lietuvius. Vinicoje būta Karijotaičių, čia stovėjo lietuvių pilis. Netgi vietą (Pilies kalnas), remdamasis istoriniais šaltiniais, Vasilijus žino ir prisimena tuos taip ir nepasibaigiančius kelius pas miesto valdžią dėl Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo ar jo giminaičių įamžinimo. Tuose keliuose pirmininką rėmė tuometis Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, o Lietuvos Vyriausybė netgi lėšų paminklo projektui skyrė, tačiau, vėgi tačiau...

Vinicos merijoje atsirado žmonių, kurie priešinosi... Istorijai... O štai įtakingiausio Ukrainos politikos savaitraščio „Savaitės veidrodis“ numeryje spausdinamame žurnalistės T. Parchomčiuk straipsnyje, pavadintame „Barbaras iš Lietuvos... Podolės miestų patėvis. Didžiojo kunigaikščio Algirdo šmėkla kelia nerimą istorikams“, kalbinamo Ukrainos istoriko V. Mazuriko teigimu, didysis kunigaikštis Algirdas turėtų būti vertinamas ne tik kaip užkariautojas, bet ir kaip kūrėjas. Minėtas istorikas apskritai stebisi mėginimais įrodyti, kad Vinica nesusijusi su lietuviiais, ir šias diskusijas vadina dirbtinėmis. Vinicos miesto meras V. Groismanas taip pat linkęs pripažinti istorinį faktą, kad tam tikras miesto istorijos laikotarpis susijęs su Ldk Algirdu, kurio atmintį prasminga įamžinti. Mero žodžiais: „Mums reikia išmokyti gyventi istorinėmis kategorijomis. Jeigu buvo toks faktas, vadinasi, tai – faktas.“ Pasak jo, telieka apsispręsti dėl paminklo vietos bei formos (str. „Lietuviai Vinica perša „tėvą“ – kunigaikštį Algirdą“, šaltinis – <www.delfi.lt>, 2007 08 23).

Bėgo metai, virė ginčai, ir Vinicos lietuvių kultūros ir istorijos centro pirmininkas Vasilijus Sugakas dar kartą kreipiasi (2015 m. gegužės 29 d.) į Vinicos miesto valdžią, remdamasis Ukrainos Prezidento Petro Porošenko 2015 m. įsaku „Об осуждении коммунистического и национал-социалистического (нацистского) тоталитарных режимов в Украине и запрет пропаганды их символики“, prašydamas vieną iš gatvių, susijusių su sovietmečiu, pavadinti Ldk kunigaikščio Algirdo ar jo giminaičių vardu. Ir štai 2016 m. vasarą Jakovo Sverdlovo gatvė tapo Karijotaičių (Vulicia Kniaziv Kariatovich) gatve.

Taip įgyvendinta viena iš užsispyrusio žemaičio Vinicos lietuvių kultūros ir istorijos centro pirmininko Vasilijaus Sugako svajonių (V. Sugakas gimęs Žemaitijoje). Svajonė – toli nuo Tėvynės būnant, garsinti ją.

„Kelio“ ir „Vilniaus rytojaus“ konfiskavimai. Julius Navikas

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Vilniuje leistų lietuviškų laikraščių „Kelias“ ir „Vilniaus rytojus“ atsakinguoju redaktoriumi pasirašinęs Julius Navikas gimė 1854 m. kovo 10 d. (pagal Julijaus kalendorių). Gimtinė – Gačkiškiai, kaimas Inturkės parapijoje (Molėtų r.). Juozo ir Rozalijos Misiūnaitės sūnus. 1876–1881 m. tarnavęs rusų kariuomenėje. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą gyveno Vilniuje ir dirbo Petro Vileišio žemės ūkio mašinų fabrike „Vilija“. Karo metu kartu su „Vilija“ buvo išvažiuavęs į Rusiją. Kaip technikas darbavosi keliuose Rusijos miestuose. Po karo grįžo į Vilnių ir dirbo įvairiose geležies irankių dirbtuvėse.

Nekrologe, išspausdintame vienkartiniam leidinyje „Kelias“ 1938 m. vasario 24 d., rašoma: „1925 metais velionis buvo įtrauktas lietuviškos spaudos talkon. Tais metais jis tapo Vilniuje leidžiamo savaitraščio „Kelias“ atsakinguoju redaktoriumi. Tuomet „Kelio“ faktiškai vyriausioju redaktoriumi buvo kun. Petras Kraujalis.“

„Kelio“ pirmasis numeris išėjo 1925 m. liepos 10 d.; laikraštis pradėtas leisti vietoj savaitraščio „Lietuvos kelias“. Okupacinė lenkų valdžia „Kelio“ numerius ne kartą konfiskavo. Lietuvos centriniame valstybės archyve (LCVA) pavyko aptikti dokumentų bent apie šešių numerių konfiskavimą ir po to sekusį ats. redaktoriaus teisminį persekiojimą.

Pirmasis buvo konfiskuotas 1925 m. liepos 24 d. Nr. 3. Į tai atsiliepė triskart per savaitę leistas „Vilniaus aidas“ 1925 m. liepos 26 d. Nr. 79 informacija „Kelio“ krikštas“:

„Vos spejo išeiti 3-sis „Kelio“ numeris, ir jį tuojau sukongfiskavo. Kongfiskuotoja (policija) teisinosi nežina už ką kongfiskuoja. Policija telefonu gavusi įsakymą sukongfiskuoti, o už ką nepranešė.“

Ar tik nebus už įžanginį straipsnį, kuriame kalbama apie Vilniaus klausimą. Ir suprask tu dabar žmogeli: lenkų laikraščiai pilni aštresnių straipsnių, paimtų iš Kauno laikraščių apie tą dalyką, bet jų niekas nekongfiskuoja, o lietuvių savaitraštis tik puse burnos prasarė – žiūrėk jau ir kriminalas.“

Įžanginis straipsnis – „Santykiai negerėja“ (autorius P. V-tas; tai kun. P. Kraujalio slapyvardžio P. Vieštautos trumpinys; tik 1997 m. „Žurnalistikos enciklopedijos“ p. 218 P. Kraujalis ir P. Vieštautos pavadinti atskirais autoriais). „.... Šiuo metu lietuvių ir lenkų susiartinimo dar nėra, kad svarbiausią kliūtį santykių pagerėjimui sudaro Vilnius.“ Santykiai tarp lietuvių ir lenkų negerėjo nuo 1920 m., o vyko atvirkščias procesas.

Užkliuvusi konfiskuotojams ir žinutė „Lenkų darbas“: „Rytų Baltarusijoje lig šiol liko daug katalikų baltarusių, lietuvių ir lenkų. Tačiau kunigai daugumoje bendr.[uomenių] lenkai. Lenkų šlėktos nuolat bruzdėjo prieš rusus ir visokie diversantai siausdavo daugiau tose vietose, kur lenkai gyveno.“ Todėl dabar bolševikai varo Rusijos gilumon visus tarnautojus katalikus. „Taigi Rusijoje seniau ir dabar visi katalikai vargo matė ir mato dėl lenkų politinių bruzdėjimų.“

Vyriausybės komisaro Vilniaus miestui įstaigos lietuvių spaudos referentas I. Žilinskis (*Žylinskis*) nustatė, kad iš spaustuvių „Ruch“ atspausdintų „Kelio“ Nr. 3 1 200 egzempliorių areštuoti 1 024 egz., kiti, išskyrus komisarui pristatyti privalomus 11 egz., išplatinti; taigi išplatinti 165 egz. Tardomas J. Navikas teisinosi, kad jis, kalvis, laikraščio medžiagos neskaito ir t. t. Redaktorius apkaltintas pagal Baudžiamojo kodekso (BK) 129 str. 6 p. 1 d. Nuspresta byla nagrinėti Vilniaus apygardos teisme 1925 m. gruodžio 30 d. (LCVA, f. 131, ap. 5, b. 93). Tačiau tuo, kaip dažniausiai panašiais atvejais būdavo, byla nesibaigė. Apyg. teismas 1926 m. vasario 18 d. kaltinamajam pranešė,

kad į kitą posėdį bus pakviesti liudytojai Kazimieras Kairiūkštis ir Vincas Liaukevičius bei ekspertas kun. Vincas Zajančkauskas. Ar tas teismo posėdis įvyko, žinių archyvo byloje nėra. Ir tik 1928 m. rugpjūčio 17 d. Apyg. teismas tų metų birželio 22 d. amnestijos įstatymo 7 ir 15 str. pagrindu nutarė bylą nutraukti.

Vyriausybės komisaro sprendimu dar iš vakaro – 1925 m. rugsėjo 17 d. – areštuotas „Kelio“ rugsėjo 18 d. Nr. 11 tiražas. Priežastis – jame išspausdintas straipsnis „Ilaisvė“ (aut. Stasys=Petras Kraujalis). Areštuoti 1 165 egz.: 1 140 egz. spaustuvių + 25 egz., atiduoti į P. Aleksandravičiaus knygrišką Totorių g. 11. Apygardos teismas spalio 6 d. areštą patvirtino (LCVA, f. 131, ap. 5, b. 95). J. Navikas apkaltintas pagal BK 129 str. 6 p. 1 d.

Laikraščio straipsnyje peikiamas per didelis lietuvių nuolaidumas įvairiems engėjams. „Lietuvoje ir Baltarusijoje baudžiava buvo sunkesnė dar dėl to, kad ponija buvo sulenkėjusi ir į baudžiauninkus žiūrėdavo kaip į svetimus sau žmones. Baudžiavos pavidalu vietomis buvo užsilikusi vergija. Vargšas vergas, norėdamas likti gyvas, dirbdavo savo ponui, jam pataikaudavo visuose jo užgeidžiuose.“ Iš Vakarų pūstelėjus prancūzų revoliucijos vėjui, buvusi Lietuvos ir Lenkijos valstybė neišsilaikė. „Sudraskė ją trys vokiečiai, rusų ir austrų arai.“ „Baudžiava išnyko mūsų krašte, bet neišnyko baudžiauninko-vergo dvasia. Kur buvo žmonės labiau slėgiami, ten daugiau liko baudžiavos liekanų. Turiu galvoje Vilniaus kraštą.“ „Ne tik kalbą, bet ir šiaip jau baudžiavos dvasią taip išmeigė baudžiavos metu ponai savo pavaldiniams, kad tos dvasios sunku atskratyti lig šiai dienai atskiriems žmonėms ir net visuomenei.“ „Gyvename gadyne, kad reikia rauti iš mūsų pačių gyvenimo dirvos visas baudžiavos usnis ir diegus. Gana jau gana vergauti kitiems.“

Ats. redaktorius 1925 m. lapkričio 23 d. Vilniaus apygardos teisme tardytas dalyvaujant liudytojams ir vertėjai Birutei Eidrigėvičiūtei. Prokuroro pavaduotojas Jankevičius (*Jankevičius*) gruodžio 30 d. pasiūlė teismui J. Naviko bylą nutraukti. Dėl nusikaltimo trukumo Apygardos teismas bylą nutraukė 1926 m. vasario 10 d. Daiktiniai įrodymai – 1 153 „Kelio“ egzemplioriai – sunaikinti.

Areštuotas ir sekantis savaitraščio numeris – 1925 m. rugsėjo 25 d. Nr. 12 už str. „Punkskas“. Neva rašinyje tendencingai vaizduojamas lenkų valdžios elgesys su vietos lietuviams: „Nepakeliami mokesčiai taip spaudžia žmones, kad žmonės pasakoja greit reikšią sunaikinti ūkius dėl šios naštos. Policija sauvalinėja kaip ir kitur. Paskutiniu laiku užsiinteresavo, kas skaito lietuvių laikraščius, kas juos prenumeruoja, keno vardu paeina laikraščiai.“ Dvarų žemė atiduota lenkų invalidams, „osadnikams“ (kolonistams), karininkams, buvusiems partizanams arba net kriminalistams, plėšiantiems žmones. Vietos gyventojai žemės arba visai negave, arba buvo nuo jos pavaryti. Prokuroras gruodžio 17 d. nutarė, jog J. Naviko, apkaltinto pagal BK 154 str. 2 d. ir 263 str., byla turėtų nagrinėti Apygardos teismas (LCVA, f. 131, ap. 5, b. 94). Be to, ats. redaktoriaus pripažintas kaltu ir pagal Lenkijos prezidento 1927 m. gegužės 10 d. potvarkio apie spaudą 1 ir 2 straipsnius.

Vilniaus apygardos teismas 1928 m. birželio 22 d. amnestijos įstatymo pagrindu (8 str. 6 p.) 1928 m. liepos 30 d. nutarė bylą nutraukti. Kartu kaltinamajam panaikinta kažkokia kardomoji priemonė.



„Kelio“ 1926 m. birželio 18 d. Nr. 25 konfiskuotas dėl straipsnio „Senoji Lietuvos Prezidento kalba atidarant Trečiąjį Seimą.“ Mat kalbėtojas raginęs atplėsti nuo Lenkijos Vilniaus vaivadiją... (str. tęsiniai Nr. 26, 27 ir 28 okupantams neužklauve).

Lietuvos III Seimo, išrinkto 1926 m. gegužės 8–10 d., pirmasis posėdis įvyko birželio

2 d. Senasis prezidentas – tai Aleksandras Stulginskis, nors jo pavardė ir kalbos data straipsnyje neminimos. Palietęs sienų su kaimynais klausimą, A. Stulginskis sakė: „.... Tasai klausimas, bendrai imant, yra sureguliuotas, neskaityt sienų pietuose, kur mūsų vylingas kaimynas, sulaužęs duotąjį žodį, tebelaiko užimtą seną mūsų sostinę ir mūsų brolius. Aš turiu čia pareikšti, jog to akto Lietuvių Tauta nepripažino ir nepripažins. Ji dėš visas pastangas išvaduoti ir savo broliams, ir senajai Gedimino piliai.“ Seimas birželio 7 d. naujuoju Lietuvos prezidentu išrinko Kazį Grinių.

Iš 1 200 atspausdintų savaitraščio Nr. 25 egzempliorių 60 pavyko išplatinti. Ats. redaktorių 1926 m. lapkričio 29 d. tardė Vilniaus apygardos teismo tardytojas. Išardęs pareikalavo 500 zlotų užstato. Tardomasis pinigų neturėjo, tardytojas jį paleido, bet liepė kitą dieną 11 val. reikalaujamus pinigus atnešti. J. Navikas paliktas laisvėje už 300 zl užstatą (LCVA, f. 131, ap. 5, b. 122). Prokuroro pavaduotojas Dombrovskis (*Dąbrowski*) 1927 m. sausio 31 d. nutarė bylą perduoti Vilniaus apygardos teismui. Šis į bylos nagrinėjimą numatė kvieisti liudytojus: Vincą Liaukevičių, policijos vyresnįjį seržantą Stanislavą Piskorubą (*Piskorub*) ir Oną Juodytę (*Judetto!*) bei ekspertą kun. Vincą Zajančkauską. Teismas 1927 m. gruodžio 16 d. nutarė ats. redaktorių išteisinti, o teismo išlaidas padengti valstybės sąskaita. Nuosprendis paskelbtas gruodžio 30 d. kaltinamajam nedalyvaujant.

Pasak „Kelio“ 1927 m. gruodžio 3 d. Nr. 49 informacijos „Mūsų redaktoriaus byla“, Vilniaus apygardos teismas gruodžio 2 d. nagrinėjo dvi J. Naviko bylas: už 1926 m. lapkričio 12 d. Nr. 46 str. „Reikia krusterti“ ir už gruodžio 3 d. Nr. 49 str. „Lietuvių švietimo trukdymas“ (straipsnis dar neišėjusiame laikraštyje!).

Straipsnyje „Reikia krusterti“ (aut. P. V-tas=P. Kraujalis), anot kaltintojų, skatinama lietuvių neapykanta lenkams. Autorius ragina Vilniaus krašto lietuvius organizuotis ir šitaip būti galingesniais. Reikia pasekti žydų pavyzdžiu. Dėtis mažais būreliais, kurie išaugs į didesnius būrius. „Jaunimui reikia krusterti ir kaip ažuolams stoti tvirtai prieš visokias audras. Pūtė „obrusiteliai“, pūtė vokiečiai, pučia dabar netikėliai bolševikai ir lenkai, bet Lietuvos ažuolas užaugęs yra lietuvių būryje ir katalikybėje. Kol tų šaknų audros neišjudins, nebaistūs kalėjimai ir bizūnai, nenuveiks mokesčiai ir svetimos mokyklos – nuo jų apsiginsime, juos pergyvensime.“

Str. „Lietuvių švietimo trukdymas“ (aut. Makariukas) rašoma: „Lenkų vyriausybė skelbiasi pasauliui, kad jos valdžioje esančioms tautinėms mažumoms duodama pilnos laisvės steigti savo mokyklas. Bet toji laisvė taip yra apstatyta įvairiais įstatymų paragraphais ir taip pavesta vietos administracijos organams ir policijos nuožiūrai, kad ši švietimo laisvė virsta tikra nelaisve.“ Pateikta pavyzdžių apie lietuvių švietimo trukdymą Švenčionių apskrityje. Iš lietuvių švietimo tik tyčiojamas. Tad kas belieka daryti? „Tam tik vienas yra atsakymas: savo vaikų neleisti į lenkų mokyklas, nors už tai mus ir baustų, ir būtinai reikalauti iš valdžios duoti lietuviškas mokyklas, nes valdžia tai turi padaryti.“

Už str. „Reikia krusterti“ teismas J. Navikui, apkaltintam pagal BK 129 str., priteisė 300 zl pabaudos ir sumokėti teismo išlaidas, už antrąjį straipsnį išteisino, tačiau pavedė policijos priežiūrai.

Gynėjas adv. Stasys Sadkauskas dėl J. Naviko 1927 m. gruodžio 2 d. bylos 1928 m. sausio 16 d. pateikė apeliaciją Vilniaus apeliaciniam teismui (LCVA, f. 127, ap. 2, b. 698). Tačiau jo sprendimo archyve nepavyko rasti.

Vyriausybės komisaras Vilniaus miestui konfiskavo „Kelio“ 1927 m. rugsėjo 30 d. Nr. 39 dėl dviejų straipsnių: „Jau ir „Kazimieras“ pavojingas“ (aut. Jauniklis) ir A. Gabrėno „Daktaro Jono charakteristika folkloro šviesoje“. Vilniaus apygardos teismas spalio 4 d. konfiskavimą patvirtino: rašiniai nusikalstami pagal BK 129 str. 6 p. 1 d. ir Respublikos

Prezidento 1927 05 10 potvarkio 1 str. (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 283).

Pirmasis straipsnis – apie lietuvišką Šv. Kazimiero draugiją. „Šv. Kazimiero draugija, sakyčiau, tas spindulys, kuris atrado mūsų sodiečio, visų užmiršto, pakrypusią pirkele ir apšvietė jį. Visas jaunimas, kaip bitės prie žolyno, susibūrė prie Draugijos skyrių.“ „Bet yra ponų, kurie savo gyvenime muziko šviesaus nematė ir matyti nenorėtų. Jiems lietuvių sodiečių dora ir apšvietimas tiek rūpi, kiek pernykštis sniegas. Todėl pamatė, kad sodžiuje kuriasi, anot jų, „Lietuviškas Kazimieras“, isikalė sau galvon, kad čia, girdi, „lietuvių hurtikai“ (pulkai), ir galas; kaipo tokie reikia visomis keturiomis naikinti, ir uždavinys bus atliktas.“

A. Gabrėno rašinyje (tęsiniai Nr. 40 ir 41) remiamasi tariamojo senelio įvaizdžiu. „Jis užbaigė nelaisvę brangias gyvybės dienas. Mokino kaip parodyt, kad štai esi lietuvis, varguose ištvermė, tylumas, sunkus darbas ir savo krašto meilė lietuvių pažymys.“ „Visų tautų pasauly Tu, Tėve maloningas, ne amžiai, tegul gimdo Lietuvai milžinų, dabar sustiprink širdį, duok gilų, skaistų protą, mums čia nelaisvėj esant, duok mums dabar vadų!“

Apygardos teismo prokuroras 1928 m. birželio 22 d. amnestijos įstatymo 7 str. pagrindu J. Naviko teisminį persekiojimą dėl „Kelio“ Nr. 39 1928 m. rugsėjo 1 d. nutarė nutraukti.

Paskutinis „Kelio“ numeris išėjo 1928 m. lapkričio 24 d. (Nr. 47). Beje, 1928 m. nuo liepos 7 d. iki rugsėjo 22 d. išleisti savaitraščio priedo vaikams „Takelis“ 5 numeriai. Vidutiniškos knygos formato dviejų lapelių laikraštukas yra be redaktoriaus parašo.

Paskui Julius Navikas tapo laikraščio „Vilniaus rytojus“ atsakinguoju redaktoriumi. Laikraštis išėjo sujungus „Kelią“, „Vilniaus aidą“ ir „Dirvą“. Iš pradžių „Viln. rytojus“ buvo savaitraštis, o vėliau ėjo du kartus per savaitę. J. Navikas jo ats. redaktoriumi buvo visą laiką – nuo 1928 m. gruodžio 1 d. iki 1937 m. spalio 26 d., kai dėl lenkų valdžios sulaikymo išėjo paskutinis numeris („Viln. rytojaus“ faktiškasis redaktorius buvo Vincas Budrevičius). 1932–1937 m. su „Viln. rytojumi“ ėjo priedas vaikams „Aušrelė“ (išleisti 172 numeriai). Jos redaktoriaiumi taip pat pasirašinėjo J. Navikas. „Aušrelė“ atskirai nebuvo prenumeruojama, o siuntinėjama tik su „Viln. rytojumi“.

„Vilniaus rytojus“ daug kartų buvo konfiskuojamas: LCVA yra beveik pusšimtis su tuo susijusių bylų. Vieni konfiskavimai būdavo teismo patvirtinami, kiti panaikinami. Būta atvejų, kai laikraščio numeris konfiskuotas ir redakcijai negražintas, tačiau teisminis tyrimas dėl jo nepradėtas. Iškeltos bylos paprastai pereidavo per miesto, apygardos ir apeliacijos teismus, o kai kurios pasiekdavo ir Lenkijos Aukščiausiąjį teismą Varšuvoje. „Dažniausiai tos bylos pasibaigdavo laimingai ir ats. redaktoriaus J. Navikas būdavo išteisinamas, – rašoma vienkartinio leidinio „Kelias“ nekrologe. – Pagal nustatytą tvarką jis turėdavo pasirodyti bylas svarstant tik pirmose teismų instancijose, kitose jo buvimas būdavo neprivalomas, o vis dėlto ir aukštesnėse instancijose gal nepraejo nė viena byla, kur J. Navikas nebūtų sėdėjęs kaltinamųjų suole. Neklausydavo ir advokatų. Mat jis buvo šventai įsitikinęs, kad jo dalyvavimas byloje daug padėsias ir viską sušvelninsias...“

Kai kuriuose su „Keliu“ ir „Vilniaus rytojumi“ susijusių policijos tardymų ir teismų posėdžių protokoluose J. Navikas vadinamas lenku. Gaila, kad bibliografai kol kas neatskleidę konfiskuotuose laikraščių numeriuose išspausdintų daugumos rašinių autorių slapyvardžių. Archyvo byloje ir bibliotekų komplektuose nėra kai kurių konfiskuotų „Vilniaus rytojaus“ numerių; apie juose spausdintą okupantų valdžiai priešišką medžiagą galima spręsti tik iš teismų bylose esančių lenkiškų vertimų santraukų ar trumpųjų informacijų pačiame laikraštyje. Cituojamuose tekstuose nieko nekeitėme – palikome net kai kur dviprasmiškai atrodančius parašymus.

Tęsinys kitame numeryje

Knygos

Emigracija ir žmoniškumas dr. Jurgos Žasinaitės romane „Azuritijos kardinolai“

Prof. habil. dr. Antanas TYLA, Vilnius

Turiu prisipažinti, kad skaityti grožinė literatūrą fiziškai neužtenka laiko, tik pasma-lyžiauju. Tiesa, daugumą Anykštėnų rašytojų leidinių perskaitau ar peržvelgiu. Pažįstu nuo seno Rimanto Vanago, Vygando Račkaičio, Mildos Telksnytės kūrybą, kasdien po truputį skaitau Valdą Papievi, jo „Odilę“. Kartais grįžtu prie klasikų ir jų kūrybos. Ją pasitelkiu kaip lietuvių mentaliteto šių ir anų laikų refleksijai paryškinti. Tai sutelpa į mano kasdienį interesą, stebėti, ką veikia mūsų tauta, būdama laisva, turėdama savo demokratinę valstybę.

Tokia stebėseną būdinga ir rašytojai, mokslininkei dr. Jurgai Žasinaitei. Šis rašytojos stebėjimo ir elgesio modelis sudomina – juk tai raiška kartos, augusios, brandusios gerokai po manęs ir su ja tiesiogiai rečiau tenka susidurti. Tad imdamasis recenzuoti šios rašytojos romaną „Azuritijos kardinolai“ (Vilnius: LRS leidykla, 2017, p. 286) patraukiau lyg į paslaptingą kitos kartos mentalinį kontinentą... Į kartos, kuri jau buvo po manęs, pasiklausyti apie jos požiūrį į gyvenimą, jos vertybes ir elgseną.

Kad lengviau būtų su skaitytojais bendrauti, trumpai priminsiu romano siužetą. Siužeto intriga gimsta labai žemiškoje aplinkoje. Pagrindinė knygos herojė Pelagėja turi sunkiai, nepagydomai sergančią Motiną, jos vaistams reikia 50 tūkst. kas mėnesį. Čia, vietoje, Pelagėjos vadinamoje Lygiadienių šalimi, sukaupti tokias lėšas Pelagėja nemato realių galimybių. Tarsi dovanodama galimybę, atsitiktinė moteris paragina važiuoti užsidirbti Azuritijon, kur jau sėkmingai darbuojasi jos vaikai. Vilniuje yra biuras, verbuojantis į Azuritiją dirbti. Lyg patvirtindamos tenykštes galimybes, dvi jaunos biure sėdinčios verbuotojos šviečia baltomis perlamutrinių dantų eilėmis.

Pelagėja su įprasta ramybe ir ironija įveikia netikėtus verbavimo formalumus, sužino, kur nuvažiuavus dirbs, kiek uždirbs, kur nuvažiuavus krieptis. Per šį biurą Pelagėja atsiduria Azuritijoje, žemės taške 53,3 šiaurės platumos ir 8,9 rytų ilgumos, Sepijos miestelyje, ir pradeda sudėtingą emigranto gyvenimą, kuris turi aiškią žmonišką misiją – išgelbėti Motiną.

Taigi, knygoje susipina dvi mums visiems iki kaulo smegenų gerai pažįstamos problemos – žmoniškumas, kito džiaugsmo, rūpesčių bei skausmo supratimas, pagalba kitam, ir visai kita socialinė realybė – emigracija.

Aptardamas Jurgos knygą, ieškosiu Pelagėjos žmoniškumo motyvacijos, argumentų ir ją sutikusių iššūkių, jų įveikimo būdų. Pats Pelagėjos emigravimas yra savo įprasto gyvenimo, taigi ir savęs, atsižadėjimas, savo aplinkos praradimas, saitų sutraukymas dėl didžiojo tikslo. Ji dėl savo misijos atsisako savosios esybės ir tokiu žingsniu kuria savo naująją esybę arba kuria naują žmoniškumo kokybę. Ką visa tai duoda pačiai Pelagėjai? Ji tvirtina:

„Nemoku ir nenoriu būti laiminga. Kentėdama pati, verčiu kentėti kitus. Ko ieškau, kas mane veja iš vienos vietos į kitą? Tikiuosi surasti patikimą formą, kuriuos nors trumpam sustingtu tirpstantis gyvenimas“ (p. 280). Gavusi 10 d. atostogų, ji skrenda namo ir sau prisipažįsta:

„Grįžtu, nes pasiilgau Motinos. Nes kaip dora pilietė myliu tėvynę“ (p. 173).

Emigracijoje Pelagėjai vietoje verbuotojų žadėtojo, bet kitam atiduoto darbo, tenka tenkintis perpus mažesnes pajamas duodančių popierių lakštų laidymu ir kriokiančias mašinas.

Sepijoje atsidūrusią Pelagėją įtraukia į emigrantišką karuselę. Kalbant astronomiškai, iš Pelagėjos žmoniškumo galaktikoje susikuria nauja skriejančių planetų sistema, kurią sudaro spalvingos Sepijos miestelio ir geltonai nudažytos gamyklos asmenybės: Liusi, Džonas, Žozefina, Midžela, Fengas, Anatolijus I, Anatolijus II. Tai Pelagėjos viršininkai, viršininkėliai, bendradarbiai, artimieji, nauji draugai. Su kai kuriais iš jų viskas plaukia gerai, su kai kuriais blyksteli darbiniai pasižaišavimai, ypač, kai Pelagėja laukiasi. Pradžioje svarbiausia iš visų tampa iš Karpatų atsikrausčiusi Liusi, kurią šeimininkė įkelia į Jurgai išnuomotą kambarį. Ji daugiausia išibrauna į Pelagėjos gyvenimą, daro įtaką jos emigrantiškam mentalitetui. Tai jos akvariumas su artimųjų vardais pavadintomis žuvelėmis – Boguslavu, Mareku, Liusi – tampa kasdienybės pavairinimu. Per Kalėdas jas perkrikštija sau artimesniais vardais (Anatolijumi, Fengu, žaliašone Pelagėja).

Pelagėja visus kasdienybės nelygumus taip ramiai išlygina, kad didelių įdubų ir neatsiranda. Ją gniuždo popieriaus gamyklos padalinių viršininkų viršininkavimas, dokumentų skaitytuvo monotoniškas burzgimas, o po gerų metų – už kelių mylių lopšelyje paliktas jos Anatolijus.

Knygos herojė visą aprašomą laikotarpį veikia žmoniškumo orbitoje. Autorė romane Pelagėjos gyvenimą susieja su kitų emigrantų ir vietinių gyventojų gyvenimu. Ji prisirišusi prie ilgalaikių vertybių. Mes paprastai sakome, kad istorija yra gyvenimo mokytoja. Pelagėjai ji reikalinga kaip atmintis tam, kad nuolatos kontroliuotų savo elgseną, savo sprendimus, pasirinkimą, atsilauksdama istorijos – Sibės. Jurga Pelagėjos atmintį suasmenino ir atidavė ją savo jau nesančiai krikšto mamai Sibe. Ji jau senokai mirusi tremtinė ir jau nemato aprašomojo romane Pelagėjos gyvenimo, jos sutinkamų iššūkių. Tačiau Pelagėja ją nuolatos kviečiasi prie apskrito stalo į pasitarimus dėl moralinių vertybių, dėl sutiktų iššūkių sprendimų, nuolat tariasi su ja, jaučia jos kritišką žvilgsnį. Autorė nepalieka vienos Pelagėjos be Sibės. Pelagėja vartoja sąvoką – „iširusi akis tinkle“. Tai jos pasimetimas įsisavinant iššūkius ir negavus Sibės aprobacijos.

Pelagėja savo gyvenimą leidžia įremitoje istorinės patirties erdvėje. Ji lyg ir nekuria naujų gyvenimiškų vertybių, sukorealiuodama savo elgseną su Sibės patirtimi ir išmintimi.

Tai visai įmanomas dvasinis bendravimas. Kiekvienas iš mūsų priimdami sprendimus absorbuojame savo sukauptą patirtį, jos ryšius su žmonėmis ir su ta patirtimi einame tolyn. Pelagėja savo energiją susijusi su Sibe.

Azuritija Pelagėjos neprišijaukina. Ji nepri-tampa, jai liepia per pietų pertrauką nečezinti knygų, o bendrauti. Ragina mokytis tarmės, nes



Prof. habil. dr. Antanas Tyla ir rašytoja dr. Jurga Žasinaitė prie Antano Baranauko klėtės Anykščiuose, 2017 m.

jos kiti nesupranta. Grasina, kad atsidurs prie Geltonojo namo belaukiančiųjų eilėje.

Romane atskleidžiamos Pelagėjos sąsajos su motinyste. Jau minėjau Pelagėjos emigravimo tikslą, susijusį su Motina. Emigracijoje ji pati patiria Motinos jausmą. Motinystė – dovana, kuri moterį padaro kilnią. Kartais motinystė pristatoma kaip kliūtis tikrai šiuolaikiškai moteriai, kaip vergystės forma, neleidžianti atsiskleisti moters tapatybei. Kiekviena Motina, net ir ta, kuri neverta šio kilnaus vardo, nusipelno meilės ir atlaidumo, nes ji išgyveno tą didįjį Žmogaus atėjimą į šį pasaulį. Draugaudama su Fengu, ji pajunta, kad taps Motina. Tai tampa žmoniškumo lakmuso popierėliu jos draugui. Pradžioje jis neša jai banknotus, ji ruošia naujagimio kraitelį. Kartą paskambino Fingas ir pasakė – išvažiuoju namo, į Kiniją... Ir nei pusės žodžio, gal važiuojam abu kartu. Ši ištartis – tai tik dar vienas žmoniškumo antipodas. Mums, dar mokykloje chrestomatiškai, lyg ramunės žiedlapius išpešiojusiems „Paskenduolės“ Veronikos realijų kartėli, tai pažįstama gyvenimiška ištiktis, o Pelagėjai tai buvo naujas moralinis egzaminas, pasitikėjimo žmogumi, žmoniškumo ribų egzaminas. Ji stoiškai išsaugo naująją gyvybę ir lietui lyjant ją parsiveža iš lignoninės į pelėsiais atsiduodantį kuklų savo būstą. Atidavus į lopšėlį, ji vėl dirba prie staigiančių mašinų, o mintimis bėgioja pas savo Anatolijų.

Pelagėjos emigracija baigiasi, atrodo, nelauktai apsisprendus: „Nusipirkau bilietą. Šįkart tik į vieną pusę. Sugaudžiusi į stiklainį kardinolus, išleidau juos Gohto upėn.“ Buvo, buvo dvejonų dėl savo įgytos patirties praradimo. Atsisveikinimo sapne ji suspaudė dvejones, pasilikdama prie grįžimo į Tėvynę. „Sapnų juslėmis jatau, kad lygiadieniuose azuritiska galia išsivadės, ir vėl liksiu su savo bespalvėmis baimėmis, prietaisais, žiedų nekraunčiomis viltimis“ (p. 385).

Grįždama atostogų, oro uoste ji mato daug grįžtančių tėvynainių. Šiame grįžimo epizode

pasirodo Pelagėjos misijos vykdymo nuoseklumas. Grįžtantys turtingi tėvynainiai rodo savo pranašumą ir išskirtinumą. Jai irgi norėtusi pasitempti, tačiau grįžta tais pačiais nutrintais džinsais, sukljuotais batais, su nupigintų saldinių lauktuvenėmis. Ji irgi galėtų siausti kaip tie kiti tėvynainiai. Bet Pelagėja sau tvirtina: „Bet aš nenoriu. Taupau. Man taip gerai... Nes esu kitokia. Nes mano gyvenimas kitoks“ (p. 173).

„Nemoku ir nenoriu būti laiminga. Kentėdama pati, verčiu kentėti kitus. Ko ieškau, kas mane veja iš vienos vietos į kitą? Tikiuosi surasti formą, kurioje nors trumpam sustingtu tirpstantis gyvenimas?.. Per daug kentėjau? Per mažai džiaugiausi?“ (p. 280).

Pelagėja atrodo pakyla aukščiausiai buities, aukščiausiai kasdienybės. Pirmais emigracijos metais, išsiilgusi namų, Lygiadienių krašto, Pelagėja dešimt dienų vyksta aplankyti Motinos. Autorė taip subtiliai susega žmoniškumo ekvivalentą, kad jis priverčia sustoti ir priklaupyti, kad pagerb-tum Pelagėjos emancipaciją... Pasiekus savo buto daugiabučio 3-ame aukšte duris, su kelionėje subrendusiu susitikimo su Motina emocijų ritiniu spaudžia skambutį. Ilgokai jokio ženklo. Pagaliau subraška raktas. Ir šioje vietoje šalia Pelagėjos norisi atsiklaupyti ir pagarbinti jos žmoniškumą ir ilgesį. Duris atidariusi Motina, dėl kurios ji bas-tėsi į Azuritiją ir dabar atlėkė į namus, pasitinka plačiai žiovaudama. Šiame epizode kaip aštrus peilis ir akmuo susiduria žmogiškumas ir jam rodomas abejingumas. Vietoje dvasinės šilumos autorė gniuždo Motinos klausimai visai iš kitos operos – ne iš ten, kur visa, kas Pelagėjai brangu. Taip keliavusi visas dešimt dienų ir nesusilusi, išvažiuoja atgal kalti pinigų Motinos gydymui.

Knygoje ieškojau, kuo gyvena po manęs išaugusi karta. Pelagėja – tai šio amžiaus jauna, šviesi, pasitikinti savimi, veržli, gebanti analizuoti, vertinti ją supančią aplinką, jausti jos pavojų ar palankumą. Ji moka kurti savo gyvenimą kaip savastį. Skaitytojas neliks jai abejingas. Ji nuoširdi, patraukli savo gerumu ir, baigus skaityti knygą, sąžinė neleidžia užversti knygos viršelio ir pa-likti Pelagėjos vienos su kasdieniais rūpesčiais – sūnaus vežiojimu į darželį, darbu, buitimi. Žmoniškumas reikalauja padėti jai. Kiek tokių Pelagėjų skuba Vilniaus gatvėmis?

Autorė dr. Jurga Žasinaitė sukūrė ypatingą žmoniškumo misijinį kūrinį. Užbaigė jį didaktiniu pamokymu – daryk kitam gerą, tau už tai bus atlyginta. Pelagėja nedalyvavo Motinos laidotuvėse. Ir kai jau visai su sūnumi sugrįžo į namus ir ruošėsi tvarkyti Motinos kapą, imdama savo santaupas, sužinojo, kad jai priklauso tūkstančiai pinigų, nes Motina, gaudama jos siųstus pinigus, jų neieškojo, o dėjo į Pelagėjos sąskaitą. Taip misija baigėsi visai nelauktai su didžiuliu materialiniu kreditu už jos žmoniškumo misiją.

Romanas sklindinas naujadarų, kalba sklandi, patraukli.

Pelagėja visa laiką orientavosi į savo Krikšto Motinos socialinę aplinkoje dešimtmečiais kurtą moralinių vertybių turinį. Čia jau istorijos vaidmens kasdienybėje aiškinimas. Aiškinimas, kiek ji reikšminga žmogui.

Publicistika

Pirmasis birželis

Atkelta iš 1 p.

teigiamam atsakymui duodama iki ryto 10 valandos. Lietuva tai vadino ir ligi šiol vadina ultimatumu, nors iš tiesų tai buvo psichologiškai terorizuojantis pranešimas apie šalies okupaciją, kuri būsimi įvykdyta, beje, nepriklausomai nuo atsakymo, pradedant birželio 15-osios popietę.

Prezidentas pasisakė sutinkąs svarstyti tik pirmąjį reikalavimą – sudaryti naują Vyriausybę (vietoje esamos A. Merkio), kuri būtų priimtina ir SSRS, ir Lietuvai. (Pavojinga formulė).

K. Skučas ir A. Povilaitis nesą Lietuvai kuo nors nusikalte, net priešingai – ištiki-mai tarnavę savo šaliai. Išileisti neribotą Raudonosios armijos kontingentą – ne! Tai nebe valstybė. Jei svetimieji brausis į ją – priešintis.

Vyriausybės dauguma to nepalaikė.

K. Bizauskas ir A. Merkys pasisakė, kad ultimatumą reikia priimti; tai reikškė, kad A. Merkys sutinka atsistatydinti. Elgėsi kaip vi-sai priblokštas, susmukęs tolimame fotelyje (iš dalyvavusio ministro Juozo Audėno kny-

gos „Paskutinis posėdis“, New York, 1966). Posėdyje visai nesvarstyta nei tokia aplin-kybė kaip Valstybės Gynimo Tarybos jau priimtoji nuostata priešintis, nei kai kuriems ministrams žinoma slaptoji Stalino–Hitlerio sutartis; o juolab – viešai neskelbtas J. Urbšio gegužės mėnesio potvarkis, kad valstybės nelaimės atveju Stasys Lozoraitis Romoje liksiąs Lietuvos užsienio diplomatijos šefu – vadovu. Nesvarstytas nė K. Škirpos pranešimas A. Merkiui apie SSRS–Vokietijos karo neišvengiamumą. Neturėta jokių, kad ir pesimistinių, užsienio šalių nuomonių (pvz., Latvijos, Švedijos, Vokietijos). Taip Sovietų Sąjunga primetė Lietuvai itin siaurą paskutinio kelių valandų posėdžio darbo-tvarke. Grasino, kad negavus atsakymo ligi dešimtos ryto, traktuos kaip reikalavimų atmetimą. Smogė net anksčiau – jau ankstyvą apyaušrį peržengė sieną ir nužudė Lietuvos karininką Aleksandrą Barauską. Terorizmas, hibridiniai veiksmai.

Nežinia, ar besiskirstą atsistatydinusios Vyriausybės nariai gavo iš pasienio tą baisią žinią, ar kaip nors reagavo. Istorikai tyli. Nu-

tarus prie Vyriausybės kapituliacijos pridėti oficialų protestą, ten turėjo būti kalbama apie sutarčių laužymą, bet ne apie Lietuvos užpuolimą ir kraujo praliejimą. Niekas ne-užtikrino, kad ir toks formalus, Maskvoje Lietuvos diplomatų rašytas protestas būtų bent įteiktas. Prezidentas tvarkėsi išvykimo dar iki pusdienio, bet niekas jo neparagino (o gal blokavo informaciją?) reaguoti į kruviną agresijos incidentą Varėnos rajone.

Jo paties elgesio sprendimas buvo aiškus. „Aš krašte pasilikti negaliu, nes, kaip respubli-kos prezidentas, būsiu jų prievartaujamas pasirašyti tokius aktus, kurie būtų Lietuvai žalingi“ (J. Audėnas, p. 229). Realioje situa-cijoje A. Smetonos pasitraukimas į užsienį (net į SSRS sąjungininkę Vokietiją) buvo so-vietų nepageidaujamas, tad pasipriešinimo veiks-mas. Šiandien nerimta ir neatsakinga iš to vis dar sovietišškai šaipytis.

Naujuoju Vyriausybės vadovu nutarta skirti Stasį Raškį, ir jis tą pasiūlymą priėmė. Pradėjo formuoti Vyriausybę. Sovietai už-draudė tokį sprendimą – būtina suderinti! – o galų gale pasakė, kad Lietuvos Vyriausybę sudarysias drg. Dekanozovas, kai atvyks į Kauną. Ar tai vis dar valstybė?

Savotiškai dėl pasipriešinimo pasisakė S. Raškis. Generoliškai: „Negalime pasiprie-

šinti“. Tačiau priešintis visada galima, net jei tu vienišas partizanas Aukštaitijos miškuose. Ir tada buvo siūlomi politiniai priešininiai būdai, o nesvarstyta jokia semantinė redakcija: taip, efektyviai, sėkmingai, pergalingai pasi-priešinti negalime, bet... Minčių apie tai buvo ir paskutiniame posėdy, bet jos geso neišgirstos, neaprašytos (S. Raškis: „ginkluotai priešintis negalime“), skubant informuoti Maskvos val-dovus, kad ultimatumas priimtas.

O jei būtų priimtas 80 procentų? Jei ne-būtų kariškiai priešinamasi nei tankams, nei nuskurusių raudonarmiečių išgyvimui, tik neskatinant „liaudies“ džiūgavimo, ko tuoj reikalavo Maskva? Ar tikrai bombarduotų ir siaubtų, įvestų Maskvos ukazais savival-dybėse politrukų valdžią? Tarp kraštutinių alternatyvų visad yra tarpinių variantų, kai ir priešui tenka galvoti.

Juolab Europoje užvirus karui, kurio baigtis neaiški.

Nežinia, ar antrasis birželis – masinių trėmimų pradžia – būtų atėjęs toks pat ir tada, kai neišvengiamai atėjo.

Po to – ir trečiasis, kurį kartais mini-me. Sukilimas prieš anų agresijų primetą padėti.

Jono Česnavičiaus nuotr.
Šaltinis – <15min.lt>, 2017-06-21.

Pro memoria

Pas Viešpatį iškeliavo Marytė GRUŠIENĖ (1919–2017)

Marytė Petrušytė-Grušienė gimė 1919 m. balandžio 1 d. Dainavos kaime, Varėnos r. Baigė lietuvišką Vytauto Didžiojo gimnaziją Vilniuje. Tapusi pradinių klasių mokytoja Lenkijos okupuoto Vilniaus krašto kaimuose slapta mokė lietuvių kalbos.

1941 m. gegužės 4 d. Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčioje susituokė su Pranu Grušu. 1943 m. jiems gimė dukra Milda. Jauną šeimą skaudžiai palietė karas – pakliuvęs į nelaisvę, Pranas atsидūrė Vokietijoje, vėliau – JAV. Marytė su dukra liko Lietuvoje. Nusileidus geležinei uždangai, Marytė beveik dešimtmetį nieko nežinojo apie vyro likimą. Dirbo įvairiuose vaikų globos namuose, kol gavo žinią, kad Pranas gyvas ir rūpinasi Marytės ir Mildos atvykimu į JAV.

1960 m. Marytė su dukra atvyko į Jungtines Valstijas ir po metų, 1961 m., šeimos susijungimas buvo palaimintas sūnaus Gintaro gimimu.

Grušų šeima aktyviai dalyvavo JAV lietuvių bendruomenės tautinėje ir katalikiškoje veikloje, rėmė neginkluotą antisovietinį Lietuvos žmonių pasipriešinimą. Marytė iš JAV į Lietuvą slapta atveždavo priemonių Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikai leisti ir daugini, ne kartą į JAV pervežė Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos mikrofilmus, materialiai rėmė pagrindinio dalyvius, organizavo siuntinius politiniams kaliniams, jų giminaičiams ir pagrindinio dalyviams.

1970 m. išteikė dukra Milda, su vyru Kęstučiu Čižiūnu užaugino tris sūnus ir sulaukė aštuonių vaikų. Sūnus Gintaras 1994 m. išventintas kunigu, 2010 m. tapo vyskupu, Lietuvos kariuomenės ordinu, o nuo 2013 m. – Vilniaus arkivyskupu.

2015 m. Marytė ir Pranas Grušai sugrįžo į Lietuvą. 2017 m. vasario 16 d. Marytė Grušienė už aktyvų neginkluotą antisovietinio pasipriešinimo Lietuvoje rėmimą apdovanota ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi.

Atsiimdama apdovanojimą Marytė sakė: „Čia susirinkti ir parodyti, kad gavai kokią tai lapą, – tai mažai. Reikia dirbti, kol pasensi.“ Tokia ir buvo Marytė – puikaus humoro jausmo, nepaprasto darbštumo ir gilaus tikėjimo moteris, visą gyvenimą pasitikėjusi Dievo Gailestingumu ir Dievo Gailestingumui su pasitikėjimu atidavusi savo sielą. Į Tėvo namus Marytė iškeliavo birželio 22 d.

Velionės kūnas pašarvotas birželio 27 d., antradienį, 12 val. Vilniaus vyskupų namuose (Šventaragio g. 4, Vilnius) ir lankomas iki 22 val. Šv. Mišios už mirusiąją aukotos antradienį 17:30 val. Vilniaus arkikatedroje bazilikoje. Birželio 28 d., trečiadienį, buvo lankoma nuo 9 iki 12 val. Karstas išlydėtas į Vilniaus Šv. Kryžiaus Atradimo (Kalvarijų) bažnyčią, 13 val. čia vyko laidotuvių šv. Mišios, po jų – laidotuvės šalia bažnyčios esančiose Verkių kapinėse.

Artimųjų prašyta vietoj gėlių aukoti Labdaros ir paramos fondui „Bažnyčios kronika“ (Lietuvoje) arba lietuvių katalikų religinei šalpai (užsienyje).

Amžinąjį atilsį duok mirusiajai, Viešpatie, ir amžinoji šviesa jai tešviečia!

Šaltinis – <Vilniaus arkivyskupija <http://www.vilnensis.lt/pas-viespati-iskeliavo-maryte-grusiene/>>.

Trakų bažnyčioje pašventinti nauji varpai



Naujieji Trakų bažnyčios varpai

Liepos 16 d., sekmadienį, Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčioje vyko iškilmingas dviejų naujų varpų pašventinimas ir naujo altoriaus konsekravimas. Iškilmės vadovavo ir šv. Mišias aukoją Jo Ekscelencija Vilniaus arkivyskupas metropolitas Gintaras Grušas. Iškilmėse dalyvavo Trakų bažnyčios klebonas dekanas Jonas Varaneckas, monsinjoras dekanas Vytautas Pranciškus Rūkas, diakonas brolis Elisas, kiti kunigai, parapijiečiai, svečiai.

Naujus varpus Trakų bendruomenė skyrė pažymėti dviem jubiliejams: Lietuvos valstybės atkūrimo 100-osioms metinėms bei Trakų Dievo Motinos paveiklo karūnavimo 300-osioms metinėms.

Lietuvos Respublikos Seimas, siekdamas puoselėti Lietuvos ir Europos kultūros paveldą, 2018 metus paskelbė Lietuvos

Globėjos, Trakų Dievo Motinos, paveiklo karūnavimo 300-ųjų metinių minėjimo metais. Didžiosios istorinės sukaktuvės bus švenčiamos 2018 m. Stebuklingomis galiomis garsėjantis Trakų Dievo Motinos paveikslas yra seniausias Lietuvoje, karūnuotas Romos Popiežiaus.

Naują altorių iš itališko granito pagaminė trakiškio Juozo Rudalevičiaus žmonė „Rudmarmas“. Naujieji varpai buvo išlieti Lenkijoje, brolių Kruševskių varpų liejykloje Vengruve. Didžiojo varpo svoris 700 kg, mažojo – 470 kg. Trakų bažnyčioje iki šiol buvo trys mažesni varpai, didžiausiojo svoris tik 100 kg.

Naujuosius varpus numatyta įkelti į Trakų bažnyčios varpinę tik 2018-ais metais.

Kęstutis PETKŪNAS
Danos Buinickaitės nuotr.



*Pas Viešpatį iškeliavus
Marytei PETRUŠYTEI-GRUŠIENEI
(gimusi 1919 m. Dainavos kaime, Varėnos r.),
Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos
auklėtinėi, buvusiai mokytojai, slapta mokiusiai lietuvių
kalbos Lenkijos okupuotame Vilniaus krašte, nuoširdžią
užuojautą reiškiamo jos sūnui Vilniaus arkivyskupui
metropolitui Gintarui Grušui, dukrai Mildai ir artimiesiems.*

„Trakų žemės“ ir „Vorutos“ redakcijos



*Dėl Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos
auklėtinės, Lenkijos okupuoto Vilniaus krašto
mokytojos, slapta mokiusios lietuvių kalbos,
Marytės PETRUŠYTĖS-GRUŠIENĖS
mirties (gimusi 1919 m. Dainavos kaime, Varėnos r.)
nuoširdžią užuojautą reiškiamo jos sūnui Vilniaus
arkivyskupui metropolitui Gintarui Grušui, dukrai Mildai ir
artimiesiems.*

*„Vilnijos“ draugija, lietuvių švietimo draugija „Rytas“,
Rytų Lietuvos mokytojų sąjunga*

Muziejus laikraštyje Nr. 11 (481)

Miniatiūra su Aleksandro I portretu

Nuo XVII a. pabaigos Rusijos caras Petras I (1689–1725) kaip apdovanojimus teikė miniatiūrinių ikonų pavidalo savo atvaizdus. Jie buvo vadinami „parsunomis“ (lotynų k. *persona* – asmuo). Manoma, kad ši idėja jam kilo viešint Olandijoje, pamčius, kad nedideli, aliejumi tapyti portretai, teikiami kaip garbės dovanos. 1721 m. tapęs Rusijos imperatoriumi Petras I pradėjo teikti savo portretines miniatiūras, tapytas emaliu ant metalo ar porceliano. Jos dažniausiai būdavo ovalo formos, puošniuose aukso rėmeliuose inkrustuotuose brangakmeniais. Daugiausiai miniatiūrų-apdovanojimų įteikta valdant imperatorei Jekaterinai

II (1762–1796). Neoficialus, tačiau teikiantis nemažas privilegijas ir aplinkinių pagarbą apdovanojimas, buvo teikiamas iki imperatoriaus Nikolajaus II (1894–1917) valdymo pabaigos. Didžiosios Britanijos karalienė Elžbieta II ovalias miniatiūras su savo ir karališkos šeimos narių atvaizdais, kaip aukščiausios malonės ženklą, teikia iki mūsų dienų.

Trakų istorijos muziejus 2015 m. įsigijo XIX a. pirmos pusės miniatiūrą, tapytą Aloyzo Gustavo Rokštulio (1798–1877). Jis gimė Vilniuje, tėvas buvo žinomas dailininkas Peteris Ernestas Rokštulis, todėl gabus berniukas pateko į Sankt Peterburgo imperatoriškąją Menų akade-



Miniatiūra. Aleksandro I portretas.
Rusija, 1815 m.
A. Valužio nuotr.

miją. Jau 1840 m. tapo dailės akademiku, o 1864 m. – profe-

soriumi. Karjerą baigė būdamas Carskoje Selo arsenalo muziejaus saugotoju.

Miniatiūra yra 135 x 87 mm dydžio, ovaliame, išraižytame augaliniams motyvams perlamutro plokštelės rėmelyje. Miniatiūroje nutapytas imperatoriaus Aleksandro I (1801–1825) portretas pagal K. H. Opermano (K. H. Oppermann, 1760–1817) originalą. Tai neoklasicizmo stiliaus paradinio portreto pavyzdys – imperatoriaus Aleksandro I biustas su karine uniforma, Šv. Georgijaus ordinu bei Šv. Andriejaus ordino žvaigžde ir juosta. Rėmelių dekoras paabrėžia portreto oficialumą – jų viršutinėje dalyje yra heraldinis dvigalvis Rusijos imperijos

Erelis. Ant jo krūtinės herbinis skydas su Maskvos globėju – šv. Georgijumi. Šis herbas su juodos spalvos apvadais. Abipus Erelio – azūrinės lauro šakelės (kairioji nulūžusi). Darbas atliktas labai profesionaliai – išlaikytos proporcijos, originalo spalvų gama, meistriški potėpiai.

Muziejus įsigyta miniatiūra vertinga ne tik kaip meno kūrinys, bet ir dėl išlikusio būsimo garsaus dailininko, itin retai sutinkamo jaunystės laikų autografo, kuris yra kitoje, nugarinėje miniatiūros pusėje.

Muziejininkas Saulius Zalys

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Kitas numeris išeis 2017 m. rugpjūčio 26 d.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. habil. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garša, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Algirdas Zemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius). © Voruta, 2017. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondo (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.	Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektą Lietuvos valstybės kūrėjai – Vasario 16-osios akto signatarai. Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel./faks. (8 528) 51 266, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainė www.voruta.lt. Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 605 11 117), Irma Stadalnykaitė (redaktorė, 8 603 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jurgita Jakienė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žuravskė (būhalterė, tel. (8 603) 11 117, tel./faks. (8 528) 51 266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Valentinas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych-Šochienė (publicistika), Martynas Buivys (internetas).
---	---	---	--